

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vybrané otázky trestání pachatele

The chosen questions of perpetrator's punish

Mgr. Lucie Votočková

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Tematický okruh: Trestní právo hmotné a procesní

Datum uzavření rukopisu: 1.10.2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci na téma Vybrané otázky trestání pachatele vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.10.2016

Mgr. Lucie Votočková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu JUDr. Vokounovi, konzultantovi této rigorózní práce, za jeho odbornou pomoc a vedení při jejím zpracování, zejména za jeho cenné rady a čas, který věnoval této práci. Mé poděkování patří dále celé mé rodině za jejich trpělivost a podporu nejen během vytváření této rigorózní práce, ale i v průběhu celého mého studia. Velké poděkování také patří mému manželovi za motivaci a posílení.

Mgr. Lucie Votočková

Obsah

ÚVOD	8
1. POJEM A OSOBNOST PACHATELE	9
1.1. POJEM PACHATELE	9
1.1.1. Věk pachatele	9
1.1.2. Příčetnost	10
1.2. TYPOLOGIE PACHATELE	14
1.2.1. Základní typologie	15
1.2.2. Příklady z praxe	18
1.2.2.1. <i>Reakce na tresty</i>	18
1.2.2.2. <i>Pachatelé trpící závislostmi</i>	19
1.2.2.3. <i>Psychopatičtí pachatelé</i>	20
1.2.2.4. <i>Pachatelé sexuálních trestných činů</i>	22
1.3. SHRNUÍ	24
2. POJEM A PŘÍČINY KRIMINALITY	26
2.1. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	26
2.2. KRIMINOGENNÍ FAKTORY	27
2.2.1. Vliv médií na kriminalitu	29
2.2.2. Kriminální kariéra	30
2.3. TEORIE KRIMINALITY	32
2.3.1. Teorie biologické	34
2.3.2. Teorie psychologické a psychiatrické	35
2.3.3. Teorie sociologické	36
2.3.4. Multifaktorové kriminogenetické koncepce	37
2.4. PŘÍČINY KRIMINALITY MLADISTVÝCH	38
2.5. SHRNUÍ	43
3. POJEM A ÚČEL TRESTU	44
3.1. POJEM TRESTU	44
3.2. ÚČEL TRESTU	45
3.3. TRESTNÍ TEORIE	47
3.4. ZÁKLADNÍ ZÁSADY UKLÁDÁNÍ TRESTŮ	48
3.5. RETRIBUTIVNÍ A RESTORATIVNÍ JUSTICE	49
3.5.1. Retributivní justice	50
3.5.2. Restorativní justice	50
3.6. SYSTÉM TRESTŮ	52

3.7.	UKLÁDÁNÍ TRESTŮ	53
3.8.	VÝZNAM TRESTU	59
3.9.	POSTOJ VEŘEJNOSTI K TRESTŮM	60
3.10.	SHRNUTÍ	63
4.	RECIDIVA KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ	64
4.1.	POJEM RECIDIVY	64
4.2.	INTERVALY RECIDIVY	66
4.3.	PŘÍČINY RECIDIVY	66
4.4.	TYPOLOGIE RECIDIVISTY	69
4.5.	SHRNUTÍ	71
5.	TREST ODNĚTÍ SVOBODY	72
5.1.	HISTORICKÝ VÝVOJ	72
5.2.	TOTÁLNÍ INSTITUCE	74
5.3.	PODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY	75
5.4.	NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY	77
5.4.1.	Prameny právní úpravy	77
5.4.2.	Uložení a výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody	78
5.4.2.1.	<i>Typy věznic</i>	78
5.4.3.	Výjimečný trest	80
5.4.4.	Výchovné cíle trestu odnětí svobody	83
5.4.5.	Průběh výkonu trestu odnětí svobody	84
5.4.5.1.	<i>Šok z izolace</i>	84
5.4.5.2.	<i>Adaptace</i>	85
5.4.5.3.	<i>Prizonizace</i>	86
5.4.6.	Negativní vlivy uvěznění	87
5.4.6.1.	<i>Nevýhody dlouhodobého trestu odnětí svobody</i>	88
5.4.6.2.	<i>Nevýhody krátkodobého trestu odnětí svobody</i>	89
5.5.	SHRNUTÍ	92
6.	ALTERNATIVY K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	94
6.1.	ALTERNATIVNÍ SANKCE	96
6.2.	TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ	98
6.2.1.	Historie domácího vězení	98
6.2.2.	Obecné vymezení	98
6.2.3.	Model „back door“ a „front door“	99
6.2.4.	Přeměna trestu domácího vězení	99

6.2.5.	Kontrola výkonu trestu domácího vězení	100
6.2.6.	Domácí vězení jako trestní opatření pro mladistvé	101
6.2.7.	Pilotní projekt Elektronický monitoring odsouzených	102
6.2.8.	Výhody a nevýhody trestu domácího vězení	103
6.2.9.	Shrnutí	105
6.3.	TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ	106
6.3.1.	Historie	106
6.3.2.	Obecné vymezení	106
6.3.3.	Druh práce	107
6.3.4.	Uložení a výměra trestu OPP	108
6.3.5.	Přeměna trestu OPP	109
6.3.6.	Stanovisko pachatele k uložení trestu OPP	109
6.3.7.	Výhody a nevýhody trestu OPP	110
6.3.8.	Shrnutí	111
	ZÁVĚR	112
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	113
	SHRnutí	120
	RESUME	121
	ABSTRAKT	122
	ABSTRACT	123
	KLÍČOVÁ SLOVA	124

*„Řetězy lidské srdce nikdy nezmění.
Chce-li člověk napravit svůj život, musí se kát a znovuzrodit se.“*

Liu Žen-jing

Úvod

Jaký trest? Tuto otázku si lidstvo klade už od svého počátku. Už od počátku totiž byly stanoveny jisté zásady, které bylo třeba pro řádný život ve společnosti dodržovat a které někteří lidé porušovali. Ale jak je za to potrestat? Jak je účinně odradit od dalšího porušování? Odpovědi na tyto otázky se v průběhu vývoje lidstva značně měnily. Od krevní msty, přes ordály a vězení až k alternativním trestům. Tato problematika je však stále aktuální i dnes. I dnes si totiž lidé kladou otázku - je trest odnětí svobody schopen pachatele napravit, nebo spíš ubije poslední kapku toho dobrého v něm? Mají alternativní tresty smysl, nebo se tím jen prodlužuje doba, kdy pachatel může pokračovat v další trestné činnosti?

S otázkou jak trestat je úzce spojena i otázka, proč. Trestáme, abychom pachatele poučili, že toto dělat nemá, nebo je to jen pomsta? Má vůbec smysl se snažit pachatele přetvořit, nebo je lepší ho alespoň na čas odstranit ze společnosti?

Problematika trestů a pachatelů mě vždy velmi zajímala, ať už v historické souvislosti nebo z pohledu dnešní moderní společnosti. To bylo také důvodem, proč jsem si pro svou rigorózní práci vybrala právě toto téma. Lákala mě možnost se díky této práci pokusit proniknout do mysli pachatele, zamyslet se nad motivy jeho činů, posuzovat a odhadovat, jaký trest by mu nejvíce prospěl.

Díky své praxi advokátní koncipientky a následně advokátky jsem se mohla osobně setkat a hovořit s některými pachateli, vyslechnout jejich životní příběh, pokusit se pochopit jejich motivace a náhled na potrestání, což mi přineslo cennou osobní zkušenost, kterou jsem využila i v této práci.

Při tvorbě této rigorózní práce, kterou jsem původně chtěla zaměřit pouze na problematiku trestů, jsem došla k závěru, že kvalitní studium trestů se neobejde bez jistého stupně poznání psychologie pachatele a bez poznatků z penologie a kriminologie. Proto jsem zařadila i kapitolu mapující typologii pachatelů a také kapitolu představující různé teorie zabývající se otázkami příčin kriminality.

Text práce vychází z právního stavu platného a účinného k 1.10.2016.

1. POJEM A OSOBNOST PACHATELE

Pro úvodní kapitolu jsem zvolila pojem pachatele, která nám pomůže osvětlit, kdo je vlastně z trestněprávního hlediska pachatel, jaké jsou podmínky, aby se někdo mohl stát trestně odpovědným, a jaké jsou různé typy pachatelů.

Abychom mohli zkoumat vliv trestů, je třeba se seznámit alespoň v hrubých rysech s osobností a psychologií pachatelů. Jedná se o materii velice složitou a komplikovanou, a z důvodu omezeného rozsahu této práce jsem nucena uvést pouze střípky, které nám snad alespoň trochu pomohou nahlédnout do mysli a motivace pachatelů. Nejdříve se však podívejme, jak se osoba může stát pachatelem.

1.1. Pojem pachatele

Trestní zákoník vymezuje pojem pachatele v ustanovení § 22 a násl. Aby se jedinec stal pachatelem, musí vykonat činnost, která je popsána ve zvláštní části trestního zákoníku u dané skutkové podstaty, nebo se o ni alespoň pokusit nebo ji připravovat, a musí být trestně odpovědný. Tedy musí být starší 15 let a v době spáchání trestného činu příčetný. Jenom osoba, která je s ohledem na svůj věk a příčetnost způsobilá rozpoznat, že její čin je protiprávní, a zároveň je schopna ovládat své jednání, je z hlediska trestního zákona pachatelem, jenž je svobodný ve svém rozhodování, poněvadž ve shora uvedeném smyslu svobodně projevuje svou vůli.¹

Za pachatele se považuje i ten, kdo se na trestném činu podílel jako spolupachatel, účastník či nepřímý pachatel, tj. ten, kdo ke spáchání trestného činu použil jinou osobu jako „živý nástroj“.²

Od účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim se pachatelem může stát i právnická osoba. Vzhledem k omezenému rozsahu této práce se však právnickou osobou coby pachatelem zabývat nebudu a zaměřím se na osobu fyzickou.

1.1.1. Věk pachatele

V průběhu svého života v rámci biologického a psychického zrání člověk rozvíjí své duševní schopnosti, díky kterým se seznamuje se společenskými normami, rozpoznává protiprávnost a učí se ovládat své jednání. Tyto schopnosti a zrání se však u každého člověka vyvíjí pozvolna a trochu odlišně. Bylo by tedy vhodné každého mladistvého zkoumat individuálně, zda

---

¹ ŠÁMAL P., a kol. Trestní zákoník komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck. 2012, str. 319

² NOVOTNÝ O., a kol. Trestní právo hmotné. obecná část. 6. přepracované vydání. Praha 2010, str. 185

v konkrétním případě dosáhl z hlediska trestní odpovědnosti potřebného stupně dospělosti. To by však bylo příliš náročné, proto se stanovila konkrétní věková hranice, po jejímž překročení se již dítě považuje za trestně odpovědné.³ A tato hranice je 15 let. Trestní odpovědnost však nastává až dnem následujícím po dni patnáctých narozenin. V den svých 15. narozenin tak dítě ještě trestně odpovědné není, takže pokud by se na své oslavě dopustilo činu jinak trestného, nebude za něj ještě odpovídat.

1.1.2. Příčetnost

Aby byl pachatel trestně odpovědný, musí být v době spáchání trestného činu příčetný. Nepříčetností se rozumí stav, ve kterém někdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání.⁴ Nepříčetnost se skládá z

- biologického kritéria spočívajícího v duševní poruše, a
- kritéria psychologického, jež určuje způsobilost rozpoznávací, tedy schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání a způsobilost určovací, tj. schopnost ovládat své jednání, klást odpor pohnutkám vedoucím ke spáchání protiprávnímu činu.⁵

Samotná duševní porucha k nepřičetnosti nevede. Současně musí být vymizelá alespoň jedna ze způsobilostí, rozpoznávací nebo určovací nebo obě zároveň. I v opačném případě nemá na pojetí nepřičetnosti vliv samotné zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům, po účinnosti nového občanského zákoníku svéprávnosti.

Duševní porucha je relativně široký pojem. Rozumí se jím zřetelná odchylka od stavu duševního zdraví a rovnováhy. Narušení této rovnováhy může být způsobeno například

- duševními nemocemi jako jsou například různé druhy psychóz, schizofrenie, maniodepresivní poruchy atd.,⁶
- hlubokou poruchou vědomí, kterou se rozumí dezorientace způsobená z různých příčin u jinak zdravého člověka, v jejímž důsledku není osoba schopna smysluplně jednat. Tento

---

³ NOVOTNÝ O., a kol. Trestní právo hmotné. obecná část. 6. přepracované vydání. Praha 2010, str. 203

⁴ § 26 z. č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

⁵ NOVOTNÝ O., a kol. Trestní právo hmotné. obecná část. 6. přepracované vydání. Praha 2010, str. 191

⁶ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14.11.2007 sp.zn. 3 Tdo 1311/2007, kterým odmítl dovolání a potvrdil názor soudu prvního stupně, který zastavil trestní stíhání obviněného pro trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, neboť bylo zjištěno, že obviněný nebyl s ohledem na své závažné duševní onemocnění v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný a uložil mu ochranné léčení psychiatrické v ústavní formě. Ze znaleckého posudku bylo zjištěno, že pachatel trpí závažnou duševní poruchou, tzv. organickým syndromem schizoforním, kdy dominují trvalé bludy, přičemž tento stav vyplývá z poškození mozku. Pobyt pachatele na svobodě je vzhledem k povaze jeho duševního onemocnění a s tím související míry pravděpodobnosti opakování agresivního jednání nebezpečný.

případ se však nevztahuje na situace, kdy vědomí chybí úplně, například ve stavu kómatu. V praxi se bude nejčastěji jednat o stavy vyvolané extrémní zátěžovou situací, přičemž intenzita těchto jednání musí výrazně překračovat normální projevy chování v zátěžových situacích a paralyzovat schopnost jedince smysluplně jednat. Příkladem mohou být činy spáchané ve zlobném afektu, ze strachu o blízkou osobu, ve stavu vyčerpanosti, v chronické spánkové deprivaci atd.,⁷

- mentální retardací, pod což se řadí všechny defekty inteligence,
- těžkou asociální poruchou osobnosti, jiným názvem psychopatie, kterou se podrobněji zabývám v další části,
- případně jinou těžkou duševní nebo sexuální odchylkou, například různé druhy neuróz, ale řadí se sem i některé druhy závislostí, například patologické hráčství. Naproti tomu rozrušení matky způsobené porodem se za duševní poruchu nepovažuje, a tak u vraždy novorozeného dítěte matkou je její duševní stav pouze zvláštním znakem této skutkové podstaty.

Nedostatek schopnosti rozpoznávací spočívá v situaci, kdy dotyčná osoba vnímá skutkové okolnosti svého činu, tedy ví, co dělá, ale v důsledku duševní poruchy si neuvědomuje protiprávnost svého jednání, neuvědomuje si negativní společenský dopad. Při nedostatku schopnosti určovací si naopak osoba uvědomuje, že její jednání je nedovolené a protiprávní, ale nedokáže vůlí své jednání ovládnout.

Vždy je nutné zkoumat přičetnost pachatele u konkrétního trestného činu a v době jeho spáchání, nikoliv pouze obecně. Pachatel může například chápat protiprávnost krádeže, ale u podvodu si ji již například kvůli mentální retardaci neuvědomí.

Zvláštní situace nastává při zkoumání přičetnosti po požití návykové látky. Rozlišují se čtyři možné případy:

- *actio libera in causa dolosa*,
- *actio libera in causa culposa*,
- posouzení skutku jako trestného činu opilství,
- trestní neodpovědnost z důvodu nepřičetnosti pachatele.

Actio libera in causa dolosa je případ, kdy se pachatel úmyslně přivedl do stavu nepřičetnosti požitím návykové látky, aby v tomto stavu spáchal vědomý trestný čin. Pachatel je odpovědný za spáchání úmyslného trestného činu. Trestní odpovědnost se posuzuje podle doby, kdy se přičetný

---

⁷ CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. *Nepřičetný pachatel*. Příručky ministerstva spravedlnosti. Svazek 55. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995, str. 28

pachatel rozhodl spáchat úmyslný trestný čin, kvůli čemuž se úmyslně uvedl do stavu nepřičetnosti.

Při *actio libera in causa culposa* se pachatel úmyslně či z nedbalosti uvede požitím návykové látky do stavu nepřičetnosti sice bez úmyslu spáchat v tomto stavu trestný čin, avšak trestný čin spáchá. Je plně trestně odpovědný za spáchání trestného činu z nedbalosti, protože bez přiměřených důvodů spoléhal, že trestný čin nespáchá, nebo o tom, že jej spáchat může, vzhledem ke svým osobním poměrům a okolnostem vědět měl a mohl. Příkladem je jednání řidiče, který si je vědom toho, že bude řídit vozidlo, a přesto se požitím alkoholu uvede do stavu nepřičetnosti a následně při řízení vozidla způsobí nehodu, jejímž následkem je ublížení na zdraví jiné osoby.⁸

Trestného činu opilství se dopustí ten, kdo se úmyslně či z nedbalosti přivedl požitím návykové látky do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchal čin jinak trestný tzv. kvazidelikt.⁹ Zavinění se vztahuje pouze ke skutečnosti přivedení se do stavu nepřičetnosti, ne však k samotnému spáchání kvazideliktu. Ať tedy v tomto stavu spáchal jakýkoliv trestný čin, bude potrestán za trestný čin opilství.¹⁰ Nutno podotknout, že tato skutková podstata se vztahuje na všechny návykové látky, ačkoliv by název trestného činu opilství mohl naznačovat, že se jedná pouze o stav po požití alkoholického nápoje.¹¹ Zvláštní situace nastává, když se pachatel dopustí

---

⁸ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7.11.2012, sp.zn. 7 Tdo 1274/2012

⁹ NOVOTNÝ O., a kol. Trestní právo hmotné. obecná část. 6. přepracované vydání. Praha 2010, str. 198

¹⁰ usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7.11.2012 sp.zn. 7 Tdo 1274/2012 potvrdil dovolací soud názor soudu prvního stupně ohledně kvalifikace přečinu opilství, když bylo zjištěno, že pachatel poté, co vědomě požil velké množství alkoholických nápojů, k jejichž požívání měl podstatně sníženou schopnost ovládací s ohledem na jeho epilepsii a závislost na alkoholu středně těžkého stupně, v kombinaci s léky na epilepsii v době, kdy se nacházel na pomezí středního a těžkého stupně opilosti (v krvi měl okolo 2,5 g/kg alkoholu v krvi) a kdy vlivem požitého alkoholu a léků byly jeho schopnosti rozpoznávací i ovládací vymizelé, ohrožoval před svědky nožem poškozeného a křičel, že všechny podřeže, takže v přítomných i s ohledem na jeho dřívější opilecké agresivní chování vzbudil strach z užití nože a stupňování násilí. Dle názoru odvolacího soudu se však jednání mělo posuzovat jako *actio libera in causa culposa*, jelikož obviněný vzhledem ke svým zkušenostem s požíváním alkoholu měl a mohl vědět, že požitím většího množství alkoholu se přivede do stavu, kdy nebude schopen své jednání ovládat a rozpoznat jeho společenskou škodlivost a že se v takovém stavu může dopustit jednání, které lze postihovat podle trestního zákoníku. S tímto závěrem dovolací soud nesouhlasil. U *actio libera in causa culposa* by se pachatel musel uvést do stavu nepřičetnosti sice bez úmyslu spáchat trestný čin, přičemž by ho následně ve stavu nepřičetnosti spáchal a bez přiměřených důvodů by spoléhal na to, že se tak nestane, nebo by to vzhledem k osobním poměrům a okolnostem vědět mohl a měl.

¹¹ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16.10.2013 sp.zn. 5 Tdo 818/2013 – obviněný byl uznán vinným zločinem opilství, kterého se dopustil tím, že si nitrožilně aplikoval pervitin, ačkoliv z předchozí zkušenosti jako letitý konzument návykových látek věděl, jaké stavy se mohou v intoxikaci vyskytnout, když sám má z minulosti osobní zkušenost s toxickou psychózou, tímto se přivedl do stavy, kdy měl ovládací i rozpoznávací schopnosti zcela vymizelé a téhož dne pod vlivem toxické psychózy napadl nožem matku a babičku, přičemž obě na následky mnohačetných bodných ran na místě zemřely. Dle znaleckých posudků se obviněný přivedl do stavu nepřičetnosti zaviněně, když byl schopen zdržet se požití návykových látek,

trestného činu v z jeho strany nezaviněné nepřičetnosti způsobené návykovou látkou. V takovém případě je trestně neodpovědný. Příkladem může být situace, kdy někdo podá pachateli bez jeho vědomí drogu, která ho uvede do stavu nepřičetnosti a v tomto stavu se pachatel dopustí trestného činu. Dalším příkladem je stav tzv. patické opilosti, což je vzácně se vyskytující abnormální reakce na alkohol, jejímž znakem je mrákotný stav, který se projevuje dezorientací, halucinatorním vnímáním, zkresleným úsudkem, věrohodnou amnézií, s mnohdy agresivním jednáním, které je cizí povaze dotyčné osoby a s logicky nepochopitelným motivem. Tento stav nesouvisí s chronickým alkoholismem ani s množstvím požitého alkoholu, může k němu dojít i po velmi malé dávce. Hypotetickým předpokladem vzniku může být náhodné střetnutí alkoholu a jiného aktuálního oslabení, např. velká nevyspalost, silné nepříznivé emoční zážitky, hypoglykemie, hladovění, vliv psychofarmak atd. Tento stav může trvat několik minut i hodin a často končí hlubokým spánkem s následnou amnézií.¹² Pro zjištění tohoto stavu je však třeba velmi důkladný znalecký posudek, na jehož základě soud může rozhodnout, že je pachatel v tomto případě trestně neodpovědný.¹³

U mladistvých pachatelů se ohledně trestněprávní odpovědnosti uplatní speciální úprava. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže totiž stanoví v §5 odst. 1, že mladistvý není trestně odpovědný, pokud v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat

---

neboť jeho schopnost zdržet se jejich požití byla sice snížena střední měrou, ale nebyla vymizelá. Obviněný se tak konzumace návykových látek zdržet mohl a měl.

¹² PAVLOVSKÝ P., Patická opilost. *Psychiatrie pro praxi*. 2012 č. 13 (2)

¹³ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17.10.2013 sp.zn. 6 Tdo 1045/2013, jímž rozhodl o zrušení rozsudku a vrácení k novému projednání. Soud prvního stupně uznal obviněného vinným pro zločin opilství dle § 360 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se dopustil tím, že ve stavu několikaminutové poruchy vědomí kvůli patické opilosti po předcházejícím vědomém požití alkoholu v míře 0,64 až 1,57 promile fyzicky brutálním způsobem napadl poškozenou a způsobil ji těžkou újmu na zdraví. Soud prvního stupně došel k závěru, že se obviněný dostal do stavu nepřičetnosti z vědomé nedbalosti, neboť musel na svém těle cítit narůstající ovlivnění alkoholem. Dovolací soud namítl, že při hodnocení otázky zavinění pachatele ve vztahu k přivození si stavu nepřičetnosti je v případech patické opilosti třeba budovat na jiných skutečnostech, než by tomu bylo při nepřičetnosti v opilosti prosté. Náležitě objasnění příčin vzniku patické opilosti formou znaleckého posudku z oboru zdravotnictví-psychiatrie, stejně jako přesvědčivé zdůvodnění závěru, že se o tento druh intoxikace u pachatele činu v době spáchání skutku jednalo, je významné a stěžejní pro řešení otázky jeho trestní odpovědnosti. Dopustil-li se pachatel svého jednání vlivem patické/patologické opilosti v nepřičetnosti, poté v závislosti na rozsahu a obsahu jeho zavinění lze jeho čin právně kvalifikovat (v případě, že před, resp. při požívání alkoholu mohl vznik tohoto stavu a jím vyvolanou nepřičetnost předpokládat a tedy ji i subjektivně zpracovat v té či oné formě zavinění) buď jako trestný čin, jehož znaky svým jednáním naplnil (actio libera in causa dolózní či culpózní, zahrnuje-li příslušná forma zavinění pachatele jednak přivedení se do stavu nepřičetnosti a zároveň následné zaviněné spáchání trestného činu v tomto stavu), či jako trestný čin opilství podle § 360 odst. 1 tr. zákoníku (zahrne-li svým zaviněním pouze fakt přivedení se do stavu patologické opilosti a nepřičetnosti bez dalšího). V případě, kdy pachatel vznik patologické opilosti a nepřičetnosti nemohl pokrýt ani svou nevědomou nedbalostí, typicky jde-li o první projev tohoto typu opilosti, bude trestní odpovědnost vyloučena.

jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Jedná se o další korektiv, který se uplatní vedle obecných požadavků trestní odpovědnosti, tedy věku a přičetnosti. Jedná se o tzv. relativní nepřičetnost. A právě tento korektiv vyvolal řadu nejasností a dohadů.

Otázkou je, zda se jedná o samostatnou podmínku trestní odpovědnosti, či o zvláštní druh nepřičetnosti. K první variantě se přiklání např. Jelínek a Kratochvíl, argumentující mimo jiné i obdobnou úpravou jiných evropských států. Zejména však spatřují důvod pro tento výklad ve vztahu speciality zákona o soudnictví ve věcech mládeže k obecnému trestnímu zákoníku, kdy ve speciálním zákoně je vymezena podmínka rozumové a mravní vyspělosti jako zcela samostatná, nezávislá na obecných podmínkách trestní odpovědnosti, které se uplatní společně s ní.¹⁴

Opačný názor však zastává např. Šámal, Vanduchová a Říha, kteří rozumovou a mravní vyspělost považují za zvláštní druh nepřičetnosti. K této variantě se přiklání i soudy a státní zastupitelství. Popírají tedy, že by závěr o samostatnosti podmínky mohl vyplývat pouze ze speciality zákona a nahlížejí na tento institut jako na typ biologického kritéria nepřičetnosti. Dle důvodové zprávy k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže se jedná o tzv. podmíněnou přičetnost, kdy se navazuje na úpravu československého zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931.

V každém případě se dostatek rozumové a mravní vyspělosti zjišťuje na základě dvou znaleckých posudků z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie specializující se na dětskou psychiatrii a z odvětví psychologie se specializací na dětskou psychologii.

1.2. Typologie pachatele

Poznání osobnosti pachatele je nezbytným zdrojem pro pochopení a vysvětlení jeho kriminálního jednání, predikci jeho dalšího života a zacházení s ním s cílem eliminovat recidivu.¹⁵ Dle výzkumů forenzní psychologie, jež se zabývá především studiem osobnosti pachatele, se jako charakteristické rysy pachatelů často objevují

- snahy o bezprostřední uspokojování potřeb, zjevná nezdrženlivost a netrpělivost,
- sklony k relativizování právních a morálních norem,
- převládající egocentrismus a nedostatečné vnitřní zábrany.

---

¹⁴ KRATOCHVÍL, V., *Trestní právo hmotné: Obecná část*. 2. vyd. Praha. C.H.Beck 2012, str. 498

¹⁵ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010 str. 84

Celkově se pachatelé vyznačují antisociálním chováním, zejména odmítáním autorit, tendencí obviňovat druhé, sklonem k pesimismu a přehnaným reakcím, snahou o manipulaci s druhými, nízkou schopností přijmout odpovědnost za své jednání, potřebou mít vždy pravdu.

Dle výzkumu¹⁶ zaměřeného na charakteristiku vězňených žen, se tyto vyznačovaly zvýšenou nedůvěřivostí, podezíravostí, citovou otupělostí, nízkou sebedůvěrou, pachatelky násilné trestné činnosti byly navíc egocentrické se sklonem k manipulacím.

V dřívějších výzkumech¹⁷ se forenzní psychologové snažili zjistit, zda se delikventní osobnosti pachatelů vyznačují konkrétními a typickými osobními vlastnostmi, tedy zda lze podle určitých povahových rysů predikovat delikvenci. Toto se však nepotvrdilo. Některé osobnostní rysy, jako je zvýšená agresivita, nízká schopnost empatie, sobeckost, egocentričnost, sociální necitlivost či nízká inteligence, jenž byly dříve přiřazovány výlučně delikventům, se vyskytují napříč populací a nelze z nich usuzovat kriminogenní předurčení. Naopak mohou být za určitých okolností dokonce předpokladem pro úspěšnou profesionální kariéru.¹⁸

Je však nutné si uvědomit, že je velký rozdíl mezi pachateli „náhodnými“, tj. těmi, jejichž kriminální činnost má pouze epizodický charakter, či je přímo výsledkem výjimečného osobního selhání či souhry náhod, a recidivistů, u nichž je zřejmá rezistence vůči snaze společnosti o jejich dekriminální činnosti. U obou skupin je při ukládání vhodného trestu nutná trochu odlišná úvaha. U nenapravitelných recidivistů jsou pokusy o jejich převýchovu často bezvýsledné. Alternativní tresty na ně nemají významnější účinek, často jejich výkon ani nenastoupí, trest odnětí svobody pouze oddálí okamžik, kdy bude recidivista pokračovat v trestné činnosti.

1.2.1. Základní typologie

Existuje nepřeberné množství různých typologií pachatelů. Já jsem si jako základní vybrala typologii dle Čírtkové.¹⁹

Socializovaný (normální) jedinec, který nemá výraznou poruchu osobnosti, tzn. že jeho chování nevykazuje výrazné odlišnosti v prožívání a chování. Jedinec mívá vybudováno zázemí, pracovní návyky a dovednosti a návrat do společnosti bývá bez větších problémů. Spáchaný trestný čin má epizodickou povahu podnícenou situačním tlakem, bývá mimořádným vybočením z chování jedince. Recidiva není obvyklá. Motivace bývá průhledná a pochopitelná. Jednání

---

¹⁶ BLATNÍKOVÁ Š., NETÍK, K., *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti*. 2007, str. 116

¹⁷ DOBEŠOVÁ a kol., *Osobnost pachatele*, Díl I. a II. Praha: VÚK 1986

¹⁸ ŠMAUSOVÁ, 1993. In ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. str. 66.

¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. str. 68-74.

s tímto pachatelem je bezproblémové, reaguje na prvky, které u jiných pachatelů selhávají (morální apel, citové vazby k rodině, stimulace kladných vlastností pachatele atd.).

U **neurotického typu** se vyskytují větší či menší neuropsychické poruchy (úzkost, deprese, výbuchy hysterie a vzteku, vtíravé představy). Kriminální jednání je nejčastěji způsobeno nevyřešenými emočními konflikty v rodině nebo s osobami blízkými. Způsob spáchání trestného činu se vyznačuje zmatkem, zanecháním zřetelných stop, chaotickým útekem z místa činu atd.

Jako podtyp se uvádí *delikvence z pocitu viny*, kdy jedinec strádá pocitem viny za svůj (často i jen domnělý) prohřešek, např. když rodič dává dítěti vinu za rozpad svého vztahu, což následně u tohoto dítěte vykrystalizuje do kriminální činnosti. Druhým podtypem je *delikvence z frustrované potřeby uznání*. Jedinec se cítí izolován a přehlížen svým okolím, cítí se jako „černá ovce“. Často spáchá zločin jen proto, aby na sebe upozornil.

S tímto typem pachatele se jedná podstatně nesnadněji než se socializovaným typem. Pachatel se často brání komunikaci, vyznačuje se silnou nedůvěrou a je těžké s ním navázat kontakt. Důležité se jeví nezapříčinit u tohoto jedince pocit, že je již společensky odepsaný, ale naopak ho podporovat v procesu začlenění se do sociálně konformních forem. Negativní důsledky uvěznění jsou u tohoto typu nejrizikovější. Hrozí zvýraznění a prohloubení stávajících poruch a rozvoj dalších.

Psychopatický typ se vyznačuje nápadnou abnormalitou v chování a prožívání. Trvalá porucha osobnosti často vede ke kriminálnímu jednání, ovšem podle názorů odborníků nelze ztotožňovat psychopatii s kriminalitou, ačkoliv v kriminální populaci se vyskytuje asi 30 % psychopatů a v rámci recidivistů se počet zvyšuje až na 70 %. Nejsou známy přesné údaje o celkovém výskytu psychopatů v celé společnosti, ale Vondráček tento počet odhaduje na 40 – 60 %.²⁰

V této kategorii se rozlišují *sociopaté*, u nichž je zdůrazněno sociální hledisko, a kteří nápadně odmítají veškeré společenské normy a pravidla, a dále *psychopaté*, u nichž se předpokládají vrozené a dědičné disfunkce.

Obě skupiny patří k nejproblematičtějším osobnostem a jednání s nimi je velmi těžké i pro odborníky. Často bývají až patologicky egocentriční, citově oploštělí, neschopní empatie, slušnost a poctivost považují za slabosti a pohrdají jimi. Mají sklony k manipulaci a k zásadnímu využívání situace pouze k vlastnímu prospěchu. Netrpí výčitkami či studem. Selhává zde jakýkoliv pokus o pozitivní stimulaci, apelaci na morální hodnoty, svědomí, pocit viny atd.

---

²⁰ VONDRÁČEK V., Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychiatrie. Praha. Nakladatelství Československé akademie věd. 1964, str. 103

Typické je pro tyto pachatele fakt, že zásadně odmítají připustit svou vinu. Dlouholeté specializované terapie a aktivity nemívají žádné pozitivní výsledky. Občas lze pozorovat účelovou úpravu chování, která však bývá pouze předstíraná a při vhodné příležitosti či zátěži se jedinec opět navrácí do původního stavu. Dále se psychopatickou poruchou zabývám v části psychologických a psychiatrických kriminálních teorií.

Mentálně nedostačivý typ se vyznačuje nízkou inteligencí, omezenou slovní zásobou, neschopností empatie, často není schopen vysvětlit ani svoje vlastní pohnutky. Nezřídka vykoná kriminální činnost na popud druhých. Dopouští se trestných činů, které odpovídají jeho primitivní osobnosti, zejména násilná trestná činnosti, sexuální útoky na děti či zvířata atd. U tohoto typu existuje jisté riziko při provádění výslechu. Mívá totiž sklony k nekritickému přijímání názorů druhých, zkreslování situace, k nepravdivým sebedoznáním atd.

Psychotickým typem se rozumí pachatel, který v době spáchání trestného činu trpí tzv. psychózou, tedy některou z konkrétních duševních nemocí, například schizofrenií, maniodepresivní psychózou, ale i různými psychózami, které vznikly v důsledku závislostního chování. Psychotici bývají často velice nesrozumitelní a brutální. Běžné tresty na tyto osoby většinou nezabírají a je třeba na ně působit psychiatrickou péčí. Nutno podotknout, že samu přítomnost duševního onemocnění však nelze považovat za zásadní kriminogenní faktor. Mnoho osob trpících schizofrenií či bipolární poruchou se trestné činnosti vůbec nedopustí. Kriminální jednání je tak i u nich výsledkem interakce vnitřních a vnějších činitelů.

Podle L. Čírtkové²¹ se kriminalita v mnohém podobá jejím pachatelům a především jejich profesím. Tedy pachatelé, kteří nemají žádnou odbornou kvalifikaci, konající jednoduché a rutinní práce, si neosvojují náročnější kriminální techniky, jednají pudově, využijí každé příležitosti, prosazují se primitivním a hrubým způsobem, často s velkou dávkou brutality.

Jedinci s vysokou inteligencí, kreativitou a vynálezavostí se často specializují na promyšlené a připravené akce. Nezřídka pociťují jakousi pýchu nad provedením „dokonalého zločinu“ a dožadují se uznání.

Pachateli jsou většinou muži do 30 let, z nižší ekonomické vrstvy, se základním vzděláním, žijící ve městech. Podle statistik jsou pachateli násilné trestné činnosti z 90% muži.²² Například vraždy se dopouští z 90% muži, z nichž 64% je prvotrestaných. Motivem jsou většinou mezilidské vztahy či majetek. Oběťmi vražd, které spáchají ženy, jsou nejčastěji jejich manželé a

---

²¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. str. 91-92

²² NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 269.

děti. Často to bývá následkem domácího násilí či alkoholismu. U zabití novorozeného dítěte matkou se bere v potaz psychická zátěž, které je matka po porodu vystavena.

Pachatelé si často vytváří vlastní filozofii, kterou vysvětlují a omlouvají své protiprávní jednání. Často sami sebe hodnotí jako v podstatě hodné, mírné a neagresivní, pouze žijící podle „jiných pravidel“. Velmi zajímavým byl pro mne osobní rozhovor s nájemným vrahem, jenž zprovoval ze světa poměrně mnoho lidí. Na první pohled byl celkem sympatický, komunikativní, nikoho by zřejmě nenapadlo, že ruka, jenž vás při pozdravu stiskne, stiskla spoušť či krk. Tento člověk, jenž na objednávku vraždí lidi, a to docela brutálním způsobem, si dokáže ze své „práce“ i dělat legraci.

„Já jsem hrozně hodnej a milej člověk, jen tak něco mě nerozčílí.“

„A proto jste 20 let seděl za vraždu?“ (poznámka vyšetřovatele)

„Ha ha, to s tím vůbec nesouvisí. Abyste někoho zabili, na to vůbec nemusíte bejt vzteklý.“

„Nechcete svést autem?“ „Ne, děkuji.“ „Ha ha, bojíte se mě, co? To je zajímavý, že se mnou nikdo nechce jezdit.“

„Ten spisovatel, co o mě napsal knížku, mě fakt dožral, ale ani zabít ho nemůžu, protože by mě pak každý podezříval, ha ha.“

1.2.2. Příklady z praxe

Dovolila bych si uvést některé případy pachatelů, se kterými jsem se osobně setkala během své praxe. Přesnou typologii může provést pouze znalec, přesto jsem se pokusila o jejich alespoň přibližné zařazení do jednotlivých skupin, ačkoliv často jsem velice váhala, do jaké kategorie dotyčného zařadit. K dispozici jsem ve většině případů neměla žádný znalecký posudek a vycházela jsem tak pouze z osobní zkušenosti s pachateli, z popisu jejich skutků, jejich chování před soudem či jinými orgány činnými v trestním řízení, z osobních rozhovorů, případně rozhovorů s poškozenými.

1.2.2.1. Reakce na tresty

Nejprve bych uvedla rozdělení pachatelů do skupin dle toho, jak reagují na uložené tresty.

- Pachatelé, u kterých uložený a vykonaný trest splní svůj účel. Představuje tedy dostatečné ponaučení a odsouzený po jeho výkonu svou kriminální kariéru ukončí. Důvodem pro ukončení může být strach, že při další trestné činnosti by nastala opět nepříjemná sankce,

což jedinec odmítá riskovat, a nebo změna životního postoje, kdy dotyčný opouští kriminální vzorce chování z toho důvodu, že je již morálně považuje za závadné. Do této skupiny je poměrně obtížné zařadit konkrétního pachatele, jelikož se mohou pouze domnívat, který z těch, se kterými jsem se setkala, se již opravdu nikdy trestného činu nedopustí.

- Skupina pachatelů, u kterých trest z určitého důvodu nesplnil svůj účel a pachatelé po výkonu trestu nadále pokračují v trestné činnosti. Při tom se však všemožně snaží uniknout potrestání, do trestné činnosti jsou však často již velmi zapleteni a je pro ně obtížné začlenit se do normální společnosti. Vykonaný trest je od pokračování v trestné činnosti neodradí, už z toho důvodu, že možnost legálního výdělků se vzhledem k často bohatému trestnímu rejstříku minimalizuje. Příkladem je 28-letá žena romského původu, nezaměstnaná, 5-krát trestaná za krádeže a jinou majetkovou trestnou činnost. U výslechu se doznává, vězení se však velmi brání, navrhuje uložení podmíněného trestu odnětí svobody s uložením dohledu probačního úředníka. Svého činu lituje, pláče, slibuje, že je to naposled. Soud ji však přesto uloží nepodmíněný trest odnětí svobody na 6 měsíců. Po výkonu trestu odsouzená pokračuje v páčání trestné činnosti.
- Skupina pachatelů, kteří již berou svůj život jako koloběh střídající se svobody s uvězněním. jakýkoliv trest pro ně již nepředstavuje žádnou motivaci k polepšení. Pachatelé již uvyklí protiprávnímu způsobu života, točící se v kruhu páčání trestných činů a vykonávaných trestů. Nezáleží jim na tom, zda jsou ve vězení nebo na svobodě. Příkladem je 48-letý muž, nezaměstnaný, jenž byl již 25-krát trestán za krádeže a jinou majetkovou trestnou činnost, první trestný čin spáchal coby mladistvý ve 14 letech. Při výslechu se doznává a u soudu navrhuje uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Chování pragmatické, klidné, s potrestáním a pobytem ve vězení smířený.
- Skupina spíše výjimečná, pro kterou se již vězení stalo opravdovým domovem a kdy pachatelé páchají trestnou činnost jen z toho důvodu, aby se mohli vrátit zpět do vězení. Zde je trest naopak vysvobozením. Odsouzení si již příliš zvykli na život za mřížemi, kdy se nemusí o nic starat, nemusí pracovat, nakupovat a řešit problémy všedního života, a to vše za peníze jiných lidí. Příkladem je 45-letá Marie Lavičková, o které bylo natočeno i několik dokumentů, která strávila ve vězení více než 24 let, a pro kterou vězení představuje domov.

1.2.2.2. Pachatelé trpící závislostmi

Tito pachatelé páchají především majetkovou trestnou činnost, aby získali peníze na drogy, hrací automaty či jiné aktivity, na nichž jsou závislí. Často se jedná o normální i příjemné osoby, které

se pod vlivem závislosti úplně proměnili a koloběhem častých stíhání a trestů si více a více uzavírají možnost vymanit se z kriminálního prostředí a zvyků. Typická je pro ně lítost nad svým životem, uvědomění si, že si ho svým chováním sami kazí. Touha a snaha po normálním životě je však často přerývána stresující situací či nezdarem v osobním životě a jedinec opět sahá po věci, která mu přinese alespoň dočasnou úlevu. Jako příklad uvedu 25-letého muže, velice sympatického a příjemného, z rozvedené rodiny, jež se jako mladiství začal stýkal s pochybnou partou vrstevníků, načež propadl závislosti na drogách a hracích automatech. Prostředky si opatroval krádežemi v obchodech. Po několika neúspěšných alternativních trestech byl odsouzen již k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce 1 roku. Tento trest vykonal a po propuštění na svobodu 16 měsíců pracoval u své přítelkyně a její matky v rodinné firmě. V této době se žádné trestné činnosti nedopustil. Po rozchodu s touto přítelkyní však přišel jak o byt, tak o práci, vrátil se k drogám a začal znovu krást. Soud mu uložil nepodmíněný trest odnětí svobody v délce 15 měsíců.

Tento muž se toužil zapojit do normálního života, založit si rodinu, ale věděl, jak moc složité to po propuštění bude. Šanci již jednou dostal a promarnil ji. Věděl, že s obsáhlým trestním rejstříkem bude velmi těžké najít zaměstnání. Při rozhovoru působil sklíčeně, odevzdaně, dle mého zdání neměl moc velkou víru v budoucnost, ztrácel naději, že by se mohl ze začarovaného kruhu vymanit, ačkoliv po tom toužil. Musel by mít velice silné odhodlání, aby i v těžkých časech nepodlehł opět drogám a příznivé vnější podmínky. Především uspokojivé zaměstnání.

1.2.2.3. Psychopatičtí pachatelé

Obecné charakteristice psychopatických pachatelů jsem se věnovala v základní typologii, proto se nyní zaměřím na konkrétní případy. Prvním příkladem je pachatel, který páchá určitou trestnou činnost pravidelně a je přesvědčen o tom, že pravidla, která toto jednání zakazují, jsou špatná a nemusí být dodržována. Velice zajímavé bylo setkání s 52-letým mužem, jenž byl již 18krát trestán za maření úředního rozhodnutí zákazu řízení motorových vozidel. Tento pachatel opakovaně porušoval zákazy řízení, podmíněné tresty odnětí svobody ho neodradily, a soudy proto začaly ukládat nepodmíněné tresty. Celkově byl pachatel odsouzen k 5 letům vězení. Ani to ho však nenapravilo. Nedokázal akceptovat fakt, že se dopouští trestného činu. Pro něj představuje trestný čin krádež či vražda, ale situace, kdy je trestán za pouhé řízení automobilu přes zákaz, je pro něj nepochopitelné. Argumentuje tím, že ačkoliv zákaz porušil, nikdy nezpůsobil dopravní nehodu, neřídil opilý, nikoho nezranil. Má vlastní systém pravidel, normy stanovené jinými, se kterými nesouhlasí, odmítá dodržovat. Muž se choval se velmi hrubě a vulgárně, slovně napadal soudce i státního zástupce. Tohoto pachatele řadím do podskupiny sociopatů.

Druhým příkladem je pachatel, který spáchá většinou závažný trestný čin poprvé a ze svého excessu viní společnost, poškozeného či jiné okolnosti, které ho „donutily“ trestný čin spáchat. Domnívám se, že pro tyto osoby je v první řadě nejdůležitější uznat svou vinu, pochopit, co jejich jednání způsobuje, jak se dotýká okolí a že oni sami jsou zodpovědní za své jednání, ať už jej podnítilo cokoliv. Bez tohoto procesu uvědomění nebude žádný trest účinný a pachatelé se stále budou cítit jen jako oběti.

Zaujal mne případ 51-letého spořádaného bezúhonného muže, jenž v záchvatu vzteku ubodal svého souseda a jemuž byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v délce 12 let. Pachatel byl bez trestní minulosti, poměrně inteligentní, celý život pracující jako řidič kamionu, žijící s manželkou v domě společně s jinou rodinou. Každá rodina obývala jedno patro, měly společnou garáž a chodbu. S touto rodinou celých 18 let žili v neshodách, v naschválech a v hádkách. Obě rodiny na tom měly zhruba stejný podíl.

Jednoho večera během prudké hádky obou mužů, kde sehrál roli i alkohol, jeden z nich 7-krát bodnul druhého do nohou, ale bohužel i do trupu a do srdce. Těmto zraněním pobodaný muž v nemocnici podlehl. Dle znaleckých posudků byl pachatel v době činu přičetný, jednal v afektu. Výňatek z lékařského posudku z oboru klinické psychologie: *„Příčinou nechorobného afektivního jednání obžalovaného byly dlouhodobě gradující sousedské vztahy. Osobnostní struktura obžalovaného je pevně daná a nejde o stav chorobný, který by byl léčebně ovlivnitelný. Resocializace obviněného je celkem dobře možná. Obžalovaný trpí emočně afektivní instabilitou, neempatický, direktivně-manipulativní tendence, sebestřednost bez schopnosti akceptace okolí, rigidně trvá na svém názoru a odmítá přijmout jiné názory. Nedisponuje patologickou agresivitou, pouze zvýšeně emočně reaguje. Na otázku obžalovaného, jak je možné, že celý život bezúhonný, zaměstnaný člověk s rodinou vezme do ruky nůž a zabije, bylo znalcem odpovězeno následovně: Vždy se sčítá více faktorů dohromady. Nejen osobní dispozice, ale i vliv alkoholu a především dlouhodobé stupňování animósních projevů vůči poškozenému. Obžalovaný projevuje lítost jen sám na sebou, není schopen se oprostít od pohledu, že má zpackaný svůj život bezúhonného jedince, nevidí žádné zavinění ve své osobě. Má to souvislost se strukturou jeho osobnosti. Hyperkritický k okolí, sebestředný. Pochází z neharmonického rodinného prostředí, otec byl schizofrenní.“*

Pachatel se vyznačoval řadou osobních vlastností, které se často u delikventů vyskytují. Ale samy o sobě nepředurčovaly spáchání trestného činu. Násilí vůči dlouhodobě nenáviděné osobě se dle názorů psychologů může dopustit v podstatě každý. Tento pachatel však ani po polovině vykonaného trestu neustoupil ze svých stanovisek a za oběť považoval pouze sám sebe.

1.2.2.4. *Pachatelé sexuálních trestných činů*

Pachatelé tohoto typu trestných činů se dělí na násilné sexuální delikventy a nenásilné sexuální delikventy, přičemž mezi těmito skupinami je velký rozdíl v osobnostních charakteristikách pachatelů. Trestný čin znásilnění můžeme považovat za typický příklad násilné kriminality, kdežto například u trestného činu pohlavního zneužívání není násilí typickým znakem. Tyto dva trestné činy se od sebe liší především motivací pachatele a ač se může na první pohled zdát, že je jí pouze sexuální uspokojení, přítomnost násilí hraje v tomto případě velkou roli. Sexuální násilníci mají blíže k pachatelům obecně násilných trestných činů, než k pachatelům pohlavního zneužívání.²³

U znásilnění často vystupuje do popředí především touha pachatele po násilí, přičemž sexuální kontakt představuje spíše další formu útlu oběti. U pohlavního zneužívání je tomuto naopak. Primární je sexuální uspokojení, nikoliv touha ublížit. Například Čermák²⁴ rozděluje pachatele znásilnění do tří skupin.

První skupina představuje pachatele, jež jsou motivováni mocí a pocitem kontroly. Cílem je si oběť podrobit a ovládnout ji. Tito pachatelé používají jen tolik síly, kolik je potřebné k překonání odporu oběti, ale většinou nezpůsobují vážná zranění. V tomto případě je ještě pro pachatele důležitý sexuální kontakt, přičemž hlavním povzbuzením je při tom překonávání odporu. Naprostým zklamáním je pro pachatele, pokud oběť začne spolupracovat.

Druhá skupina pachatelů je motivována vztekem, hněvem a nenávistí vůči ženě nebo ženám. Útoky se vyznačují vysokou mírou brutality a agresivity, snahou o degradaci a urážení. Zde již sexuální kontakt ustupuje do pozadí a představuje pouze způsob většího ublížení a ponížení oběti.

Třetí skupina spojuje rysy obou předchozích. Jedná se o sadistické pachatele, kteří jsou vzrušováni působením utrpení, mučením, někdy vedoucím až k usmrcení.

U pohlavního zneužívání vystupuje pachatel (obzvláště pokud je výrazně starší než dítě) většinou s poruchou sexuální preference, která se může projevit jako pedofilie (zájem o děti, jimž dosud chybí sekundární pohlavní znaky), hebefilie (zájem o dívky časně pubertálního věku, s částečně vyvinutými pohlavními znaky) či efebofilie (zájem o dospívající chlapce). Čistá pedofilie se

---

²³ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ P., ZEMAN P., *Násilná sexuální kriminalita-téma pro experty a veřejnost*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2014, str. 130

²⁴ ČERMÁK I., *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta. 1998, In: BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ P., ZEMAN P., *Násilná sexuální kriminalita-téma pro experty a veřejnost*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2014, str. 128

vyznačuje velkým zájmem a nadšením pro děti, a to nejen v sexuálním smyslu. Pokud pedofil používá vůči dětem násilí, jedná se o pedofilní sadismus.

Výzkumy ukazují, že většinu sexuálních deliktů páchají osoby, které netrpí vážnějším duševním onemocněním. Častěji se u nich vyskytuje psychopatická struktura osobnosti s disociální poruchou, dále snížená schopnost racionální kontroly sexuálního chování. Pachatelé jsou často hypersexuální jedinci se sníženou volní kontrolou.

Osobně jsem se nesetkala s pachatelem násilných sexuálních deliktů, ale pouze s pohlavním zneužíváním 14-ti letých mladistvých, které probíhalo s jejich souhlasem a pachatelem byli osoby podstatně starší. U obou případů byli pachatelé ovlivněni svými psychickými vlastnostmi, sexuálními preferencemi a do jisté míry i okolnostmi. Dle znaleckých posudků se však nejednalo o neovladatelné vlastnosti či sklony, které by pachatelé nebyli schopni do budoucna korigovat. Soudy rozhodly na základě znaleckých posudků tak, že není nezbytné uložení přísného trestu, vzhledem k tomu, že žádnému mladistvému nebyla způsobena významnější psychická či fyzická újma a že pro nápravu pachatelů je dostatečné již samotné projednání u soudu. Prvním příkladem je 30-letá žena, nikdy netrestaná, zaměstnaná, jenž pohlavně zneužila 14-letého nevlastního bratra. Rodiče byli rozvedení, oba žili s novými partnery. Pachatelka se po rozchodu se svým partnerem dočasně nastěhovala k otci a jeho nové rodině, kde navázala sexuální kontakt se svým nevlastním bratrem. Ten se párkrát pochlubil mladšímu bratrovi, který to následně svěřil rodičům. Dle znaleckého posudku je pachatelka emočně nestabilní, se sklony k promiskuitě, s rysy nezdrženlivosti, sexuální deviace však není přítomna. Pachatelka u soudu pláče, psychicky se hroutí, z potrestání má hrůzu. Nedoznává se však. Jakýkoliv intimní kontakt s poškozeným odmítá. Svědeckými výpověďmi je však usvědčena. Poškozený u soudu není schopen slova. Odmítá cokoli sdělit. Znalcem je shledán na svůj věk jako mírně zaostalý, ale pohlavní styk s obviněnou na něm nezanechal nepříznivé následky.

Soud rozhodl zproštěním obžaloby, vzhledem k tomu, že poškozený byl v inkriminované době již téměř 15-ti letý a pohlavní akt na něm nezanechal negativní následky.

Druhým příkladem je 35-ti letý muž, zaměstnaný, bezúhonný, žijící sám, po rozchodu s dlouhodobou přítelkyní. Rodiče nerozvedení, bezkonfliktní rodinné vztahy. Na internetu vyhledával a kontaktoval převážně mladistvé dívky mezi 13-17 lety, s nimiž chatoval, žádal jejich nahé fotky, nabízel sex za peníze a prostřednictvím web kamery před nimi masturboval. V několika případech se s dotyčnými dívkami setkal a měl s nimi pohlavní styk. Sliboval peníze, ty ale nikdy nepředal. Byly to vždy dívky, které již podobnou zkušenost měly a sex za peníze provozovaly již poněkolkáté.

Pachatel se k činům, jež mu byly prokázány, doznal, možné však je, že nebyly odhaleny všechny případy. Svých činů litoval, netušil prý, jaké z toho můžou být problémy, věk dotyčných dívek neřešil. Motivací jednání byla snaha o sexuální vybití, když neměl přítelkyni. U soudu byl nervózní, se skloněnou hlavou, trpěl studem, nevolností, velkým strachem z nepodmíněného trestu odnětí svobody. Malého vzrůstu, plnoštíhlý, nepřitažlivý, dotyčnými dívkami popisovaný jako „hnusnej a slizkej“.

Ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a sexuologie vyplynul následující závěr: *„Dle falopletyzmografického vyšetření posuzovaný pozitivně reagoval na dospívající dívky, srovnatelně reagoval na dospělé ženy, nešlo tedy o vyhraněnou preferenci nedospělých subjektů. Na děti před pubertou obou pohlaví nulové nebo negativní. Agresivní projevy nestimulují erotické reakce, stejně jako podněty fetišistické (guma, kůže, pouta, SM rekvizity). Na dospívající a dospělé muže pozitivní reakce nezachyceny.*

Aktivity posuzovaného jsou charakterizovány nápadným zájmem o dospívající objekty, přítomny jsou i prvky sexuální deviace, když před dívkami na webu opakovaně masturbuje a chlubí se svým penisem. Také projevuje fetišistické zájmy o nohy a chodidla dívek. U posuzovaného se vytvořila závislost na webem inspirované autoerotice, charakterizované hebefilními tendencemi (výrazný zájem o dospívající dívky), zájmem o prostituční sex a projevy exhibicionismu. Není přítomna žádná duševní porucha ani onemocnění. Po tělesné pohlavní stránce je posuzovaný vybaven přiměřeně věku, bez známek hypogenitalismu. První pohlavní styky kolem 18. roku věk. Sexuální styky s více než 10 partnerkami, občas využívání služeb náhodných prostitutek. Nejdelsí známost trvala šest let.

Znalec u výslechu dále uvádí, že u posuzovaného by bylo vhodné uložit ochrannou sexuologickou léčbu ambulantní formou, kdy je třeba ověřit jeho schopnost uspokojivé sexuální adaptace v delším období. Znalec má za to, že zmíněná deviace bude potlačena v případě dlouhodobého fungujícího partnerského vztahu. Dále uvádí, že pro tento typ pachatele je již samotné projednání u soudu dostatečným ponaučením a že uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody nepovažuje za nutné.

Soud uložil trest odnětí svobody v délce trvání 3 let s podmíněným odkladem na 2 roky a ochrannou sexuologickou léčbu v ambulantní formě.

1.3. Shrnutí

Představili jsme si pár základních typů a charakterů jedinců, jež se z určitého důvodu rozhodli překročit zákon a spáchat čin, který společnost přísně odsuzuje. Ačkoliv má každý pachatel jinou osobnost, je možné u jednotlivých skupin vysledovat jisté zvláštnosti, které danou skupinu

charakterizují a umožňují do určité míry predikovat budoucí vývoj a chování pachatele. Díky tomu je možné zvolit odpovídající trest a celkový přístup k pachateli. To je velmi důležité především u vyšetřovatelů a soudců, kteří s pachateli komunikují, aby byli schopni v krátkém čase rozpoznat povahové rysy pachatele, jeho morální postoje, pochopit jeho motivaci, a tak přizpůsobit svůj přístup, aby se pachatel otevřel a sdělil jim co nejvíce skutečností. Především díky tomu je možné nejen kvalitní vyšetřování trestných činů, ale i volba odpovídajícího způsobu potrestání s maximální snahou o nápravu pachatele.

Jak jsme viděli v této kapitole, mnoho osobnostních rysů a jiných faktorů, které se často vyskytují u pachatelů trestných činů, se objevují i u nedelikventních jedinců. Nelze tedy bez dalšího předpokládat kriminální sklony například u schizofrenika či sociopata, ačkoliv se často mezi pachateli vyskytují. Stejně tak se pachatelem může stát vzorný otec rodiny s dobrým zaměstnáním a bezkonfliktními mezilidskými vztahy. Co je tedy tím důvodem, že jedinec spáchá trestný čin? Pojďme se na to podívat v další kapitole.

2. POJEM A PŘÍČINY KRIMINALITY

Kriminalita je jeden ze sociálně patologických jevů. Jedná se o souhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou prohlášeny za trestné činy. Rozlišuje se definice širší dle sociologického hlediska a hledisko užší dle trestněprávního hlediska. Dle sociologického hlediska je kriminalita souhrn sociálně škodlivých chování, která nejsou ohrožena trestními sankcemi, ale s trestnou činností souvisejí, například prostituce, zneužívání drog atd. V užším trestněprávním pojetí se do kriminality zahrnují všechny skutkové podstaty trestných činů.²⁵

Zkoumání kriminality je významným prvkem, který pomáhá nalézat odpovědi na otázky, co je možným zdrojem zločinnosti a jakými prostředky by bylo možné tento jev lépe kontrolovat a regulovat.

2.1. Sociálně patologické jevy

Označované též jako sociální deviace, či sociálně negativní jevy. Jedná se o porušení nebo podstatnou společensky nežádoucí odchylku od určité sociální normy chování. Tyto normy představují regulativ, jenž jednotně působí na členy společnosti a koriguje jejich chování, a který je v daném místě a čase považován za „normální“. Vzepření se těmto regulativům je vnímáno jako negativní a společnost ohrožující, a je proto často sankcionováno či alespoň regulováno.

Jevy, spadající pod tento pojem nejsou stálé, ale mění se v souvislosti s dobou i místem. To, co je v současnosti považováno za sociálně negativní jev, takto například nebylo označováno, nebo dokonce vůbec neexistovalo před dvaceti lety (například gambling, kyberšikana, phishing²⁶). Naopak, to, co bylo dříve nepříjemné, je nyní považováno za legální (například homosexualita, registrované partnerství). V současnosti se mezi sociálně patologické jevy řadí²⁷

---

²⁵ HENDRYCH D., a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha 2009

²⁶ **gambling**- chorobná závislost na hraní hazardních her lákající představou rychlého zisku peněz
kyberšikana – prostředkem šikanování jsou komunikační prostředky – mobily, e-maily, sociální sítě apod. Obvyklým projevem je rozesílání urážejících či útočných zpráv, nebo šíření nahrávky zobrazující šikanovaného v ponižující situaci. Tento druh šikany je extrémně nebezpečný, o čemž svědčí i množící se případy sebevražd dospívajících dětí v důsledku kyberšikany
phishing – podvodné získávání osobních citlivých dat (čísla kreditních karet, hesla atd) prostřednictvím elektronické komunikace. Typickým průběhem je rozesílání e-mailových zpráv s odkazy na falešné webové stránky (například stránky pro internetové bankovníctví), kde je dotyčná osoba vyzvána k zadání osobních údajů (například přihlašovacího jména a hesla), které následně podvodník zneužije

²⁷ MAREŠOVÁ A., *Sociálně patologické jevy*. Trestněprávní revue č. 2/2010. str. 52

- alkoholismus, toxikomanie, gambling a jiné závislosti,
- činnost extrémistických skupin, rasismus, xenofobie,
- domácí násilí, stalking²⁸,
- vandalismus, násilí na stadionech, pouliční násilí, pouliční gangy,
- prostituce, kuplířství, komerční sexuální zneužívání,
- šikana ve škole, na pracovišti (mobbing, bossing²⁹), v sociálních a výchovných institucích (hospice, domovy důchodců, diagnostické ústavy),
- sebevraždy,
- korupce,
- bezdomovectví,
- asociálnost šířená prostřednictvím sociálních sítí (dětská pornografie, výzvy k sebevraždám, k rasistickým útokům, šíření záznamů fyzického násilí, mučení lidí i zvířat,
- kriminalita, co by nejzávažnější sociálně patologický jev.

2.2. Kriminogenní faktory

Za kriminogenní faktory³⁰ považujeme takové rizikové faktory, které vyvolávají, podporují či usnadňují páchaní trestných činů. Takové kriminogenní faktory můžeme rozlišovat jako individuální (subjektivní), které souvisí se strukturou osobnosti, s chováním, psychickými a fyzickými vlastnostmi jedince, a společenské (objektivní) představující vnější okolnosti nevycházející z osobnosti jedince.

Na mezinárodní úrovni je jedním z nejvýznamnějších objektivních kriminogenních faktorů proces globalizace. Systémy otevřeného světa bez hranic usnadňují zločineckým organizacím relativně snadný pohyb zločinců, jejich obětí, zbraní, financí pocházejících z trestné činnosti, nelegálního zboží atd. S tím související prohlubování rozdílů mezi vyspělými a zaostalými zeměmi. Ze zaostalých zemí se pašují drogy, prostitutky, levné pracovní síly,

---

²⁸ **stalking** – obtěžující až patologický zájem o určitou osobu, projevující se opakovaným sledováním, vtíravým kontaktováním, sbíráním informací, přičemž toto jednání daná osoba považuje za vysoce nepříjemné. Při vyšší intenzitě se může jednat o trestný čin.

²⁹ **mobbing** – šikana na pracovišti mezi spolupracovníky, psychický teror s cílem dosažení propuštění šikanovaného ze zaměstnání, příčinou může být strach o zachování vlastního místa, konkurence, závist
bossing – systematické šikanování ze strany vedoucího, motivací bývá žárlivost na schopného pracovníka spojená s obavou o svou pozici, obava z vlastního selhání, nebo naopak pocit moci, vybíjení si hněvu na podřízeném v důsledku toho, že sám nadřízený je kritizován

³⁰ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 23-32

z vyspělých do zaostalých naopak zbraně, kradené automobily, nebezpečné odpady atd. Zde vystupuje do popředí potřeba systematického postupu na mezinárodní úrovni. Bylo uzavřeno mnoho mezinárodních dokumentů a úmluv proti nelegálnímu obchodu s drogami, proti terorismu, proti korupci, na ochranu svědků, proti nezákonnému obchodování s lidmi atd.

Závažnou oblast kriminality představuje bohužel i oblast vnitřní politiky, která je ovlivněna nejen korupcí, ale i organizovaným zločinem, kdy politická rozhodnutí nemají často nic společného s blahem země a občanů, ale jsou ovlivněna penězi a vydíráním. Tento druh kriminality je více méně skrytým a veřejnost o jeho skutečném rozsahu a nebezpečí nemá reálnou představu. Zde totiž není velká šance na únik. Pokud se zločinci rozhodnou k určitému kroku přes politickou či podnikatelskou strukturu, není téměř na vybranou. Pokud zklame příslib finančních prostředků, nastoupí výhrůžky, fyzická likvidace atd. Málokdo má pak sílu tomuto tlaku nepodlehnout. Podobně je ohrožena i justice a příslušníci policie, především v politických a závažných podnikatelských případech.

Mezi současné významné faktory ovlivňující kriminalitu patří i v širším slova smyslu kultura a životní styl. Sdělovací prostředky v honbě za sledovaností pojmají zločin jako atraktivní téma. Média mají velký vliv na veřejné mínění, bohužel často nejsou objektivní, skutečnost překroutí, zatají důležité detaily, zveličí nepodstatné. Tak může být například zločinec prezentován jako oběť trestní justice, či naopak jsou napadáni a zesměšňovány osoby, jež právo vymáhají- policie, státní zástupci, soudci atd. Tím se podporuje nedůvěra společnosti k právnímu systému a sympatizace se světem zločinu. Nevhodné jsou i filmy plné brutality, představující násilí jako nejlepší formu řešení problémů, seriály, kde ústředním motivem je nevěra a střídání partnerů jako vhodná varianta rodinného života. Trendem je hledání vlastního uspokojení na úkor potřeb druhých. Životní styl se stále více zaměřuje na potřebu vlastnit stále více materiálních věcí, jejichž dosažení a udržení vyžaduje velký a stálý finanční přísun. Konfrontace s životem celebrit může způsobit či prohloubit životní frustraci a potřebu alespoň částečně napodobit jejich styl, a to i za cenu zločinu.

Dále dochází k výraznému prohlubování sociálních a ekonomických rozdílů. V bohatých strukturách společnosti se rozmáhá konzumní a rozmařilý životní styl, často spojený s nelegální aktivitou, naopak v chudých strukturách bují majetková trestná činnost za účelem holého přežití. Obrovským problémem je nesprávné vedení dětí, kdy se nepodporuje úcta k autoritám, děti mají příliš volného času, který často nevyužívají smysluplně, ale naopak ho nekontrolovatelně tráví v nezdravém prostředí. Děti a mladiství se stávají nezvladatelnými agresory, kteří jsou schopni pro zábavu umučit člověka či šikanou dohnat k sebevraždě kamarády i učitele.

Kriminalitu podporuje i anonymita, která znesnadňuje odhalení kriminální činnosti. Když lidé žili v menších pospolitostech na vesnici, kde se všichni znali, komunikovali spolu a měli o

sebe zájem, byl mnohem větší problém páchat trestnou činnost než ve velkých městech, kde nikdo nikoho nezná a o nikoho se nezajímá.

Kriminalitu v neposlední řadě usnadňuje i ateismus, kdy se lidé mohou zodpovídat „jen“ svému svědomí, které je často velmi benevolentní. Chybí jim vnitřní silný korektiv, který by nedovolil páchat zlo. Místo toho hledají způsob k zaplnění prázdnoty v sobě na nesprávných místech a nesprávnými způsoby. Opačným nebezpečím může být naopak zneužití víry v podobě fanatismu a náboženského terorismu.

Toto vše jsou kriminogenní faktory, které podporují či usnadňují kriminální chování. Rozpoznání konkrétních kriminogenních faktorů a jejich vzájemných kombinací nám může dopomoci k alespoň částečnému pochopení či poodhalení příčin kriminality.

2.2.1. Vliv médií na kriminalitu³¹

Psychologové se v posledních desetiletích zabývají otázkou, zda mají filmy, videohry, časopisy a jiná media, výraznější vliv na lidské chování. Například dle Zillmanovi teorie transferu excitace dlouhodobě zvedá sledování filmů s násilím nevědomky u diváka hladinu adrenalinu, což se následně projevuje přehnanými reakcemi v různých sociálních situacích. Příkladem může být mladý muž, do nějž, po zhlédnutí filmu s bojovými scénami, někdo nechtěně narazí na ulici, přičemž muž zareaguje agresivněji, než by učinil normálně. Dle Berkowitza a jeho teorie kognitivního primingu násilí v médiích spíše zakládá a aktivuje agresivní myšlenky, které se dále rozvíjí dle individuálních predispozic k agresi. Čím je kontakt s vizuálním násilím častější, tím je větší sklon jedince reagovat podrážděněji. Navíc si diváci častým sledováním násilných filmů mohou vytvářet „scénáře“, tedy vzorce agresivního chování, jež následně mohou uplatňovat ve svém životě.

Jedním z nejznámějších výzkumů přenosu agresivity byla v šedesátých letech tzv. Bobo studie (The Bobo Doll Experiment), vedená sociálním psychologem Albertem Bandurou. Panenka Bobo byla velká nafukovací panna, která fungovala na principu boxovacího pytle. V první experimentální skupině se děti dívaly, jak dospělý kope a mlátí do panenky, v druhé skupině si dospělý klidně hrál s jinými hračkami. Po té byly děti jednotlivě ponechány a sledovány v téže herně. Děti, které sledovaly agresivitu dospělého vůči panence, strávily mnohem více času boxováním panenky, než ostatní děti, které si více hráli s ostatními hračkami.

---

³¹ GILES D., *Psychologie médií*. Grada Publishing a.s., 2012

2.2.2. Kriminální kariéra³²

Výzkum kriminální kariéry pachatelů má velký význam pro zjištění a upřesnění příčin kriminálního jednání, pro posouzení nevhodnějšího působení na pachatele a pro možnou predikci budoucího chování.

Kriminální kariéru lze charakterizovat počtem spáchaných deliktů a intervaly mezi nimi. Dle věku pachatele při prvním deliktu, druhu spáchaných trestných činů, jejich eskalace (tedy postupné zvyšování závažnosti) a intervaly, se dají vysledovat případné zákonitosti, které charakterizují a typizují pachatele. Od pojmu kriminální kariéry je však nutné odlišit tzv. kriminální exces, což je pouhé ojedinělé vybočení jinak nedelikventního jedince.

Období, v němž došlo ke kriminálnímu jednání, se označuje jako epizoda a v životě nerecidivisty se objeví jen jednou v životě. Epizoda jako časový úsek se vymezuje v průměru trvání do tří let. V případě, že by takových epizod nastalo více, jednalo by se již o kriminální kariéru. Klasickým modelem kriminální kariéry je tzv. perseverace a jedná se již o delší období kriminálního jednání (cca od tří do deseti let). Pokud je období kriminální aktivity delší než deset let, jedná se o trvalou kriminální recidivu. Trestná činnost tak provází pachatele po jeho velkou část života.

Okamžikem, kdy jedinec zahájí svou kriminální kariéru, je spáchání jeho prvního trestného činu. Dle studií³³ většina pachatelů, kteří svou kriminální kariéru zahájí v raném věku mladistvých, se oproti pachatelům, kteří první trestný čin spáchali až v dospělosti, vyznačuje delší kriminální kariérou, vyšším počtem spáchaných deliktů a větší rozmanitostí trestných činů. U těchto pachatelů se také zvyšuje pravděpodobnost páchaní násilné trestné činnosti. Yoshimasu³⁴ označuje pachatele, jenž zahájil svou kriminální kariéru ve věku méně než 25 let jako časného pachatele. Prvopachatele staršího 25 let označil jako pozdního pachatele.

Délkou kriminální kariéry se nazývá období od jejího zahájení do ukončení; úsek je tedy vymezen prvním a posledním spáchaným trestným činem. Jak již bylo řečeno, délku kriminální kariéry lze odhadnout dle mnoha proměnných, jednou z nich je věk pachatele v době prvního

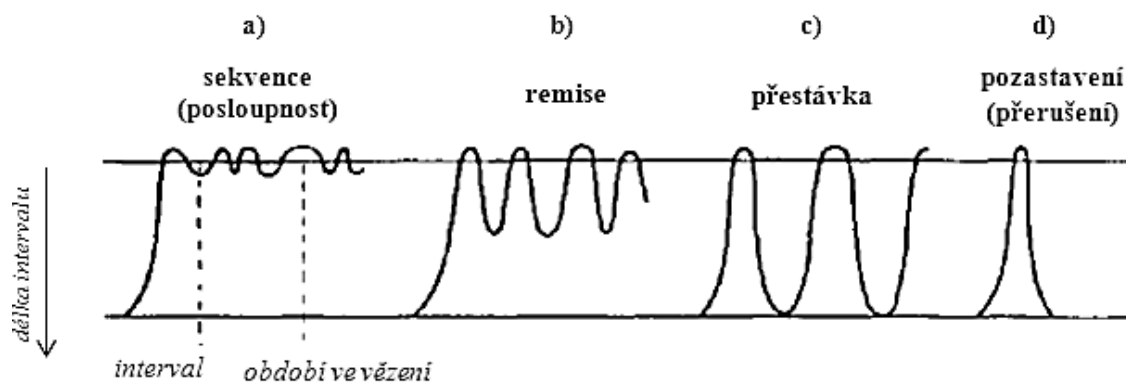
---

³² BLUMSTEIN, A., COHEN, J., ROTH, J., VISHNER, C.: *Criminal Careers and Career Criminals* (sv.2). 1986, In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 8, 25

³³ PIQUERO, A., FARRINGTON, D., BLUMSTEIN, A.: *Key Issues in Criminal Career Research*. Cambridge: Cambridge University Press. 2007.str 72 In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str.25

³⁴ YOSHIMASU, S., KOGI, S.: *Études criminologiques et psychiatriques au Japon*. Acta Criminologica, 1969, str. 152-155. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str.27

spáchaného trestného činu. Yosimasu vymezil čtyři typy intervalů mezi opakováním jednotlivých deliktů:

35

Sekvencí je nazvána situace, kdy interval mezi jednotlivými spáchanými trestnými činy je kratší než 2,5 let. Jako remise je označen interval 2,5-5 let, období od 5-10 let jako přestávka a u intervalu více jak 10 let jde o přerušeni.

Krátké intervaly se vyskytují častěji u mladších pachatelů, s přibývajícím věkem se intervaly prodlužují. Dle Farringtona³⁶ je nejlepším prediktorem recidivy frekvence dosavadní trestné činnosti. Neplatí to však bezvýjimečně. Délka intervalů může kolísat v závislosti na okolních podmínkách. Například fungující partnerský vztah, uspokojující zaměstnání, příznivý vliv okolí, případně i vhodný trest atd. může jinak krátké intervaly prodloužit. Dle studie Suchého³⁷ se 65 % pachatelů, kteří první trestný čin spáchali již jako mladiství a v kriminální kariéře pokračovali jako recidivisté, dopouští dalšího kriminálního jednání do šesti měsíců od propuštění z trestu odnětí svobody, 31 % pak do jednoho roku.

Pro úspěšné a definitivní ukončení kriminální kariéry je zapotřebí přeměna identity z delikventa na nedelikventa. K tomu je zapotřebí, aby nastal určitý výrazný zvrat v životě jedince, který způsobí tuto definitivní změnu.

³⁵ YOSHIMASU, S., KOGI, S.: *Études criminologiques et psychiatriques au Japon*. Acta Criminologica, 1969, str. 152-155. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 28

³⁶ FARRINGTON, D., WIKSTRÓM, H.: *Criminal careers in London and Stockholm: A crossnational comparative study*. 1994. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 41

³⁷ SUCHÝ, O.: *Příčiny a prevence recidivy* (Sv. 1). Praha. 1984. VÚK při GP

Významným pojmem je eskalace kriminality, která vyjadřuje zvyšování závažnosti kriminálního jednání pachatele. Obecně je sledován postupný nárůst závažnosti v závislosti na rostoucím věku pachatele a počtu spáchaných trestných činů. Ovšem neplatí to pro všechny typy deliktů. Například u pachatelů trestného činu znásilnění je pozorováno naopak zmírnění násilí při každém dalším útoku.³⁸ Dle Netíka³⁹ řada recidivistů vede svůj první násilný trestný čin mnohem agresivněji a závažněji než ty následující.

Kriminologické výzkumy se zabývají také sledováním tzv. kriminální specializace, kdy účelem je zjištění, pachatelé jakých typů trestné činnosti mají sklony se specializovat na páchaní jen určitých typů trestných činů (tedy například pouze trestné činy související s návykovými látkami, či sexuálně motivované trestné činy), a kteří pachatelé jsou zase tzv. univerzální, tedy škála jejich trestných činů je rozmanitější. Výsledky hovoří spíše o větší míře specializace u nenásilné trestné činnosti než u násilné. Tedy spíše pachatelé majetkové trestné činnosti mají tendence specializovat se jen na určitý okruh trestných činů. Kdežto pachatelé násilné činnosti jako jsou loupeže, ublížení na zdraví atd. patří mezi nejméně specializované. Vysoká míra specializace se vyskytuje u pachatelů sexuálně motivované trestné činnosti a u pachatelů trestného činu podvodu. Recidivisté se obecně vyznačují vysokou měrou rozmanitosti své kriminální aktivity.

Statisticky bylo zjištěno, že osoby, které po propuštění z vězení pokračovali v další trestné činnosti, se velmi výrazně častěji dopouštěly majetkové trestné činnosti, oproti násilné trestné činnosti.⁴⁰ Zajímavostí je, že pachatelé, kteří spáchají velké množství trestných činů během své kriminální kariéry, se pravděpodobněji dopustí i násilného trestného činu.

2.3. Teorie kriminality

Již celá staletí se lidé snaží přijít na to, proč někteří lidé páchají zločiny a někteří ne. Co je tím determinujícím znakem? Je sklon ke kriminalitě vrozený nebo získaný? Na tyto otázky se vytvářely různé názory a teorie, které se i vzájemně prolínaly a mísily. Ale ani v dnešní době není

---

³⁸BENAVIDES, A.: *Career Criminals*. In: *Encyclopedia of Crime and Punishment*. SAGE Publications.2007. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 29

³⁹ NETÍK, K. (2005): Kriminální recidiva. In: Kuchta, J., Válková, H. (Eds.): *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck.. str. 329-349

⁴⁰ BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K.: *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP 2008.

možné dát spolehlivou odpověď, která by obsáhla veškeré spektrum možných pachatelů. Představme si tedy některé teorie o příčinách kriminality.⁴¹

Přibližně do 17. století měli lidé ohledně příčin kriminality poměrně jasno. Zločinec páchá zlo, protože se odvrátil od Boha a nechal se ovládat démony, Ten, kdo jedná v souladu s Boží vůlí, se nemůže dopustit žádného špatného skutku. V době, kdy svět hluboce věřil v Boha, představoval strach z božího trestu další a často nejsilnější morální korektiv, který v moderním světě chybí.

V době humanismu, kdy víra v Boha upadá, se hledají jiné odpovědi na stávající otázky. Proto vznikají různé proudy, ideje a teorie, které se snaží vysvětlit příčiny kriminality. Dva základní proudy si nyní představíme.

První škola, tzv. **klasická kriminologie**, pojímá člověka jako svébytnou bytost, která je obdařena svobodnou vůlí, a je proto zcela na jejím racionálním rozhodnutí, zda se bude chovat v souladu s morálkou, či nikoliv. Odradit takového jedince od spáchání deliktu lze proto vidinou neodvratného trestu. Anglický právník J. Bentham vyjádřil tento princip tzv. kalkulem štěstí. Dle jeho názoru je třeba propočítat výši trestu tak, aby újma z něj převážila radost a užitek ze samotného deliktu.⁴²

Tento ideový proud byl však silně kritizován. Vytýkalo se mu mimo jiné, že opomíjí zločiny spáchané v afektu či jiném hnutí mysli, kdy racionální uvažování o následcích ustupuje do pozadí. Stejně tak i skutečnost, že mnoho deliktů je spácháno v tíživé životní situaci, kdy se protiprávní skutek jeví jako jediná schůdná možnost.

Druhá škola se nazývá **kriminologií pozitivistickou**. Ta vidí naopak člověka jen jako loutku, jejíž činy jsou závislé na mnoha vnějších příčinách, přičemž sám člověk má pouze omezenou možnost se jim vzepřít. Vývoj těchto úvah se dále ubíral různými směry v závislosti na tom, v čem byly nacházeny rozhodující faktory. Někteří autoři se v pátrání po zdrojích kriminálního chování zaměřili na jedince samotného, jiní pátrali v jeho vnějším prostředí. Mezi základní teorie vycházející z pozitivistické školy tak můžeme jmenovat teorie biologické, psychologické, psychiatrické a sociologické.⁴³

---

⁴¹ VOŇKOVÁ, J.; HUŇKOVÁ, M. a kol. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: ProFem, o.p.s., 2004. str. 47

⁴² TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie-Jak studovat zločin. Grada: 2010. str. 122

⁴³ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie-Jak studovat zločin. Grada: 2010. str. 128

2.3.1. Teorie biologické

Mezi nejstarší teorie patří teorie *biologické*. Tyto teorie hledaly příčiny kriminality v tělesné konstituci pachatele.

S teorií vrozené kriminality přišel italský vězeňský lékař Cesare Lombroso, kdy při výkonu svého povolání došel k přesvědčení, že u většiny zločinců je možno odhalit různé fyzické anomálie, které svědčí o degenerativním návratu jedince na primitivnější úroveň lidstva. Lombroso dokonce vytvořil obraz rozeného zločince s tzv. stigmaty degenerace, který byl již od přírody předurčený k páchání deliktů. Mezi tyto znaky patří zejména výrazně asymetrická tvář, nadměrně velké dásně a lícni kosti, neobyčejně velké, nebo naopak malé uši, často odstálé jako u šimpanze, zahnutý, zvednutý či jinak zdeformovaný nos, masité a opuchlé rty, neobvykle dlouhé ruce, nezvyklé tvary ústního patra či jeho rozštěp, abnormální zuby, ustupující brada, nebo neobvykle dlouhá či krátká a plochá jako má opice, anomálie vlasů, které se svými znaky podobají vlasům typickým pro opačné pohlaví, anomálie hrudníku, jako například příliš mnoho nebo příliš málo žeber, nadpočetné bradavky, nadpočetné prsty na nohách a rukách.⁴⁴ Lombroso dokonce spojil konkrétní druh trestné činnosti s určitými tělesnými znaky. Hrbatí měli mít sklony k falšování a žhárství, lupič měl mít typické černé oči a husté tmavé vlasy. Sám Lombroso však později začíná věnovat pozornost i faktorům sociálním, kulturním či ekonomickým, čímž inspiroval řadu svých následovníků.

Na teorii vrozené kriminality navazuje **frenologie**, neboli lebozpyt, nauka o sídle duševních vlastností. Inspirací se staly zřejmě staré čínské nauky o studiích lidské tváře známé pod názvem sieng-mien. Zakladatelem frenologie byl rakouský lékař, anatom a patolog Franz Josef Gall, podle něhož se dají v mozku lokalizovat místa, která zodpovídají za deliktní chování. Jeho teorie vznikla dlouholetým pozorováním lidí i zvířat a úvahou, že podoba lebky je přizpůsobována vzrůstem mozku, a že tedy lze pod vyčnívajícím místem lebky najít usídlení vynikajících schopností. Přirovnával lebky zvířat s lebkami lidí normálních i duševně chorých. Lebky šelem přirovnávané k lebám vrahů pomohly vypátrat sídlo vraždivosti ve vypuklině lbi nad uchem, přičemž tato vybočenina scházela mírumilovným přežvýkavcům. Srovnáním lebek bobrů a architektů bylo nalezeno sídlo stavitelství, sídlo hudebního smyslu zase objevil srovnáním lebek zpěvných ptáků a hudebníků.⁴⁵

Frenologie zažila největší rozkvet kolem roku 1800, rozšířila se po Evropě až do Ameriky. Ve dvacátém století však byla zavržena a označena za pseudovědu.

---

⁴⁴ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie-Jak studovat zločin. Grada: 2010. str. 129

⁴⁵ OTTO J., Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 1893, str. 678, dostupné na: <https://archive.org/stream/ottvslovnknauni26ottogoog#page/n693/mode/2up>

2.3.2. Teorie psychologické a psychiatrické

Tyto teorie se zabývají psychickými vlastnostmi a poruchami osobnosti pachatele a dávají je do souvislosti s kriminálním jednáním. Mezi nejznámější psychologické teorie patří ty, které ztotožňují pachatele s tzv. oligofrenem, neboli jedincem slabomyslným (dnes označované jako mentální retardace) a teorie označující pachatele jako psychopata.

Jedním z nejvýznamnějších představitelů koncepce **oligofrenního pachatele** byl H. Goddard ve čtyřicátých letech devatenáctého století. Tato teorie se postupně rozvíjela spolu s rozvojem psychologických testů, jež umožňovaly vyšetřování různých skupin z kriminální i nekriminální populace. Výsledky prokázaly výrazně vyšší počet rozumově zaostalých jedinců v kriminální skupině, z čehož byl dovozen závěr o slaboduchosti coby kauzálním faktoru delikventního chování. Jinými slovy, každý oligofrenik je potencialem delikventem. Touto teorií však otrásla další vlna testů, jež naopak prokázaly pouze zanedbatelnou vazbu mezi oligofrenií a delikvencí. Také bylo poukazováno na skutečnost, že zdánlivý vyšší podíl delikventů s nižší inteligencí může být zapříčiněn tím, že jejich kriminální jednání je snáze odhalitelné, než kriminální jednání pachatelů s vyšší inteligencí. Ti tak mohou spíše uniknout odhalení, což následně může významně zkreslovat výsledky celkové analýzy inteligence delikventů. Následkem této kritiky byla teorie oligofrenního delikventa zatlačena do pozadí a nyní přetrvává pouze jako jeden z možných kriminogenních faktorů.

Teorie psychopatického pachatele se zaměřila na studium psychopatie. Pravá psychopatie je vrozená dysfunkce nervové soustavy, která způsobuje, že emoce jedince a celý jeho duševní život je jiný než u normálních lidí, stejně tak je odlišná i jeho reaktivita na okolní podněty.⁴⁶ Nyní se pro pojem psychopat používá spíše pojem porucha osobnosti, jež je definována jako chorobný stav, který se projevuje nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými povahovými vlastnostmi v oblasti nižších i vyšších emocí a nálad, pudů, temperamentů, vůle, charakteru a podivínským, neadaptivním až hrubě rušivým chováním.⁴⁷

Rozlišuje se velké množství druhů psychopatie, některé společnosti škodlivé a nebezpečné, např. psychopatie zločinecká, násilná, sexuální, kdy jsou narušeny morální hodnoty, jedinci mají sklon narušovat a ničit hodnoty druhých, vyžívat se v působení utrpení a v zálibě v

---

⁴⁶ VONDRÁČEK V., *Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychiatrie*. Praha. Nakladatelství Československé akademie věd. 1964, str. 97

⁴⁷ RABOCH in ZVOLSKÝ P., *Obecná psychiatrie*. Praha. 2001 str. 138

sexuálních praktikách, které ostatní lidi nechávají chladnými, či v nich vyvolávají pocit odporu či hnusu.⁴⁸

Všichni psychopaté však nemusí být nebezpeční. Vondráček například řadí mezi psychopaty i jedince tzv. geniální. Dle jeho názoru je jejich genialita výsledkem nevyvážené osobnosti, kdy jsou některé rysy vysoce rozvinuty, ovšem jiné zase potlačeny.

Koukolík navíc rozlišuje ještě specifický druh psychopata, kterého označuje jako deprivanta. Ten se vyznačuje abnormální touhou po moci a manipulací s druhými. Bývají vysoce nadprůměrně inteligentní a vzdělaní, mívají herecké nadání. Jsou velice necitelní, lhostejní k utrpení druhých, bezohlední při dosahování vlastních cílů, s absencí svědomí. Tito lidé se málokdy dostávají do vězení, pohybují se na hraně zákona, často v oblasti politiky, manažerství a jiných vysokých pozic, kde jsou do určité míry žádoucí podobné vlastnosti jako dravost a cílevědomost. Koukolík považuje za hlavní příčinu této poruchy citovou deprivaci v raném dětství, postihující děti s určitým k tomu přispívajícím genetickým zázemím.⁴⁹

2.3.3. Teorie sociologické

Teorie sociologické vidí jako hlavní příčinu kriminality problémy ve společnosti. Předpokládají, že deviantního chování se může dopustit každý člověk, přičemž tím rozhodujícím faktorem jsou určité sociální situace, ve kterých se jedinec ocitne.⁵⁰

Teorie společenské dezorganizace (Lunden, Taft) vidí změnu společenských vztahů, jež se rozvojem společnosti mění na chladné, utilitární, povrchní a nestálé, projevující se nezájmem lidí k sobě navzájem, neochotou pomáhat. Většina lidí žije v anonymitě, která vylučuje kontrolu společností, a tím umožňuje nežádoucí jednání jedinců.

Teorie anomie (Agnew, Greenberg) pojímá zločin jako výsledek nahromaděného vnitřního napětí, pocitů totálního zklamání, deprese, tedy anomických stavů, vznikajících v důsledku neschopnosti jedince dosáhnout vytýčených cílů. Obrovskými změnami ve společnosti se bortí základní hodnoty, o které se lidé mohli opírat. Člověk ztrácí životní jistoty jako jsou rodina, práce, bydlení, strava, což ho dostává do složité situace, kterou často řeší kriminálním jednáním.

---

⁴⁸ VONDRÁČEK V., Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychiatrie. Praha. Nakladatelství Československé akademie věd. 1964, str. 103

⁴⁹ KOUKOLÍK F., *Mocenská posedlost*. Praha. 2010. str. 67

⁵⁰ FISHER S., ŠKODA J., *Sociální patologie (analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů)*, Praha: Grada Publishing, 2009, str. 28

Teorie diferencovaného sdružování (E.H.Sutherland)⁵¹ považuje kriminální jednání za výsledek procesů sociálního učení a nápodoby, k němuž se může uchýlit i naprosto zdravý a psychicky nenarušený jedinec, který se pouze ocitnul v kriminálním prostředí, kterému podlehnul.

Teorie sociální kontroly (Hirschi)⁵² prosazuje kontrolu kriminality pomocí stimulace pozitivních podnětů a negativních sankcí (odměna a trest). Zdůrazňuje, že dnes neexistuje dostatečná sociální kontrola (náboženství, morálka, právo, výchova), která by dokázala přimět jedince k dodržování daných pravidel. Sankce za spáchané trestné činy mají tendenci se stále zmírňovat, práva obviněných se rozšiřují, morální odsouzení společností není téměř patrné. Tomu nenapomáhá ani proces dekriminlizace a depenalizace, včetně odklonů v trestním řízení a alternativních sankcí. Pomocí těchto postupů se ze zločinů a jejich pachatelů stává běžná součást společnosti.

2.3.4. Multifaktorové kriminogenetické koncepce

Zakladatelem této školy byl E. Ferri, jenž spatřoval příčiny kriminality v současném působení více faktorů různého druhu, například faktory vnější (hustota obyvatelstva, zemědělství, průmysl, náboženství), faktory antropologické (věk, pohlaví, osobní vlastnosti), faktory klimatické (kvalita půdy, srážková činnost, teplota a vlhkost vzduchu) atd.⁵³ Přičemž zdůrazňoval, že tyto činitele působí na kriminální jednání jednotlivců podle pravidel teorie pravděpodobnosti.⁵⁴ Žádný faktor sám o sobě není jednoznačným a výhradním identifikátorem kriminálního jednání, ale ani jejich vzájemné kombinace se nemohou považovat za jasné předurčení delikvence (například hyperaktivní či agresivní dítě v chudé rodině s mnoha sourozenci). V takových případech

---

⁵¹ SUTHERLAND E., CRESSEY D.: *Principles of Criminology*. N.Y., Philadelphia, 1960, In: VEČERKA K. a kol., *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011

⁵² HIRSCHI T.: *Causes of Delinquence*. Berceley: University of California Press. 1969. použito v VEČERKA K. a kol., *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 12
Jeho teorie je vytvořena na základě empirického výzkumu pěti tisíc žáků základních škol v San-Franciscu. Dospěl k závěru, že čím bližší vztahy jsou mezi rodiči a dítětem, tím lepší má dítě studijní výsledky a tím více je zapojeno do konformní činnosti ve společnosti, čímž se snižuje riziko, že se dítě zapojí do delikventní činnosti.

⁵³ VEČERKA K. a kol., *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 15

⁵⁴ Prvním filozofem, který v dějinách evropské filosofie použil pravděpodobnostní výklad působení rozmanitých faktorů na sociální procesy byl Ch.L. Montesquieu ve svém díle „O duchu zákonů“ (1752).

kumulativní kombinace rizikových faktorů se dá pouze uvažovat o vyšší pravděpodobnosti antisociálního chování.

V Cambridgeské studii⁵⁵ bylo u dětí ve věku 8-10 let determinováno pět hlavních faktorů, které velkou měrou přispívaly k započatí s kriminálním životem – nízký rodinný příjem, početná rodina s mnoha sourozenci, protiprávní jednání členů rodiny, špatné výchovné vedení, nízká inteligence dítěte či špatné školní výsledky. Na základě těchto faktorů sestavil Farrington seznam antisociálních predispozic, kterými se delikventi odlišovali od nedelikventů:

- problematické, rušivé a nepřízřusobivé chování v dětství, agresivní sklony, hyperaktivita, poruchy soustředění, impulzivita, odmítání autorit;
- nízká inteligence, slabé studijní výsledky;
- rodinné faktory: chybné výchovné postupy, nedostatek vyžadované disciplíny, nebo naopak příliš autoritativní výchova, absence rodiče, příliš časně rodičovství, kriminalita rodičů;
- finanční nedostatek – nízký příjem rodiny, špatné bytové podmínky, velmi početná rodina.

Uvedli jsme si možné faktory, jejichž kombinace může vyvolat vznik delikventního jednání. Ovšem zda opravdu a jakou podobu toto delikventní chování bude mít, záleží na tzv. kriminální příležitosti, nahodilosti a ostatních individuálních vlastnostech jedince.

2.4. Příčiny kriminality mladistvých

„Dnešní děti milují přepych, jsou nevychované, pohrdají autoritou, neváží si starších. Ve svém domě nejsou služebníky, ale tyrany. Odporují rodičům, tyranizují své učitele.“ Tento výrok nám zřejmě bude znít povědomě. Slýcháme ho v různých obměnách každý den. O co překvapující je však zjištění, že autorem tohoto výroku je Sokrates a pochází tedy z roku 390 př.n.l.

Každý člověk žijící ve společnosti se musí socializovat. Dle slovníku cizích slov se jedná o proces zespolečenštění, v širším slova smyslu o proces osvojení si jazyka, norem chování, hodnot a mezilidských vztahů. Jedinec se rodí naprosto nepoznamenan jakýmkoli systémem či pravidly, jeho jediným zájmem je uspokojování vlastních potřeb k zajištění svého přežití. V průběhu svého života se musí naučit začlenit se do společnosti, poznat a zachovávat její normy a hodnoty, aby tak byl usnadněn život všech osob v dané společnosti. Nejdůležitějším obdobím pro socializaci je dětství, ale pokračuje i v dospělosti a ve stáří, jedná se tak o celoživotní proces.

---

⁵⁵ FARRINGTON et al.: Criminal Careers and Life Success: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281, Research Development and Statistics Directorate, London 2006
In: VEČERKA K. a kol., *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 17

Děti se učí převážně nápodobou svého okolí. Dle Prof. Matějčka „*děti nedělají to, co jim říkáte, ale to, co vidí.*“

Výsledky kriminologických výzkumů ukazují, že mladiství delikventi se často rodí do abnormních výchovných podmínek, přičemž tyto podmínky jsou nevhodné hned z několika hledisek.⁵⁶ Mezi tyto prodelikventní faktory se řadí zejména neúplnost rodiny, kde dítě postrádá aktivní mužský či ženský prvek ve výchově, může docházet k emočnímu přetěžování dítěte, kdy přítomný rodič soustředí všechnu svou pozornost na dítě, vyžaduje jeho neustálou přítomnost, svěřuje mu své osobní či intimní problémy atd. Dítě v takovém případě může mít tendenci přebírat úlohu chybějícího rodiče a chovat se nepřiměřeně ke svému věku. Toto se stává poměrně často v případě, že zůstane sama matka se synem, který se stylizuje do role jejího manžela – tzv. vztahový incest. Dítě si tak do dalšího života přináší mnoho nezdravých návyků, které mohou zapříčinit řadu problémů a vyvrcholit až v trestnou činnost.

Dalším rizikovým faktorem je narození nechtěného dítěte, často příliš mladým rodičům, kteří nejsou ještě dostatečně vyspělí, aby mohli přejít z role dítěte do role rodiče. Dopouští se mnoha výchovných chyb, dávají dítěti najevo, že je nechtěné, že je jeho narození připravilo o léta svobody. Dítě tak získává o sobě velmi zkreslené mínění snižující sebevědomí.

Naopak je někdy narození dítěte voleno jako prostředek ke sjednocení a harmonizaci partnerů, snaha o vyřešení rodinných problémů, agresivního chování, promiskuity, nevěry atd. Ve většině případů však příchod dítěte tyto problémy ještě zhorší, čímž se vytváří nezdravé a konfliktní prostředí.

Sklony k delikventnímu chování se také mohou rozvíjet ve velkých rodinách s mnoha vlastními či nevlastními dětmi. Často se totiž stává, že rodiče nezvládají výchovu tolika jedinců, je obtížné sladit potřeby starších i mladších dětí. Navíc zde dochází k rozvoji konkurenčního prostředí mezi dětmi, kdy se každý snaží něčím vyniknout, nějak na sebe upozornit, a to i za cenu špatného chování. Děti z těchto rodin si často do života přinášejí pocit méněcennosti, vyloučenosti, zanedbanosti či nelásky.⁵⁷

Prodelikventní chování často předurčují i dvě extrémní výchovné strategie. První z nich je tzv. autoritářská výchova, kde je nastolena a tvrdě vyžadována absolutní poslušnost, dítě je pod neustálou kontrolou, vystavováno nepřiměřené kritice, jsou na něj kladeny příliš vysoké nároky. Motivace rodičů pro tuto výchovu jsou různé. Od nenávisti k dítěti, přes snahu rodiče splnit si své sny prostřednictvím dítěte (například při neúspěchu rodiče v určité sportovní či umělecké činnosti

---

⁵⁶ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 69

⁵⁷ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 71

často bývá dítě nuceno, aby právě v této oblasti obzvláště vyniklo, a to i přes jeho odpor), až po napodobování výchovy svých rodičů atd. Děti se stávají nesamostatnými, jsou nadměrně přizpůsobiví (nebezpečí, že se snadno přizpůsobí požadavkům a výzvám v delikventní partě), příliš toužící po pochvale, odměně a uznání (nebezpečí, že pro uznání budou ochotni i překročit meze zákona).

Druhou a v dnešní době také častější výchovnou metodou je naopak příliš volný režim, prostý řádu a pravidel, kdy chování dítěte je minimálně regulováno, dítě je ponecháno samo sobě, aby si svobodně rozvíjelo svou osobnost. Není omezována jeho agresivita či nadměrná aktivita, nevštěpuje se úcta k autoritám. Výsledkem je jedinec, který je zvyklý dosahovat svého za každou cenu, zajímající se jen o své potřeby, přehlížející ostatní, neschopný empatie a vcítění se do druhého, odmítající jakoukoliv autoritu, řešící konflikty výbuchy vzteku a násilí.

Jedním z nejvýznamnějších rizikových faktorů se jeví skutečnost, že jedinec přímo vyrůstá v delikventní rodině, kde její členové pravidelně páchají trestnou činnost. V tomto nezdravém prostředí získá dítě dojem, že takový životní styl je zcela normální a správný a je vysoce pravděpodobné, že bude v delikventní činnosti pokračovat.

Ovšem i v řádných harmonických rodinách, kde vychovávají děti k úctě k zákonu, ostatním lidem a hodnotám, se může vyskytnout mladistvý delikvent. A jednou z těch příčin může být trávení volného času s nevhodnými vrstevníky, jež zahánějí nudu vandalstvím, krádežemi atd., jimž se jedinec snaží přizpůsobit a zapadnout mezi ně. Dle výzkumů jsou ohroženi zejména ti mladiství, jež tráví svůj volný čas především konzumně a pasivně; sledování televize, tlachání s kamarády spojené s konzumací alkoholu či drog, bloumání po ulicích. Chybí kreativní záliby jako je hra na hudební nástroj, četba, tvůrčí umělecké aktivity, pravidelná sportovní činnost atd.⁵⁸ Nutno říci, že tyto kreativní aktivity často vyžadují určitou píli, řád a sebeovládání, což jsou vlastnosti, které delikventním typům mládeže velmi často chybí. Také různé organizované volnočasové aktivity vyžadují od svých členů pravidelnou docházku, dodržování pravidel, zapálenost pro věc, spolehlivost atd., což je často pro takové mladistvé neakceptovatelné. Proto raději tráví svůj čas bez vnější kontroly, sdružují se do part se stejně naladěnými vrstevníky a jejich program často sklouzne k závadné formě činnosti.

Pro kriminalitu mladistvých je často typickým znakem jejich motivace zahnat nudu, snaha získat obdiv, touha po dobrodružství, soutěživost, potřeba se předvést a posílit svou pozici ve skupině apod. Zisk z trestné činnosti je často zanedbatelný vzhledem ke způsobené škodě. Převažují krádeže, a to především krádeže prosté a krádeže vloupáním.

---

⁵⁸ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str 74

Dle výzkumů⁵⁹ kriminalita dětí a mládeže narůstá s věkem a kulminuje ve věku dospělosti. Počet dvanáctiletých delikventů je zhruba dvojnásobně nižší než čtrnáctiletých. Z celkového počtu mladistvých delikventů připadá přibližně jedna čtvrtina na pachatele mladší 12 let.

Dle významných pedopsychologů Langmeiera a Krejčířové⁶⁰ došlo za posledních 100 let k výraznému urychlení dospívání i celkového tělesného růstu téměř ve všech rozvinutých evropských a amerických zemích (tzv. sekulární akcelerace). Jedním z projevů je například počátek menstruace u dívek ve stále dřívějším věku (v roce 1897 cca v 16 letech, v roce 1938 ve 14 letech, v roce 1988 ve 13 letech). Urychlení tělesného vývoje je provázáno i s urychlením vývoje duševního. Současně je ale umožněno opravdově dospět až ve věku pozdějším než tomu bylo dříve. Mnoho mladistvých studuje, ať již na středních školách či dokonce univerzitách, často jsou při tom stále finančně podporovány rodinou. S tím také souvisí pozdější zakládání rodin a početí dětí. Dříve se dívky ve svých 16-ti letech vdávaly a vychovávaly děti, v dnešní době k tomu dochází v průměru o 10 let později. Z toho vyplývá, že sekulární akcelerace urychlila tělesné a duševní dospívání, ale současně umožnila delší dobu pro úplné dospění jedince. Zkracuje se tak doba dětství a oddaluje nástup plné dospělosti, což má své výhody i nevýhody. Výhodou je umožnění plného dozrání osobnosti jedince, formování základních postojů a obecných strategií chování, získávání životních zkušeností. Nevýhodou je naopak to, že prodloužené období adolescence s sebou přináší odmítání odpovědnosti a konflikty vyplývající z faktu, že jedinec se již cítí dospělý, ale je s ním stále zacházeno jako s dítětem, které se musí podřizovat rodičům či učitelům. Mezi specifické vývojové problémy dospívajících v dnešní společnosti⁶¹ patří

- rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí projevující se například v požadavku na absolvování studia a pociťovanou zralostí pro pracovní aktivitu, spojenou s osobní a ekonomickou nezávislostí;
- rozpor mezi rolí a statutem, kdy se od adolescenta očekává odpovědné chování dospělého, na druhou stranu je ale podrobován kontrole a pravidlům, které již odmítá respektovat. Často pak dochází ke konfliktům s rodiči či jinými vychovateli: „*dokud bydlíš pod mou střechou, dokud tě živím, tak budeš dělat, co ti řeknu*“;

---

⁵⁹ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 91

⁶⁰ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. str. 344, srov. VEČERKA K., a kol. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Institut pro kriminalitu a sociální prevenci. Praha 2004, str. 38

⁶¹ LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. str. 344

- rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti, kdy každá rodina má svůj systém hodnot a norem, které vyžaduje dodržovat. Tyto normy se však nemusí shodovat s normami jiných rodin či jedinců a může nastat konflikt mezi tím, co od jedince požaduje rodina a co jeho vrstevníci. Například parta kamarádů chce jet na víkend na chatu, ale jednomu z členů party to nechťejí rodiče dovolit. Nastává pak těžké rozhodování, čemu dá jedinec přednost. Často pak adolescent revoltuje a kritizuje své rodiče, vznikají konflikty ústící až k útěkům z domova či přerušením kontaktu s rodinou.

Pokud se tyto rozpory nepodaří adekvátně řešit, vzniká nebezpečí sociálního i duševního selhání, které může vyústit až v delikventní jednání.

Zajímavým příkladem je případ 14-ti leté dívky vyrůstající v dětském domově, se kterou jsem se osobně setkala. Rodiče byli rozvedení, matka byla závislá na alkoholu a živila se jako příležitostná prostitutka. S dcerou se stýkala jednou za měsíc. Otec gambler, který neplatil výživné, s dcerou se setkával pouze příležitostně o prázdninách. S dívkou jsem se seznámila v souvislosti s kauzou zločinu pohlavního zneužívání a přečinu svádění k pohlavnímu styku, kde vystupovala jako poškozená. Na internetu se tato dívka seznámila s 35-ti letým mužem, se kterým si domluvila schůzku za účelem sexu za peníze. Muž ji odvezl autem k sobě do bytu, kde s ní vykonal soulož. Dívka se svěřila své kamarádce a vychovatelce v dětském domově, té však uvedla, že šlo o znásilnění. Měla strach, že v případě pravdivé výpovědi by mohla mít problémy, proto dlouho lhala i při výslechu na policii. Poté ovšem výpověď změnila, jelikož její popis události obsahoval dosti rozporné pasáže. Během celého řízení měnila a upravovala svou výpověď, tvrdila například, že šlo o její první pohlavní styk. V důsledku konfrontace se svědeckými výpověďmi ostatních svědků však nakonec přiznala, že již několik podobných sexuálních zkušeností měla.

Ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví klinická psychologie, pedopsychologie vyplynul tento závěr. *„Dívka je submisivní s nízkým sebevědomím, nutně posilovat sebeovládání a sebekritiku, má velmi chabé volní vlastnosti, vyznačuje se výraznou vyzývavostí k opačnému pohlaví, leností a chronickou nepořádností, mizivou aspirační úrovní. Nutnost zamezit záškoláctví, eliminovat její největší zájem, což jsou chlapci a úniky do nevhodných vztahů. Hluboká citová deprivovanost a zanedbanost, zapříčiněná špatným příkladem matky. Velmi stojí o přijetí, vyhledává fyzický kontakt s dospělými a pohlazení. Enormní zájem o opačné pohlaví a nevhodné vztahy. Obdivuje rizikové jednání a podílil se na něm. Má sklon dělat ohrožující hlouposti v rámci vztahů s chlapci, které rychle navazuje. Dospělou autoritu přijímá s občasnými výhradami. Touží po přítomnosti maminky. Konzumně zaměřená, impulsivní, zbrklá, nízké zábrany, motivace prvoplánová. Touha po přijetí okolí, problematické mezilidské vztahy, touha zaujmout okolí, obava s osamocení. Spontánnost*

převládá nad promyšleností jejího chování, nezvládá předvídat následky. Nebyly zjištěny známky psychické újmy v souvislosti s projednávaným případem. Následky pro další vývoj jsou však prognosticky nejisté. Předčasné zahájení sexuálního života je pro vývoj dítěte ohrožující, často souvisí i s dalším promiskuitním chováním a vývojem.“

V tomto případě byla dívka obětí trestného činu pohlavního zneužívání a navádění k pohlavnímu styku, na kterém se však aktivně podílela. Z jejího psychologického posudku vyplývá, že její nadměrná touha po kontaktu s opačným pohlavím vyplývá ze složitých rodinných vztahů, kdy dívka nežije se svými rodiči, je s nimi v kontaktu pouze občas. Rodiče navíc nežijí příkladným životem; požívání alkoholu, gamblerství a prostituce nejsou pro dívku rozhodně žádoucím vzorem. Dívka je citově deprivovaná, touží po lásce, blízkosti a uznání. Vzhledem k tomu, že tyto přirozené potřeby nejsou naplňovány v harmonické rodině, dívka vyhledává kontakty jinde, a to i za cenu velkého nebezpečí.

2.5. Shrnutí

V této kapitole jsme se zaměřili na to, co je to kriminalita, představili jsme si některé z teorií, které se snaží objasnit její příčiny, vysvětlili jsme si pojem kriminální kariéry. Nyní tedy víme kdo je pachatel a z jakých možných příčin páchá trestnou činnost. Toto poznání by nám však v ideálním případě mohlo být především nápomocno k předcházení kriminality. Systém je zaměřen na řešení následků, tedy trestání pachatelů. Nejlepší cesta by však byla předcházení vzniku pachatelů.

Dle mého názoru vše vychází z člověka. Může se schovávat za špatnou výchovu, za násilné filmy, za politiku, chladné mezilidské vztahy, chudobu, závislost, nemoc, ale každý člověk má na výběr, vždy existuje alternativa. A je jen na dotyčném, kterou cestu si vybere. Ale dokud si toto lidé neuvědomí a nebudou sami ze své vůle volit tu správnou cestu, nezbyvá společnosti než trestat.

V dalších kapitolách se tedy zaměříme na sankce. Podíváme se, co je trest a proč se ukládá, představíme si také různé přístupy k trestání a probereme si různé druhy trestů, které se v našem současném právním řádu vyskytují.

3. POJEM A ÚČEL TRESTU

Abychom mohli sledovat, jak jednotlivé tresty působí na pachatele, je třeba si nejdříve uvědomit, co to vlastně trest je. Pojem trestu se v historii lidstva příliš neměnil. Vždy vyjadřoval způsobení újmy člověku, který porušil určitá stanovená pravidla. V průběhu času se měnily především názory na to, jaký trest má být ukládán, čeho jím má být primárně dosaženo a jaké chování jím má být potrestáno. Tyto představy o trestu a trestání se odvíjely od náboženství, kulturní a vzdělávací úrovně lidí, zeměpisné polohy, hodnotových žebříčků atd. Ne vždy byly tresty z dnešního úhlu pohledu spravedlivé a humánní. Naopak, trestání v minulosti považujeme většinou za velmi kruté a nelidské. Ale možná by naši předci považovali dnešní metody sankcionování za příliš mírné a neúčinné. Pojďme se tedy podívat blíže na to, jak trest definujeme dnes.

3.1. Pojem trestu

Podle právníckého slovníku⁶² představuje trest nejtypičtější trestní sankci v českém trestním právu, kterou jako opatření státního donucení ukládají soudy v trestním řízení jménem státu pachatelům trestných činů. Trestem se pachateli působí určitá újma (na svobodě, na právech, na majetku) a zároveň se tak vyslovuje morální odsouzení činu a toho, kdo jej spáchal.

Trest se vyznačuje expresivní funkcí, tj. je jím vyjadřován odsudek společnosti nad spáchaným trestným činem, pachateli je jeho prostřednictvím dána možnost tuto výtku akceptovat a napravit se. Trest rovněž umožňuje společnosti manifestovat svůj nesouhlas a rozhořčení, a případně uspokojit její touhu po pomstě. Tento odsudek je sdělován primárně trestanému, může mít však rovněž pozitivní vliv na upevnění právního vědomí zbytku společnosti. Trest je tak komunikačním aktem směřujícím k pachateli jako odsudek jeho kriminálního jednání, k poškozenému jako ujištění o tom, že poškození jeho práv trestným činem bylo odsouzeníhodné a celé společnosti jako prostředek generální prevence.⁶³

---

⁶² HENDRYCH, D. a kol. *Právnícký slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 1133

⁶³ LATA, J. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007, str. 41-43.

3.2. Účel trestu

Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon ve svém ustanovení § 23 odst. 1 obsahoval vymezení účelu trestu. „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“⁶⁴ V novelizovaném trestním zákoníku však takovou definici již nenalezneme. Je nahrazena úpravou obecných zásad trestání, které odrážejí principy demokratického právního státu. Těmto zásadám se budeme podrobněji věnovat dále. Nyní si rozebereme jednotlivé cíle trestu.

Ochrana společnosti před pachateli trestných činů může probíhat jednak prostřednictvím vyloučení pachatele ze společnosti, ale také výchovným smyslem trestu a vedením pachatele k řádnému životu. Nachází-li se odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, je mu tak po dobu uvěznění bezprostředně znemožněno páchat další trestnou činnost.

Smyslem **zabránění pachateli v dalším páchání trestné činnosti** je ztížit nebo znemožnit pachateli výkon určitých činností, například zákazem řízení, zákazem návštěvy kulturních a sportovních akcí, zákazem činnosti nebo i trestem odnětí svobody.

Výchovné působení na pachatele neboli individuální prevence, jejímž cílem je změna chování, případně osobnosti odsouzeného. V případě uložení trestu odnětí svobody má být takto vymezený časový úsek využit pro uvědomění si své viny, snahu o útlum a zvládnutí svého nežádoucího chování, rozvoj dovedností a prosociálního chování. Ve věznicích pracují terapeuti, psychologové a pedagogové, kteří se snaží motivovat odsouzené ke změně životního stylu, radí, jak zvládat určité životní situace atd. Bohužel, velkou část odsouzených tvoří právě recidivisté, což svědčí o malé úspěšnosti výchovného cíle trestů.

Výchovné působení na ostatní členy společnosti je uskutečňováno především prostřednictvím individuální prevence. Pokud se pachateli uložением spravedlivého trestu účinně zabránil v dalším páchání trestné činnosti, má tato skutečnost vliv na ostatní členy společnosti tím, že upozorní na nevyhnutelnost, nebo alespoň pravděpodobnost uložení trestní sankce. Všem členům společnosti se tak dává najevo, že takové chování je nežádoucí a současně posiluje pocit právní jistoty.⁶⁵ Především potencionální zločinci jsou konfrontováni s fungující posloupností zločin = trest, a na tomto podkladě lépe rozváží své budoucí jednání.⁶⁶ Tento předpoklad však

---

⁶⁴ § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon

⁶⁵ JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné-Obecná část*. 1. vydání. Leges, 2009, str. 353

⁶⁶ HÁLA, J., *Prolegomena k penologii*. dostupná na www.sweb.cz/penologie.hala

bohužel nefunguje u osob s poruchou osobnosti, jejichž podíl ve vězeňské populaci bývá nalézán jako minimálně nadpoloviční.

Pokud má být dosaženo účelu trestu, musí být uložený trest spravedlivý. Což znamená, že trest je přiměřený spáchanému trestnému činu, a to jak druhem, tak i intenzitou. Trest tedy nesmí být ani mírnější, ani přísnější, než je třeba k ochraně společnosti před trestnými činy.⁶⁷

Je velmi důležité, aby trest jako spravedlivý vnímal nejen pachatel, ale i veřejnost. Jedině tím může být naplněn výchovný a preventivní účel trestu. Pokud je trest příliš mírný, nemusí zcela odradit pachatele od dalšího páchaní trestné činnosti, naopak ho utvrdí ve výhodnosti v dalším pokračování. U veřejnosti zase při mírném trestání pachatelů vzrůstá znechucení vůči justici a případně i tendence brát spravedlnost do vlastních rukou.

Naopak při příliš tvrdém postihu se často mívá výchovný účinek. Pro výchovné působení trestu je totiž třeba, aby pachatel uznal svou vinu a přijal trest jako spravedlivý následek spáchaného protiprávního činu. Pokud k tomu nedojde, vnímá pachatel trest jako křivdu, přičemž tento pocit může vést k pocitům lhostejnosti či apatie, nebo naopak k zahořklosti a touze po odplatě.

Judikatura zdůrazňuje, že trest nesmí být prostředek k řešení společenských problémů, tedy nesmí být uložen jako exemplární. Tím by byla narušena rovnováha mezi prevencí a represí, kdy by represe nepřiměřeně převládala.⁶⁸

---

⁶⁷ NOVOTNÝ, O., *O trestu a vězeňství*, Praha: Academia. 1969. str. 30

⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 23.4.1998 sp.zn. IV.ÚS 463/97 – „*Smyslem a účelem trestu v nejobecnějším smyslu je ochrana společnosti před kriminalitou. Žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, což znamená, že trest nesmí být prostředkem řešení jiných společenských problémů. Účel trestu, vymezený v ustanovení § 23 trestního zákona, je koncipován jako struktura dílčích cílů a konečného cíle, jež spolu vytvářejí jeden celek. Trest ukládaný pachateli v sobě spojuje jak moment trestní represe a prevence ve vztahu k němu samotnému (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence). Prevenci i represí je třeba chápat v každém individuálním případě vyváženě, neboť jenom potom individuální prevence působí jako prostředek prevence generální. Jde totiž o to, že generální prevence, která vychází z prevence individuální, má zajistit ochranný efekt ve vztahu k ostatním potenciálním pachatelům (platná právní úprava tak výslovně zdůrazňuje závislost generální prevence na prevenci individuální), a dále že individuální prevence je chápána jako nástroj generální prevence. Uvedený poměr individuální a generální prevence nelze obracet. Pokud by se tak stalo, byla by narušena jednotu, resp. vyváženost prevence a represe a generální prevence, opřena především o odstrašení přísnou represí, by se stala prostředkem prevence individuální. Povýšení momentu trestní represe by ve skutečnosti znamenalo exemplární trestání, které je v rozporu s ustanovením § 23 trestního zákona. O takový, a to extrémní, rozpor s ustanovením § 23 trestního zákona jde podle názoru Ústavního soudu i v projednávané věci, kdy obecné soudy bez dalšího posunuly konkrétní věc, totiž individuální případ trestné činnosti, spočívající v prvé řadě v maření výkonu úředního rozhodnutí, a to opětovným útekem policejní a vězeňské eskortě, do obecné roviny společenské situace s jejím současným závažným problémem, totiž trestnou činností plynoucí z ilegální migrace. Důraz kladený obecnými soudy na to, že jde o trestnou činnost opakovanou, páchanou cizincem, nelze považovat za nic jiného než za neúměrné narušení vyváženosti represe a prevence. Tím, že míru individuálního trestu zdůvodnily obecné soudy spíše než podle ustanovení § 31 odst. 1 trestního zákona potřebou "maximálně využít hledisko*

3.3. Trestní teorie

Ohledně smyslu a účelu trestu se v historii utvářely různé teorie. Tři nejdůležitější si teď představíme.

Absolutní teorie („*trestá se, protože bylo spácháno zlo*“) jsou také nazývány teorií odplaty. Zastávali je například Aristoteles, Tomáš Akvinský, Immanuel Kant. Podle těchto teorií se člověk rozhodne spáchat trestný čin svobodně a vědomě, a má být proto potrestán úměrně svému zločinu. Jedině trestem může být znovu obnovena spravedlnost a vyrovnáno bezpráví. Heslem je „*vina vyžaduje trest*.“⁶⁹

Relativní teorie („*trestá se, aby nebylo páčáno zlo*“) neboli teorie prevence. Zastávány tzv. sociologickou školou F. von Liszta a C. Lombrosa a také C. Beccariem, jenž je autorem výroku „*odstrašující účinek trestu nespočívá v jeho přísnosti, ale v neodvratitelnosti*“. Spáchání trestného činu je pokládáno za důsledek vlivů, jako jsou například špatná výchova, nezdravé rodinné prostředí, osobnostní struktura, psychologické predispozice, existenční problémy atd. Pachatel se tedy nerozhoduje svobodně, zda spáchá či nespáchá čin, ale pouze jedná pod tlakem osobnostních a sociálních faktorů.⁷⁰ Tyto teorie nekladou důraz na potrestání viny, ale na převýchovu pachatele. Trest je léčení, které zabrání v budoucnu pachateli v páchání dalších zločinů. Teorie se řídí heslem „*nemoc vyžaduje léčení*“.⁷¹ Poměrně pokrokovou teorii představil F. Liszt, ve které rozdělil typy pachatelů na náhodné, napravitelné a nenapravitelné, vůči nimž pak doporučoval volit odlišné preventivní postupy.⁷²

Smíšené teorie se snaží využít to nejlepší z obou předešlých a kombinují jak odplatu, tak nápravu pachatele. Tento přístup se převážně uplatňuje v dnešní době, ačkoliv naděje na nápravu pachatelů v posledních letech zdá se mírně ochabují. Dalo by se říci, že absolutní teorie zažívají

---

generální prevence“ a přísným trestem odstrašit širší veřejnost, sledovaly ve skutečnosti uložení zmíněného exemplárního trestu.“

⁶⁹ JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné-Obecná část*. 1. vydání. Leges, 2009, str. 347

⁷⁰ SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010, str. 40*

⁷¹ KARABEC, Z.: *Koncept restorativní justice. In: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP 2003*

⁷² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné – Obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. str. 398-399

v některých oblastech určitou renesancí, především v USA a Skandinávii, kterou vyvolaly zejména neuspokojivé výsledky resocializačních metod zacházení s pachateli.⁷³

3.4. Základní zásady ukládání trestů

Při ukládání jakéhokoliv trestu musí být splněny jisté podmínky, aby byl tento trest spravedlivý a dosáhl svého účelu. Je třeba proto dodržovat tyto základní zásady.

Zásada zákonnosti zdůrazňuje, že uložení trestu je možné pouze na základě zákona, nikoliv tedy na základě obyčejového práva nebo na rozhodnutí soudu vydaném v jiném případě.⁷⁴ Platí *nullum crimen sine, nulla poena sine lege* (žádný trestný čin bez zákona, žádný trest bez zákona).

Zásada personaly sankce v sobě nese požadavek, aby trestní sankce, bez ohledu na její druh a výměru nebo její vlastní výkon, postihovala pokud možno pouze pachatele samotného a vliv na jeho okolí (zejména rodinu) by měl být co nejvíce minimalizován.⁷⁵

Zásada individualizace sankcí je chápána tak, že druh i výměru trestu musí soud v každém případě stanovit s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem vztahujícím se jak k závažnosti spáchaného trestného činu, včetně polehčujících a přitěžujících okolností, tak k možnostem sociální reintegrace pachatele a jeho poměrům a v neposlední řadě i s přihlédnutím k přiměřené satisfakci osob poškozených.⁷⁶

Zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele je vyjádřena v ustanovení § 53 trestního zákoníku, který upřesňuje některé zásady pro ukládání jednotlivých trestů a zároveň upravuje vzájemné vztahy mezi nimi. Stanoví také, jaké druhy trestů nelze uložit současně z důvodu jejich shodné věcné povahy. Nelze tedy například uložit domácí vězení vedle trestu odnětí svobody, nebo peněžitý trest vedle trestu propadnutí majetku.

Zásada přiměřenosti je upravena v § 38 trestního zákoníku. Podle této zásady musí být sankce adekvátní spáchanému trestnému činu, přičemž rozhodujícím kritériem je spáchaný

---

⁷³ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. Praha: ASPI, a. str., 2007, str. 33

⁷⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012 str. 420

⁷⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné – Obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2005 str. 5

⁷⁶ FENYK, J., HÁJEK, R., STRŽÍŽ, I. et al. *Trestní zákoník a trestní řád – Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. 1. díl – *Trestní zákoník*. Linde Praha, 2010. s. 233., srov. JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné-Obecná část*. 1. vydání. Leges, 2009, str. 351

trestný čin. Při jeho ukládání bude soudem přihlédnuto k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.⁷⁷ Dále je zde také výslovně uveden požadavek, aby tam, kde postačí uložení sankce méně postihující, nebyla ukládána sankce pro pachatele citelnější. Tedy pokud stačí k dosažení účelu trestu nižší a mírnější sankce, nesmí být uložena sankce přísnější. Tento požadavek také koresponduje s podpůrnou zásadou trestní represe.

Zásada humanity sankcí je výslovně vyjádřena v § 37 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož nelze uložit kruté a nepřiměřené sankce, přičemž jejím výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost. Smyslem je ochránit člověka před nedůstojným zacházením a krutými tresty. Tato zásada je obsažena zároveň v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Ochranu před nelidskými a ponižujícími trestními sankcemi zajišťují i některé mezinárodní smlouvy o ochraně základních lidských práv a svobod, kterými je Česká republika vázána, zejména čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 3 Evropské Úmluvy o lidských právech a svobodách, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

3.5. Retributivní a restorativní justice

„Retributivní i restorativní teorie pracují se základní koncepcí, že spáchání trestného činu narušuje stav rovnováhy. Pro obnovení této rovnováhy volí každý z přístupů jinou cestu, přičemž cíl je stejný.“⁷⁸

Retributivní teorie vidí cestu k dosažení cíle trestního práva a trestání především v tom, že pachateli trestného činu bude způsobena újma a bude nějakým způsobem omezen ve svých právech. Naopak restorativní justice klade důraz na nápravu vzniklé situace především tím, že pachatel převezme odpovědnost za své protiprávní jednání, nahradí způsobenou škodu poškozenému a bude se snažit odstranit příčiny, které k jeho jednání vedly.⁷⁹ Oba přístupy prošly určitým vývojem, v současné době se ani jeden z nich nevyskytuje v čisté podobě, vzájemně se doplňují a vyvažují, a společně tak usilují o naplnění účelu trestní spravedlnosti.⁸⁰

---

⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník komentář*. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 504

⁷⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. str. 39

⁷⁹ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. str. 39

⁸⁰ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 6-7.; srov. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 468

3.5.1. Retributivní justice

Tento přístup představuje „tradiční pojetí odplatné trestní spravedlivosti, vycházející z odpovědnosti státu za řešení trestných činů dopadením a spravedlivým potrestáním jejich pachatelů. Způsobení újmy pachateli a jeho morální zavržení a stigmatizace jsou chápány jako vhodné prostředky potrestání a ochrany společnosti před další kriminalitou.“⁸¹ Na trestný čin se hledí především jako na porušení platného zákona, čímž vzniká vina a prohřešek proti státu. Důraz je kladen na potrestání pachatele.⁸² Ochrana je zaměřena na ochranu státu či společnosti, do pasivnější role se dostává oběť trestného činu, která vystupuje pouze v řízení o náhradu škody.⁸³ Primárně ukládaným trestem je nepodmíněný trest odnětí svobody.

Názory na tuto teorii jsou v dnešní době spíše negativní, je považována za kontraproduktivní, kdy nevede k napravení pachatele, ani k ochraně jedince a společnosti. Tvrdá a nepřiměřená reakce na trestné činy nevedla, jak se ukázalo, k prevenci dalšího porušování norem, ale naopak ke zhoršení společenských vztahů, recidivě a odklonu od zájmů a potřeb poškozeného i pachatele.⁸⁴

3.5.2. Restorativní justice

Na přelomu tisíciletí došlo k přehodnocování dosavadní trestní politiky a k zamyšlení, zda je retributivní přístup ten pravý. Často ukládaný trest odnětí svobody totiž s sebou přinesl přeplněné věznice, negativní vliv vězeňského prostředí na psychiku pachatelů, velký podíl recidivy, přetíženost soudů atd. Proto se začaly ve větší míře hledat jiné způsoby trestů, které by lépe splnily svůj účel.

„Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů, a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně

---

⁸¹ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 927-928

⁸² ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. str. 15

⁸³ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. str. 8

⁸⁴ Srov. VÁLKOVÁ, Helena., SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?. *Trestní právo*. 2000, č. 1, s. 4 – 11.; KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. str. 8

identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.⁸⁵ Tento nový přístup považuje trestný čin za sociální konflikt, který lze řešit za součinnosti pachatele a oběti, za současného zohlednění zájmů a potřeb obětí trestného činu.⁸⁶ Trestný čin je tedy považován především za prohřešek proti určité osobě. Spravedlnosti bude dosaženo procesem nápravy narušených vztahů, přičemž se důraz klade na odškodnění poškozeného a převzetí odpovědnosti pachatele za svůj čin.⁸⁷

V České republice došlo k posunu směrem k restorativní justici především přijetím zákona o Probační a mediační službě a rozvíjením alternativních trestů. Ovšem toto se týká především odpovědnosti za spáchané přečiny a jiné méně závažné trestné činy. V našem prostředí totiž do určité míry převládá představa o tom, že jediný „pořádný“ trest je trest odnětí svobody. Oběti a především pozůstalí po obětech zvláště závažných zločinů touží zejména po pomstě a tvrdém postihu pachatele. A proto zatím nelze zcela využívat restorativní prostředky stejně tak jako například v západoevropských zemích nebo USA, kde je mediace využívána i u zvláště závažných trestných činů, jako je například vražda.

Mediátorem je zprostředkován kontakt mezi odsouzeným pachatelem a obětí. Předpokladem je však zájem a souhlas oběti. Při setkání musí být zajištěna absolutní bezpečnost, poškozený by neměl mít důvod k obavám z budoucího jednání pachatele. Mediace může být kdykoliv přerušena či skončena.⁸⁸ Výsledkem setkání oběti a odsouzeného by měl být fakt, že odsouzený si uvědomí rozsah bezpráví, které vyvolal a odpovědnost z toho vyplývající, a měla by následovat snaha odčinit nebo alespoň částečně napravit či zmírnit následek, který pachatel spáchal.

Bohužel častokrát dochází k tomu, že pachatel způsobí poškozenému takovou psychickou újmu, že tento není schopen kontaktu s pachatelem, a to ani před soudem, a žádá například výslech bez přítomnosti obžalovaného. V takovém případě by mediace nepřicházela v úvahu.

---

⁸⁵ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. str. 15

⁸⁶ VÁLKOVÁ, Helena., SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?. *Trestní právo*. 2000, č. 1, s. 6.; SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. str. 9

⁸⁷ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. str. 15

⁸⁸ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. str. 11.; VÁLKOVÁ, Helena., SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?. *Trestní právo*. 2000, č. 1, str. 7

3.6. Systém trestů

Systém trestů uspořádává jednotlivé druhy trestů, a to podle závažnosti a postihovaných zájmů, a také upravuje vzájemné vztahy mezi tresty.⁸⁹ Taxativní výčet trestů se nachází v § 52 trestního zákoníku. Je tím uskutečněna základní zásada trestního práva *nulla poena sine lege*, dle které lze tresty ukládat jen na základě zákona. Lze uložit trest

- odnětí svobody,
- domácího vězení,
- obecně prospěšných prací,
- propadnutí majetku,
- peněžitý,
- propadnutí věci,
- zákazu činnosti,
- zákazu pobytu,
- zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- ztráty čestných titulů nebo vyznamenání,
- ztráty vojenské hodnosti,
- vyhoštění.

Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest. Tím se rozumí trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a dále trest odnětí svobody na doživotí.⁹⁰

Názory se ovšem různí na právní povahu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody. Dle některých názorů se jedná o zvláštní druh trestu⁹¹, dle jiných názorů jde o jednu z forem trestu odnětí svobody.⁹² Já osobně se přikláním ke druhé variantě, která vyplývá i z ustanovení § 52 odst. 2 trestního zákoníku, kde je uvedeno, že trestem odnětí svobody se rozumí

- a) nepodmíněný trest odnětí svobody,
- b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

---

⁸⁹ JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné-Obecná část*. 1. vydání. Leges, 2009, str. 354

⁹⁰ § 52 odst. 3 trestního zákoníku a § 54 odst. 1 trestního zákoníku

⁹¹ JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné-Obecná část*. 1. vydání. Leges, 2009, str. 355

⁹² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Nakladatelství Leges, 2009. str. 110

Tresty lze třídit podle různých kritérií, například podle druhu zájmu odsouzeného, který trest postihuje na

- tresty postihující svobodu, jako je trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, zákaz pobytu, zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění,
- tresty postihující majetek, tedy peněžitý trest, propadnutí věci, propadnutí majetku,
- tresty na cti jsou ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti.

Tresty lze rozlišovat i podle osoby pachatele na

- tresty, které lze uložit kterémukoliv pachateli, kdy není třeba splnění zvláštní podmínky či postavení pachatele (trest odnětí svobody, domácí vězení, peněžitý trest, zákaz pobytu atd.) a
- tresty, které lze uložit jen v určitém případě, např. trest vyhoštění nesmí být uložen občanovi České republiky, trest obecně prospěšných prací nelze uložit pachateli, který není zdravotně způsobilý k výkonu práce, trest ztráty čestných titulů a vyznamenání lze uložit jen pachateli, který je nositelem těchto titulů a vyznamenání.

3.7. Ukládání trestů

Při ukládání trestů je nutné dodržet mnoho zákonných podmínek a zásad, jež byly uvedeny výše. Je však třeba vzít v úvahu i další okolnosti, které individualizují pachatele a mají vliv na výsledný druh, výměru i účel ukládaného trestu. Ustanovení § 39 odst. 1 trestního zákoníku uvádí, že při stanovení druhu a výměry trestu soud přihlédně k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy, dále přihlédně k chování pachatele po činu a k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.

Společenská škodlivost je materiální stránkou trestného činu, která musí být splněna, aby se vůbec o trestný čin jednalo. Trestní zákoník stanoví v § 12 odst. 2, že *„trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*

Společenská škodlivost nahradila dřívější pojem společenská nebezpečnost. Souvisí se změnou pojetí trestného činu z tzv. formálně-materiálního na formální. Formálně-materiální pojetí vyžaduje k trestnosti činu nejen splnění znaků uvedených v trestním zákoně, ale i dosažení určitého stupně společenské nebezpečnosti. Naproti tomu formální pojetí vyžaduje pouze splnění

znaků uvedených v trestním zákoně. K tomu se však přidružily dva korektivy, a to zásada subsidiarity trestní represe a zásada oportunity.

Zásada subsidiarity trestní represe je vyslovena v §12 odst. 2 trestního zákoníku a zakotvuje pravidlo, že trestní odpovědnost má nastoupit až v okamžiku, kdy jiné právní či sociálně politické prostředky nejsou dostatečně účinné či selhávají. Vzhledem k tomu, že realizace trestního postihu je často způsobilá ohrozit sociální existenci dotčené osoby, je nutno zajistit, aby bylo trestní právo použito teprve tehdy, kdy nestačí použití odpovědnosti mírnější (civilní, disciplinární, správní).⁹³

Dle Šámala je nová rekonstrukce založena na přesvědčení, že ochrany demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti. Potlačování a kontrolu kriminality lze nejúčinněji dosáhnout vhodným vyvážením prevence a represe.⁹⁴

Zásada oportunity je výjimkou ze zásad legality a oficiality, které ukládají státnímu zástupci povinnost stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví. Zásada oportunity tak umožňuje v určitých situacích tuto povinnost porušit, například z důvodu neúčelnosti, nedostatku veřejného zájmu nebo z jiných důvodů.⁹⁵

Pojem společenská škodlivost je oproti pojmu společenské nebezpečnosti zpřesňující v tom smyslu, že společenská škodlivost vyjadřuje přesněji povahu působení trestného činu na chráněné zájmy, když tyto narušuje, škodí jim. Společenská nebezpečnost svou povahou směřuje do budoucna a vyvolává pouze nebezpečí chráněným zájmům. Naproti tomu společenská škodlivost se vztahuje ke spáchanému činu, který zasáhl zájmy chráněné trestním zákoníkem, a v tomto smyslu je tedy poškodil.⁹⁶

Trestní zákoník nikde nevymezuje pravidla pro stanovení stupně společenské škodlivosti. Platí, že pokud jednání splňuje všechny znaky skutkové podstaty, jedná se o trestný čin, který je společensky škodlivý. Pouze ve výjimečných případech lze učinit závěr o nedostatečné

---

⁹³ ŠÁMAL, P.: *K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku*, Trestněprávní revue, 2009, č. 5, s. 132; dále srov. ŠÁMAL, P.: *K problému formálního a materiálního pojetí a pojmu trestného činu v připravované kodifikaci trestního zákoníku*, Právní rozhledy, 2007, č. 17, str. 637 až 642

⁹⁴ ŠÁMAL, P.: *Trestní zákoník a naplňování funkce a základních zásad trestního práva hmotného*. Bulletin advokacie 2009, č. 10, str. 22, 26 a 27

⁹⁵ HENDRYCH D., a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha 2009

⁹⁶ ŠÁMAL P., *K problému formálního a materiálního pojetí a pojmu trestného činu v připravované kodifikaci trestního zákoníku*. Právní rozhledy 17/2007, str. 637

společenské škodlivosti, pokud ze závažných důvodů není vhodné uplatňovat trestní represí, a pokud posuzovaný čin svou závažností neodpovídá ani těm nejlehčím, běžně se vyskytujícím trestným činům dané právní kvalifikace.⁹⁷Velmi zajímavým je nálezn Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 3113/13, ve kterém zrušil usnesení Krajského soudu a Nejvyššího soudu, neboť těmito rozhodnutími byla porušena zásada subsidiarity trestní represe.

Obviněný byl v dané věci uznán vinným z pokračujícího přečinu porušování domovní svobody dle § 178 odst. 1, odst. 2 trestního zákoníku, kterého se měl dopustit tím, že užíval byt své dcery, který byl umístěn v rodinném domu, jehož byl obviněný vlastníkem, a to v době její nepřítomnosti a bez jejího svolení, přičemž si do tohoto bytu postupně nastěhoval své věci a vyměnil zámky.

Obviněný argumentoval tím, že s dcerou měli domluveno její přestěhování do jiného bytu, který jí otec za tímto účel zakoupil a umožnil jí se do něj nastěhovat. Důvodem k takovému rozhodnutí byly neshody v rodinném domě, kdy se dcera k rodičům chovala nepříjemně a agresivně. Dcera na následné výzvy otce k přestěhování nereagovala a původní byt nevyklidila. Z toho důvodu se obviněný rozhodl do bytu nastěhovat a znemožnit jí tak nadále v něm setrvat.

Soudy v tomto jednání však viděly svévolný postup obviněného, který měl dle jejich názoru postupovat cestou žaloby na vyklizení. Rozhodnutí soudů však Ústavní soud zrušil, z důvodu porušení zásady subsidiarity trestní represe a zároveň práva obviněného (stěžovatele) na právo vlastnické a právo na nedotknutelnost obydlí. Ústavní soud argumentoval mimo jiné tím, že „(Ústavní soud) si je vědom, že trestní právo je ovládáno zásadou, že žádný trestný čin nesmí zůstat bez zákonného trestu (*nullum crimen sine poena legali*), která vyjadřuje myšlenku neodvratitelnosti trestního postihu v případě spáchání trestného činu. Na straně druhé ani v trestním řízení neplatí zásada *fiat iustitia pereat mundus* (spravedlnost musí zvítězit, i kdyby měl zahynout svět). Jestliže totiž osoba užívá nedovolenou svépomoc, avšak alespoň sleduje legitimní cíl souladný s právem, postupuje sice protiprávně, avšak její jednání bude zpravidla podstatně méně společensky škodlivé než té osoby, která postupuje protiprávně, aby dosáhla protiprávního stavu.

Výkon práva nemůže být v rozporu s dobrými mravy. Právní stát nemůže fungovat bez předpokladu obecně vyžadované míry poctivého jednání mezi lidmi. Rodina a vztahy mezi rodiči a dětmi jsou prostředím, kde se dobré mravy jako poctivost, čestnost, vzájemná úcta a zejména úcta k rodičům musí nejen předpokládat, ale hlavně formovat a důsledně vyžadovat. Ústavní soud je přesvědčen, že právě v rodině jako základu společnosti se musí dobré mravy kultivovat a orgány veřejné moci, soudy zvláště, k tomu musí svými rozhodnutími přispívat.“

---

⁹⁷ ŠÁMAL, P; *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 124

Důležité v tomto nálezu je především skutečnost, že Ústavní soud se nedržel striktně právního pozitivismu, ale vyzdvihl specifické okolnosti případu, zejména aspekt mravní a morální, a rozhodl tak na základě spravedlnosti.

Povaha a závažnost trestného činu tvoří jedno z nejdůležitějších kritérií při rozhodování o trestu, protože nejvíce charakterizují spáchaný trestný čin a jeho pachatele. Tvoří však pouhý základ pro výběr trestu, přičemž jehož nuance jsou dále tříbeny dle individualizujících kritérií a vybraný trest tak odpovídá zvláštnostem konkrétního skutku a intenzitou naplnění jeho jednotlivých znaků.

Povaha trestného činu je určena především zákonnými znaky skutkové podstaty, tedy druhem a významem porušeného nebo ohroženého zájmu, jednáním charakterizujícím objektivní stránku, formou zavinění, způsobem provedení činu, pohnutkou, způsobeným následkem atd.

Závažnost je vyjádřena zařazením činu mezi přečiny, zločiny či zvláště závažné zločiny a také stanovením druhu trestu a trestní sazby ve zvláštní části trestního zákoníku.

Při ukládání trestu se přihlédne i k poměrům pachatele, tedy k **poměrům osobním, rodinným, majetkovým, pracovním**, ale i k jeho zdravotnímu stavu, případně i k tomu, jak pachatel tráví svůj volný čas. Je to důležité proto, aby trest zasáhl pachatele právě takovým způsobem, který povede co nejúčinněji k jeho nápravě, zasáhne co nejméně jeho okolí a ještě v co největší míře přispěje k odškodnění oběti. Stejný trest totiž působí na různé pachatele odlišně. Trest domácího vězení nebude tak citelný pro toho, kdo svůj volný čas tráví doma u televize jako pro toho, kdo aktivně sportuje. Trest odnětí svobody bude spíše snesitelnější pro člověka bez domova a obživy, než pro toho, kdo má rodinu a zaměstnání. Zákaz činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel bude velmi závažným pro profesionálního řidiče, který tím přijde o možnost obživy, ne už tak pro svátečního řidiče.

Tyto okolnosti se posuzují nejen v době spáchání trestného činu, ale i v době rozhodování o trestu, například se bere v úvahu současný zdravotní stav pachatele či člena rodiny, těhotenství, bytové poměry, zaměstnání atd.⁹⁸

Velký význam pro stanovení trestu má řádný i nikoliv řádný **dosavadní život pachatele**. Jedná se o polehčující či přitěžující okolnost, která má význam pro případné uložení alternativních trestů, mimořádné zvýšení či snížení trestní sazby atd.

---

⁹⁸ ŠÁMAL, P; *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání Praha: C.H. Beck, 2012, str. 518

Možností nápravy pachatele se rozumí stanovení prognózy budoucího vývoje pachatele na základě objasnění jeho osobnosti, prostředí, v němž se jeho osobnost vyvíjela a v němž se v budoucnu bude vyvíjet, a také působení uvažovaného trestu na pachatele. Zatímco v otázce viny musí být rozumná jistota, v otázce splnění účelu trestu se soud mnohdy neobejde bez určité míry pravděpodobnosti.⁹⁹

Možnost nápravy se dá do jisté míry odvodit z chování pachatele, osobnostních vlastností, ze sociálního prostředí a poměrů, ve kterých žije, z pohnutek a příčin trestné činnosti, z jeho předchozí kriminální minulosti, ze sankcí, kterými na něj již bylo působeno, případně z psychických deformací a škodlivých návyků. Často se při posuzování pachatele vychází z odborných posudků znalců, především z oboru psychologie a psychiatrie.¹⁰⁰

Polehčující a přitěžující okolnosti individualizují a blíže charakterizují jak osobu pachatele, tak i samotný trestný čin. Jsou demonstrativně vypočteny v § 41 a § 42 trestního zákoníku. Soud tak může přihlídnout i k jiným okolnostem, které mají vliv na povahu spáchaného trestného činu a přiznat jim tak povahu polehčujících či přitěžujících okolností.

Dle ustanovení §39 odst. 4 trestního zákoníku však nelze přihlídnout k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu, včetně okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, jako k okolnosti polehčující nebo přitěžující. Breier¹⁰¹ uvádí příklad odsouzení pachatele pro trestný čin vraždy novorozence dítěte matkou podle § 142 trestního zákoníku, při kterém nelze rozrušení způsobené porodem zohlednit ještě jako polehčující okolnost ve smyslu ustanovení § 41 trestního zákoníku.

Na rozdíl od zásady platné při zavinění u odpovědnosti za trestný čin, kdy je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti,¹⁰² platí u okolností přitěžujících, pokud se jedná o těžší následek, zásada opačná. Jestliže není stanoveno jinak, postačí zavinění z nedbalosti.¹⁰³

K polehčujícím i přitěžujícím okolnostem lze přihlížet u jakéhokoliv trestného činu. Výměru trestu však mohou ovlivnit jen v rámci zákonné trestní sazby. Současná existence více polehčujících okolností může odůvodnit i mimořádné snížení trestu odnětí svobody nebo vést k

---

⁹⁹ ŠÁMAL, P; *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 518.

¹⁰⁰ Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek TR28/1961 nebo TR23/1967

¹⁰¹ BREIER, Š., a kol. *Trestní zákon. Komentář*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, str. 118

¹⁰² ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku

¹⁰³ ust. § 39 odst. 5 trestního zákoníku

upuštění od potrestání či k uložení mírnějšího druhu trestu. Naproti tomu přitěžující okolnosti nemohou nikdy samy o sobě odůvodnit použití zvýšené trestní sazby, mohou však odůvodnit uložení přísnějšího druhu trestu, více trestů vedle sebe, výměru trestu u horní hranice jeho trestní sazby apod.

Jak uvádí Kuchta¹⁰⁴, soud se nemůže omezit pouze na zjišťování všech polehčujících a přitěžujících okolností, které se v rámci případu vyskytly, ale musí zvážit závažnost a význam každé z nich. Nerozhoduje jejich celkový počet, ale jejich jednotlivý význam.

Polehčující okolnosti jsou úzce spojeny s osobou pachatele a s jeho chováním. Z části jde o okolnosti, které přímo souvisí se spácháním trestného činu, přibližují, v jakém psychickém či mentálním stavu se pachatel ocitl, v jaké situaci k trestnému činu došlo atd. (spáchání trestného činu v silném rozrušení, ze soucitu, z nedostatku životních zkušeností, pod vlivem hrozby nebo nátlaku, pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si pachatel sám nezpůsobil atd.). Některé polehčující okolnosti mohou nastat až po spáchání trestného činu (pachatel se přičinil o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu, svůj trestný čin sám oznámil úřadům, napomáhal při objasňování své trestné činnosti, trestného činu upřímně litoval atd) a ukazují na pozitivní obrat v pachatelově smýšlení a příznivě ovlivňují možnost jeho nápravy.¹⁰⁵

Rozhodování o uložení trestu je velice obtížná část trestního řízení. Soudce se musí vžít do pachatele natolik, aby dokázal odhadnout, jak na něj bude který trest působit, jaký mu nejlépe pomůže si uvědomit svou vinu a pokusí se mu ukázat lepší cestu. Je velice těžké odhadnout skutečné pocity a myšlenky pachatelů, když tito se velmi často vyznačují chorobnou lhavostí a přetvářkou. Nad touto problematickou otázkou se zamýšlel například kriminolog Boukal,¹⁰⁶ kdy dle jeho názoru by významným posunem v justici bylo tzv. dvoufázové trestní řízení, kdy by právnícky vzdělané osoby rozhodovali o vině, kdežto o druhu a délce trestu (v rámci zákonných sazeb) by dle znaleckých vyšetření rozhodovali psychologové či psychiatři, aby tak byl zajištěn optimální výběr toho trestu, jenž by byl pro pachatele nejvhodnější.

---

¹⁰⁴ KUČHTA, J. *Trestní zákon – komentář*. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI. ASPI, 1999

¹⁰⁵ BREIER, Š., a kol. *Trestní zákon. Komentář*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, str. 122-123

¹⁰⁶ BOUKAL, J.: *Kriminoinhibičivní funkce vnitřních zábran*, Praha, VÚPen SNV CSR, 1969. In: VEČERKA K., a kol. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Institut pro kriminalitu a sociální prevenci. Praha 2004, str.34

3.8. Význam trestu

Podle Hály¹⁰⁷ musí trest bolest. Bolest považuje za neodmyslitelnou vlastnost trestu, bez níž by nebyla naplněna jeho funkce. U peněžitého trestu představuje bolest vědomí nesvobody při rozhodování o vydání nemalé finanční částky, která by mohla být za jiných okolností použita k mnohem příjemnějšímu uspokojení potřeb pachatele. U trestu obecných prací je bolest způsobena ztrátou volného času. Právě tehdy je totiž třeba odpracovat stanovený počet hodin bez nároku na finanční odměnu.

Nejvýraznější bolest je ovšem spojená s trestem odnětí svobody. Zde dochází k podstatně razantnějšímu omezení svobodného rozhodování než u jiných trestů, a to téměř ve všech oblastech života. Uvěznění způsobuje člověku pět ztrát. Jedná se o ztrátu svobody, odnětí materiálních i nemateriálních statků, ztrátu heterosexuálních vztahů, nedostatek bezpečí (ohrožení spoluvězni), omezení vlastní autonomie.¹⁰⁸

Podle Balcara¹⁰⁹ však není svoboda jen hodnotou sama o sobě. Představuje spíše prostor, který lze vyplňovat. A záleží na konkrétním jedinci, jak s tímto prostorem naloží a čím ho vyplní. To, jak moc bude pro konkrétního pachatele bolestivý trest odnětí svobody, záleží do velké míry na tom, jak uspokojivě si dokázal vyplnit svůj svobodný prostor před uvězněním. Proto je pro některé pachatele trest odnětí svobody tragédií a pro některé, zejména mnohokrát trestané recidivisty, je to místo klidu, pohodlí a zaběhnutých regulí, kde se nemusí o nic starat.

Dle Hály¹¹⁰ je třeba pro výchovu a reintegraci pachatele nezbytné, aby splnil tzv. **algoritmus výkonu trestu**

SVĚDOMÍ > VINA > POKÁNÍ = NAROVNÁNÍ + REINTEGRACE

Podle jeho názoru si pachatelé trestných činů vyvinuli blokuující strategie, kterými umlčují špatné svědomí ze spáchaného trestného činu. Mezi nejúčinnější systém blokování patří zneužívání drog.¹¹¹ Dopadení a potrestání pachatele pak představuje optimální příležitost pro odblokování a

---

¹⁰⁷ HÁLA, J., *Prolegomena k penologii*. dostupná na www.sweb.cz/penologie.hala

¹⁰⁸ MAREŠOVÁ, A. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. Trestní právo. 2004, roč. 9, č. 4, str. 23

¹⁰⁹ BALCAR, K.: *K praxi lidské svobody*. Československá psychologie, 1998, str. 339

¹¹⁰ HÁLA, J., *Prolegomena k penologii*. dostupná na www.sweb.cz/penologie.hala

¹¹¹ HÁLA, J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií. 2006

zpytování svědomí (tj. uvědomění si hanebnosti, nehumánnosti a protiprávnosti činu), i k upřímnému vyjádření lítosti.¹¹²

Probuzení svědomí je první krok k naplnění algoritmu výkonu trestu. Dále je třeba, aby odsouzený přijal a vnitřně se vyrovnal s nepříjemným aktem převzetí odpovědnosti za svůj čin a uvědomil si svou vinu. Mnoho pachatelů má s tímto krokem velký problém, jelikož odpovědnost za své chování přenáší na okolí. Typickým příkladem je obranný mechanismus pachatele trestného činu znásilnění, který tvrdí, že ho oběť sama vyprovokovala, například tím, že měla oblečenou sukni.

Je třeba, aby si pachatel uvědomil i dopad svého činu na oběť a okolí. Častokrát totiž pachatelé uznají, že udělali chybu, ale snaží se jí zlehčovat. Neumí se vcítit do oběti, neuvědomují si, jak moc ublížili. Je důležité jim umět přiblížit i toto hledisko, aby si mohli uvědomit svou vinu v celém rozsahu.

V další fázi je kladen důraz na činy. Často se totiž stane, že pachatel sice uzná svou vinu, ale tím ustrne na mrtvém bodě. Je třeba v něm probudit i touhu po nápravě a reparaci. Nazýváme tuto část pokání. Tento pojem penologie převzala z teologie a naplnila ho specifickým obsahem. Jeho první část se soustřeďuje na narovnání vztahu pachatele a oběti, což má zahrnovat především upřímně projevenou lítost, omluvu a také finanční odškodnění. Druhá část předpokládá reintegraci, tedy postupné začleňování pachatele do svobodné společnosti. Dle Boukala¹¹³ však delikventi mají sklon trpět spíše pocity křivdy, než viny, což výrazně brzdí vytváření vnitřních zábran, jež mají zabránit delikventním aktivitám.

3.9. Postoj veřejnosti k trestům

Institut pro kriminologii a sociální prevenci provedl v roce 2009 výzkum punitivity¹¹⁴ českých občanů, jenž navazoval na Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti (ICVS), který se uskutečnil na našem území v letech 1992, 1996, 2000. Výsledky prokázaly radikální nárůst punitivity a skepse vůči trestům nespojených s odnětím svobody, čímž se česká veřejnost výrazně liší od většiny vyspělých evropských států.¹¹⁵

---

¹¹² PÚTZ, E.: *Jugendarrest. Die Praxis*. Forum Strafvollzug, 2011. str.83

¹¹³ BOUKAL, J.: *Kriminoinhibitivní funkce vnitřních zábran*, Praha, VÚPen SNV CSR, 1969. In: VEČERKA K., a kol. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Institut pro kriminalitu a sociální prevenci. Praha 2004, str. 34

¹¹⁴ tendence k obviňování a trestání

¹¹⁵ TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

Výzkum byl založen na hodnocení odpovědí respondentů na otázku, jaký nevhodnější trest by měl být uložen jednadvacetiletému pachateli, který je již podruhé odsouzen za vloupání do bytu, přičemž v tomto případě odcizil televizor. Dotázané osoby měly na výběr mezi nepodmíněným trestem odnětí svobody do jednoho roku, od jednoho roku do tří let, od tří do pěti let a více jak pět let, dále podmíněným trestem odnětí svobody, trestem obecně prospěšných prací a peněžitým trestem.

Navrhovaný trest	Rok provedení výzkumu				
	1992	1996	2000	2009	2011
Trest odnětí svobody	63%	38%	26%	66%	59%
Obecně prospěšné práce	V ČR nebyl zaveden	33%	57%	12%	18%
Podmíněný trest	není známo	14%	8%	8%	5%
Peněžitý trest	10%	7%	6%	7%	13%

Z uvedené tabulky zřetelně vyplývá, jak se v průběhu téměř dvacetiletého období měnil názor respondentů ohledně vhodného trestu na konkrétní skutkový stav. Zatímco podmíněný trest a peněžitý trest se pohybují stále kolem 10 %, výrazná změna je zaznamenána u trestu odnětí svobody a obecně prospěšných prací. V devadesátých letech je znát slábnoucí tendence k ukládání trestu odnětí svobody, a to zřejmě v souvislosti s rozvojem alternativních trestů u nás, což svědčí o velké vkládané důvěře v ně. Bohužel, tato důvěra byla zřejmě zklamána, jelikož po deseti letech dochází k radikálnímu přelomu, kdy trest odnětí svobody dosáhl historického maxima, naopak trest obecně prospěšných prací se propadl na historické minimum.

Nutno poznamenat, že Česká republika se svými výsledky z výzkumu spíše vymyká hodnotám zjištěným z jiných zemí. V roce 2005 byl proveden tentýž výzkum ve 32 státech, přičemž trest odnětí svobody byl navrhnout v průměru 33% respondenty. Nadpoloviční hodnoty byly zjištěny pouze v Mexiku (70 %), Hongkongu (58 %), Japonsku (55 %), Turecku (53 %) a Velké Británii (51 %). Naopak nejmenší zastoupení mělo uvěznění ve Švýcarsku (12 %), Francii

(13 %), Rakousku (13 %), Finsku (15 %). Nejčastější variantou v evropských zemích byly vždy obecně prospěšné práce.¹¹⁶

Dle kriminologů je v obecných kriminologických výzkumech zřetelný převládající názor respondentů, dle něhož by měly být ukládané tresty přísnější. Důvodem může být obecná představa veřejnosti, že kriminalita rok od roku stoupá, přestože kriminální ani viktimologické statistiky tento názor nepotvrzují. Tyto postoje veřejnosti se však objevují u převážné většiny dotazovaných, a to jak v českých, tak i v zahraničních výzkumech. Občané mají o kriminální téma zájem, ale jejich znalosti o reálném stavu jsou nízké a zkreslené. Většinu informací získávají z mediálního zpravodajství, jež je tématem i zábavního průmyslu. Odhaduje se, že alespoň dílčí kriminální prvek je obsažen ve zhruba polovině všech filmů a čtvrtině veškeré televizní nabídky.¹¹⁷ Za takové situace je logickým vyústěním, že veřejnost volá po přísnějších trestech, a to zejména v oblasti trestných činů proti životu a zdraví.¹¹⁸

Dle většiny názorů by měl spravedlivý trest především pachatele bolet. A tuto požadovanou bolest nejlépe splňuje vězení, přičemž tento trest by nemělo ani nic ulehčit či zpříjemnit.¹¹⁹ Dle šetření Centra pro výzkum veřejného mínění¹²⁰ by sice 95 % českých občanů bylo pro zajištění lékařské péče a čistých šatů ve vězení, ale pouze 72 % by doprálo vězňům teplé jídlo. Návštěvy by povolilo všem vězňům 53 % a 41 % pouze odsouzeným za lehčí delikty. Stejný poměr panuje i v případě přísunu denního tisku. Televizi ve společenské místnosti by povolilo 52 % pro odsouzené za lehčí delikty, 17 % by nepovolilo nikomu. Nejvýraznější nesouhlas patří možnosti odsouzeným na odmítnutí práce (86 %), na mobilní telefon (85 %), počítač na cele (81 %), televizi na cele (77 %), přístup k alkoholu (91 %).

Obecně ti z respondentů, kteří považují za hlavní účel trestu odnětí svobody spíše převýchovu pachatele, jsou tolerantnější k podmínkám ve vězení. Naopak ti, jež proklamují především izolaci pachatele, by pobyt ve vězení zpříjemňovali minimálně. Také mladší generace se spíše kloní k benevolenci než starší.

---

¹¹⁶ TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

¹¹⁷ TOMÁŠEK J., *Úvod do kriminologie – jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010, str. 33

¹¹⁸ ROBERTS J., HOUGH M., *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005, In: TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

¹¹⁹ TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

¹²⁰ *Názory veřejnosti na funkci výkonu trestu odnětí svobody*. Tisková zpráva. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, 2008. dostupné na: cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/.../100769s_ob80331.pdf

Příčiny punitivity řeší mimo jiné i tzv. expresivně-emotivní teorie¹²¹, kdy rostoucí punitivní naladění je ve spojitosti s prohlubující se sociální a ekonomickou nejistotou ve společnosti. Pokud lidé žijí v obavách a pocitech ohrožení, které však nemusí mít přímou souvislost s kriminalitou, jejich tolerance vůči ohrožujícím jevům klesá. Dle britského kriminologa Younga¹²² se západní civilizace postupně změnila ze společnosti „zařazující“ na společnost „vylučující“. Jako příklad uvádí situaci v ekonomicky vyspělých státech v době prosperity, například v padesátých letech dvacátého století, kdy celkové naladění společnosti bylo tolerantní, projevující se snahou o nápravu a znovu začlenění delikventů do běžného života. Naopak hospodářská krize v šedesátých a sedmdesátých letech zapříčinila dramatický nárůst nejistoty a obav obyvatel, a s tím související snahu cokoli potenciálně nebezpečného ze společnosti vyloučit.

3.10. Shrnutí

V této kapitole jsme si připomněli, co je trest a jaký je jeho účel, představili jsme si zásady pro jeho ukládání, včetně teorií s rozdílným přístupem k trestání.

Trest je důležitou odezvou společnosti, která tak dává pachateli najevo nesouhlas s jeho chováním a snaží se ho odradit od dalšího netolerovaného jednání tím, že se mu způsobí určitá újma. Je důležité vybrat správný druh újmy, který pachatel vnitřně přijme jako spravedlivý a který mu současně pomůže uvědomit si vlastní prohřešek a napravit svůj život.

Bohužel, mnoho pachatelů se stále vrací ke kriminálnímu jednání, a trest tak zůstává bez výchovného efektu. Nepodmíněný trest odnětí svobody pak plní funkci dočasného odklizení pachatele ze společnosti. Jaké jsou tedy důvody pro to, že pachatelé odmítají změnit svůj přístup a nadále pokračují v trestné činnosti? Tuto otázku se pokusíme zodpovědět v další kapitole.

---

¹²¹ Maruna, S., King, A. Public opinion and community penalties. In: Bottoms, A., Rex, S., Robinson, G. (eds.) *Alternatives to Prison: Options for Insecure Society*. Cullompton : Willan Publishing, 2004, s. 83–112 In: TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

¹²² Young, J. *The Exclusive Society*. London: Sage, 1999. In: TOMÁŠEK J., *Roste punitivita českých občanů?* Trestněprávní revue č. 9/2012, str. 205

4. RECIDIVA KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ

Jedním z měřítek účinnosti trestu je míra opětovných odsouzení za trestné činy. Pokud pachatel i po absolvování trestu stále páchá trestnou činnost, signalizuje to nedostatečný výchovný efekt trestu.

4.1. Pojem recidivy

Recidiva je podle Štěrby¹²³ tendence k návratu do nežádoucích návyků, vad, chyb a poruch. Ukazuje na to, že se nepodařilo dosáhnout nejdůležitějšího účelu trestu, a to je převýchova pachatele. Pojem recidiva není jen termínem kriminologickým, ale je užívána ve více vědních oborech k vyjádření „opakování toho, co již minulo“.¹²⁴ Kriminální recidiva je užívána v několika základních významech.¹²⁵

Recidiva kriminologická značí opakování asociálního (tedy nejen kriminálního) jednání jako pokračování v kriminální kariéře. V tomto pojetí je recidiva širší, zabývá se opětovným pácháním protiprávního jednání (trestný čin, přestupek, správní delikt, ale i jiné závažné antisociální chování) bez ohledu na to, zda byl za předchozí protispolečenské jednání subjekt potrestán, stíhán, nebo jinak sankcionován. Hlavním kritériem je, zda předcházela resocializační snaha či program, jenž však neměl pozitivní efekt. Tento přístup by měl pomoci orgánům činným v trestním řízení správně posoudit povahu pachatele a vybrat odpovídající působení na něj.

Recidiva ve významu kriminalisticko-statistickém (tzv. recidiva penologická) představuje nežádoucí návrat odsouzeného po výkonu trestu zpět do věznice z důvodu spáchání dalšího trestného činu. Slouží především ke statistickým účelům. Jedná se o užší pojetí recidivy, jelikož eviduje pouze pachatele, kteří již dříve vykonali trest odnětí svobody. Opakovaný výkon trestu odnětí svobody by totiž měl probíhat odlišným způsobem, než u prvotrestaného pachatele, jelikož trest se evidentně minul výchovným účinkem.

V trestněprávním významu se o recidivě hovoří v případě, kdy se pachatel dopustí trestného činu poté, co byl již za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen.¹²⁶ Dřívější

---

¹²³ ŠTĚRBA, V., *Penologie*. Praha: Armex. 2007, str. 112

¹²⁴ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995, str. 650

¹²⁵ BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 10

¹²⁶ MADAR Z., a kol., *Slovník českého práva*. Praha: Linde 1999. str. 1165

odsouzení pachatele pro jiný trestný čin je základním předpokladem pro rozlišení recidivy a souběhu trestných činů. Při souběhu trestných činů pachatel spáchá dva nebo více trestných činů dříve, než byl pro některý z nich vyhlášen odsuzující rozsudek. Pokud je další trestný čin spáchán v době, kdy odsuzující rozsudek pro dřívější trestný čin byl již vyhlášen a je pravomocný, jedná se o recidivu pravou. A o recidivu nepravou se jedná, pokud je další trestný čin spáchán v době, kdy již byl vyhlášen odsuzující rozsudek za dřívější trestný čin, ale ještě není pravomocný.¹²⁷

Suchý¹²⁸ dělil recidivu v trestněprávním pojetí na obecnou kriminální recidivu a speciální. Na toto dělení navazuje dnešní pojetí různorodé a stejnorodé recidivy. Obecná (různorodá) recidiva představuje opakované páchání trestné činnosti bez ohledu na druh a povahu trestných činů (pachatel krádeže je odsouzen za ublížení na zdraví). Speciální (stejnorodá) recidiva se vztahuje k opakování určitého druhu trestného činu (pachatel odsouzený za podvod, spáchá zpronevěru), nebo přímo stejného trestného činu (pachatel se stále dopouští loupeží).

Japonský kriminolog Yoshimasu¹²⁹ rozlišuje recidivu ještě podrobněji na **monotropní recidivu**, kdy pachatel opakovaně páchá stejný trestný čin, například krádež, **homotropní recidivu**, kdy pachatel páchá několik stejnorodých trestných činů, například násilných jako loupež, ublížení na zdraví, zabití, a **ditropní recidivu**, kdy pachatel páchá trestné činy ze dvou skupin trestné činnosti, například majetkové a násilné. **Polytropní recidiva** je případ, kdy pachatel páchá trestné činy z více než dvou skupin, například trestné činy násilné, majetkové a sexuální.

Po novele trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. se již neuvádí pojem zvlášť nebezpečný recidivista, ale je zde zakotvena možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody u pachatele, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ačkoliv již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán. Trestní zákoník také zvýšil počet skutkových podstat, u nichž recidiva podmiňuje použití vyšší trestní sazby. Recidiva tedy představuje přitěžující okolnost, má vliv na posouzení závažnosti spáchaného trestného činu, na určení druhu a výměry trestu, na možnost nápravy pachatele, je také významná pro rozhodnutí o zařazení do typu věznice.

---

¹²⁷ ŠÁMAL, P., a kol., *Trestní právo hmotné*. 7. vydání, Wolters Kluwer 2014

¹²⁸ SUCHÝ, O.: *Recidiva*. Komparativní studie. Praha: VÚK 1971, str. 222

¹²⁹ YOSHIMASU, S., KOGI, S.: *Études criminologiques et psychiatriques au Japon*. Acta Criminologica, 1969, str. 152-155. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str.17

4.2. Intervaly recidivy

Pro posuzování recidivy je také důležité zjistit, v jakých intervalech se páchaní trestné činnosti opakuje, tedy jak dlouhá doba mezi jednotlivými trestnými činy uplynula. Za nejrizikovější období se považuje prvních 6 měsíců po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Nejvíce recidivistů se dopouští další trestné činnosti v průběhu 3 let po propuštění.¹³⁰ Dle výzkumů¹³¹ se během 6 měsíců od propuštění objeví recidiva pravděpodobněji u pachatelů majetkové trestné činnosti, než u násilných a sexuálních činů. Dále u pachatelů, kteří byli ve výkonu trestu již více jak pětkrát a u pachatelů, kteří páchají různorodou trestnou činností. Recidiva je také pravděpodobnější u pachatelů, kteří jsou často nezaměstnaní a nemají tudíž silné pracovní návyky, dále u mladších pachatelů, těch, kteří trpí závislostí na omamných látkách, nemajících stabilní rodinné prostředí atd. Obecně se interval recidivy zkracuje v závislosti na dosaženém stupni vzdělání a rodinném stavu. Nejkratší intervaly mají recidivisté se základním vzděláním a svobodní či rozvedení.

Dle průzkumů v Anglii a Walesu v roce 1988 bylo 55 % vězňů propuštěných z vězení znovu odsouzeno do dvou let, zatímco do čtyř let 64 %, což je pouhý devítiprocentní rozdíl.¹³²

4.3. Příčiny recidivy

Při studiu faktorů zapříčiňujících recidivu definovali Andrew a Bonta¹³³ dva typy: statické a dynamické, přičemž mezi statické rizikové faktory zařadili například věk, rodinné faktory či kriminální minulost, které nelze změnit. Naopak dynamické faktory, jako jsou vzdělání, zaměstnání, zneužívání návykových látek, kriminální postoje, antisociální společníci apod. jsou změnitelné, a proto by se na tyto oblasti měly zaměřit intervenční programy pro převýchovu pachatele. Mezi dynamické, a tedy ovlivnitelné faktory, je řazena i antisociální osobnost, která je

---

¹³⁰ BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 17

¹³¹ VOŇKOVÁ, J., *K problematice vztahu mezi pachateli některých trestných činů a intervalem recidivy*. In: 20 let VÚK při GP (Sv. 3) 1982

¹³² KERSHAW, C., GOODMAN, J. a WHITE, S.: *Reconviction of offenders sentenced or discharged from prison in 1995. England and Wales*. Home Office Statistical Bulletin Issue Number 19/99. London: Government Statistical Department 1999, In: *Dopad nápravných opatření na recidivu*, HARPER, G., CHITTY, CH., Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009, str. 28

¹³³ ANDREWS, D.A. - BONTA, J.: *The Psychology of Criminal Conduct* (2nd Ed). Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing Co 1998. In: *Dopad nápravných opatření na recidivu*, HARPER, G., CHITTY, CH., Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009, str. 33

představována například agresivitou, nesoustředěností, slabou sebekontrolou, vzdorem, racionalizací podporující kriminální jednání atd.¹³⁴

Různé studie se zaměřovaly na zhodnocení relativní důležitosti dynamických rizikových faktorů pro odhady míry recidivy. Například dle Motiuka¹³⁵ bývá u mužských pachatelů největším prediktorem recidivy v první řadě nezaměstnanost, zneužívání návykových látek, dále styky s jinými pachateli, rodinný či manželský stav a osobní či citové problémy. Často se ale u pachatelů setkává více problematických oblastí, proto je účinnější zaměřit intervenci na více problémů. Pachatelé často potřebují i následnou praktickou pomoc při hledání bydlení a především zaměstnání.

Dle průzkumů jsou **uživatelé drog** notorickými pachateli trestných činů, a to především z důvodu financování návyku. Dle Výroční zprávy o stavu ve věcech drog¹³⁶, vykazuje Česká republika za rok 2009 dlouhodobě nejvyšší míru užívání konopných drog u mladistvých (35 % u českých studentů) v porovnání s jinými zeměmi EU, kde se průměr pohybuje okolo 16 %. Zkušenost s užíváním alkoholu má 98,4 % šestnáctiletých studentů, z nichž přímo opilých alespoň jednou v posledním roce bylo 48 %. Celoevropský průměr činí 39 %. Stejně vysoké jsou i údaje týkající se užívání tabákových výrobků mladistvými – 57 % šestnáctiletých již někdy okusilo cigaretu, 9 z 10 kuřáků začne pravidelně kouřit ve věku mladším 18. let. Průměrný věk, kdy mladiství začínají kouřit, se pohybuje kolem 10. roku.

Ze statistiky dále vyplývá, že v roce 2010 bylo pro drogové trestné činy stíháno přibližně 2,5 tisíc osob, což představuje 90 % stíhaných osob. Odsuzující rozsudek byl vynesen nad téměř 1,7 tisícem osob. Ženy coby pachatelky drogových trestných činů tvořily 15 %. Nejvyšší podíl trestných činů byl spojen s výrobou, pašováním a prodejem drog, jednalo se o cca 80 %. Dalšími trestnými činy byly ohrožování pod vlivem návykové látky a opilství, dále silniční dopravní nehody z důvodu nedbalosti, úmyslné ublížení na zdraví, výtržnictví, poškozování cizí věci a velmi často různé druhy krádeží, krádeží vloupáním, případně i loupeže.

Co se týče uložených trestů, podmíněný trest odnětí svobody byl v roce 2010 uložen 61 % odsouzeným a nepodmíněný trest odnětí svobody 31 %. Délka trvání nepodmíněného trestu se nejčastěji pohybovala v rozmezí od 1 do 4 let.

---

¹³⁴ BLATNÍKOVA, Š., NETÍK, K., *Predikce vývoje pachatele*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2008, str. 86

¹³⁵ MOTIUK, L.: *Using Dynamic Factors to Better Predict Post-Release Outcome*. Forum on Corrections Research. 1998, str. 12-15 In: *Dopad nápravných opatření na recidivu*, HARPER, G., CHITTY, CH., Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009, str. 33

¹³⁶ Výroční zpráva o situaci ve věcech drog v České republice v roce 2010. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti

Řada výzkumů dokazuje, že **nezaměstnanost** a páchaní trestné činnosti spolu úzce souvisejí.¹³⁷ Ovšem jedná se spíše o příčinu nepřímou, jelikož nezaměstnanost často způsobuje řadu sociálních, finančních či vztahových problémů, které pachatelé nezřídka řeší právě kriminálním jednáním. Mnoho vězňů bylo před výkonem trestu odnětí svobody nezaměstnaných a po propuštění z vězení se jejich šance na zaměstnání ještě snižuje.

Samotný fakt zaměstnanosti však ještě výrazně nesnižuje náchylnost k recidivě, jde především o stálost a kvalitu zaměstnání a míru spokojenosti s ním. Dle Farringtona¹³⁸ je nestabilita zaměstnání mladých mužů ve věku 18 let výrazně prediktivní pro spáchání prvního trestného činu po tomto věku (do této skupiny se ovšem nepočítají studenti). Dalším faktorem, který může výrazně ovlivňovat budoucí kriminální jednání, je dle Farringtona postavení otců v zaměstnání.

Dle Pavla Šterna, bývalého ředitele Probační a mediační služby, je hlavní příčinou vysokého procenta recidivy přílišná zadluženost odsouzených a jejich neschopnost uplatnit se na trhu práce. Dle jeho názoru by se měly podporovat programy a projekty nevládních organizací, jež se zaměřují na zaměstnávání lidí s trestní minulostí. Uvědomuje si však, že podpora zaměstnávání lidí s kriminální minulostí může být v době všeobecně vysoké nezaměstnanosti vnímána ze strany nezaměstnaných bezúhonných občanů jako nespravedlnost. I přesto se však domnívá, že snížení rizik recidivy je prioritou, jež vede k větší bezpečnosti občanů a nižším ekonomickým nákladům státu.¹³⁹

Dalším rizikovým faktorem je **bezdomovectví**. Mezi bezdomovci se nachází mnoho propuštěných vězňů, kteří již s páchaním trestné činnosti mají zkušenosti a vzhledem ke svému trestnímu rejstříku mají problém si najít zaměstnání a začlenit se do běžného života. Bezdomovci jsou často závislí na alkoholu či jiných návykových látkách, případně gamblerství a prostředky k uspokojení těchto potřeb často získávají kriminální činností. V komunitě bezdomovců navíc odpadá strach ze stigmatizace a odsouzení z kriminálního jednání, obava z uvěznění je obecně slabší, jelikož vězení bezdomovcům alespoň na čas zajistí teplou stravu a přístřeší. Bezdomovci jsou často nejen pachatelé, ale i oběťmi trestných činů. Většinou se jedná o fyzické brutální

---

¹³⁷ FARRINGTON, D.P., GALLAGHER, B., MORLEY, L., St. LEDGER, R.J. a WEST, D.J.: *Unemployment, school leaving and crime. British Journal of Criminology*. 1986, str. 335-356.
In: HARPER, G., CHITTY, CH., *Dopad nápravných opatření na recidivu*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009, str. 36

¹³⁸ FARRINGTON, D.P.: *Cambridge study in delinquent development: long term follow-up*. Cambridge University, Institute of Criminology 1989, In: *Dopad nápravných opatření na recidivu*, HARPER, G., CHITTY, CH., Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009, str. 37

¹³⁹<https://www.pmscr.cz/aktuality/recidivu-ma-pomoci-vyresit-podpora-zamestnavani-pachatelu>

napadení několika osobami, které si tak pouze krátí dlouhou chvíli. Bezdomovci jsou snadným terčem, těžko se brání, jsou neoblíbení. Ti, kteří přespávají na ulicích, jsou mnohem více ohroženi než ti, jež přespávají v azylových domech.¹⁴⁰

4.4. Typologie recidivisty

Burnettová¹⁴¹ rozděluje recidivisty do dvou skupin. Pachatele, u nichž stále přetrvává kriminální chování, označuje jako **persistentní** pachatele. Naproti tomu pachatele, kteří svou kriminální kariéru již opustili, nazývá **desisters**. Autorka vymezila u pachatelů majetkové trestné činnosti tři základní skupiny persistentních pachatelů a tři skupiny desisters, dle základní motivace jejich jednání.

Mezi persistentní pachatele tak řadí **požitkáře**, jejichž důvodem pro persistenci je pocit blaha a uspokojení z výtěžku trestné činnosti či pouze ze samotné trestné činnosti. A to buď z důvodu touhy po vzrušení, riziku a adrenalinu, což je typické pro mladistvé delikventy, nebo jako prostředek pro obstarání potřeb pro svůj životní styl (typické pro osoby závislé na omamných látkách, gamblery atd.), či jako vylepšení své majetkové situace, kdy životní potřeby jsou sice naplněny, ale pachatelé trestnou činností získají něco na přilepšenou, například lepší mobil, značkové oblečení atd., což je typické pro mladistvé ze sociálně slabších rodin.

Dalším typem persistentních pachatelů jsou tzv. **přežívající**, jejichž motivací je zajištění životních potřeb, které si obstarávají trestnou činností. Výtěžek jde jen na nejnnutnější potřeby. Tato forma je typická pro dlouhodobě nezaměstnané a bezdomovce.

Další pachatele autorka označuje termínem **osoby samostatně výdělečně činné**, kdy pro tyto pachatele představuje trestná činnost pohodlný způsob života. Riziko, které podstupují, je pro ně přijatelnější než každodenní povinnost a odpovědnost legálně zaměstnaného.

Ve skupině desisters, tedy recidivistů, jež se rozhodli ukončit kriminální aktivitu, označuje autorka první typ jako **vyhýbavé** pachatele, pro něž se svoboda stala důležitější než riziko trestu, a proto zanechávají trestního jednání. Zůstávají ale často náchylní k návratu ke kriminalitě, pokud získají pocit, že „tohle určitě vyjde“.

---

¹⁴⁰ ŠTĚCHOVÁ M., *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2008. str. 9-14

¹⁴¹ BURNETT, R.: *Understanding criminal careers through a series of in-depth interview*. Offender Programs Report, 2000, str. 1-15. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 36

Dalším typem jsou **neúspěšní** pachatelé, kteří oproti ostatním skupinám spáchali mnohem méně trestných činů, nepovažují se za skutečné zločince, spíše za „smolaře“, jejichž pokusy skončily většinou nezdarem, proto již nehodlají dále riskovat.

Posledním typem jsou **konvertité**, kdy tito jsou nejvíce odhodlaní opustit staré vzorce a kriminální aktivitu ukončit. Nalezli nové hodnoty a zájmy, které nechtějí ztratit či ohrozit. Těmito motivy jsou často fungující partnerské vztahy, zaměstnání, děti, víra v boha atd.

Další studie se věnuje především podobnostem a společným rysům pachatelů, jež kriminální kariéru opustili a nepachatelů, tedy osobám, které jsou vůči kriminalitě resistantní. Společným znakem je odolávání vůči svodům kriminogenních situací. Tímto výzkumem se zabývala například Murrayová¹⁴², jež se zaměřila především na mladistvé.

V první skupině odolávající kriminalitě jsou jednak osoby nevinné, které s kriminalitou zkušenost vůbec nemají, a jednak osoby, které se již kriminálního jednání v minulosti dopustili, ale tuto aktivitu ukončili. V této skupině desisters autorka vymezila tři podskupiny.

- napravené („reformed characters“)
- osoby „na hraně“ („desisters on margine“)
- osoby zdánlivě resistantní („quasi-resisters“).

Rozdíl mezi napravenými desisters a osobami balancujícími na hraně či zdánlivě resistantními je, že poslední dvě jmenované podskupiny dosud nepodstoupili transformaci identity a riziko návratu k delikventnímu chování je poměrně vysoké. Dle Murrayové je jedním z nejvýznamnějších faktorů vliv okolního prostředí na jedince. U desisters na hraně a zdánlivě resistantních byl zjištěn výrazný počet kriminálně zkušených osob v bezprostředním okolí mladistvého. A tak reakce okolí na dřívější kriminální jednání desisters nebyla nijak výrazně negativní. Dotyčným tak chybí silnější motivace k napravení, celkově vyjadřovali jen slabé odhodlání k řádnému životu.

---

¹⁴² MURRAY, C.: *Typologies of Young Resisters and Desisters*. Youth Justice, 2009. str. 115-129 In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. *Kriminální recidiva a recidivisté*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011, str. 37

4.5. Shrnutí

V této kapitole jsme si přiblížili problematiku recidivy jako nežádoucí situace, kdy trest nesplnil svůj účel. Ukázali jsme si faktory, které mohou ztížit nápravu pachatele, a to jak faktory již dané, které nelze změnit, například nevhodné prostředí, ve kterém pachatel vyrůstal, tak i faktory, které ovlivnit lze. Pachatel může podstoupit léčbu závislosti, může si zvýšit pracovní kvalifikaci, podstoupit výcvik sociálních dovedností, absolvovat kurzy sebeovládání, změnit způsob trávení volného času atd. Tyto dynamické faktory však mohou být změněny pouze v případě, že pachatel je odhodlán je změnit. Pokud je k tomu nucen, aniž on sám je se změnou ztotožněn, stabilní pozitivní výsledek se těžko dostaví. Je proto důležité se soustředit především na změnu osobních postojů jednotlivce, což je samozřejmě velice obtížné a zřídka úspěšné.

Právě ukládané tresty mají poskytnout pachateli možnost uvědomit si neakceptovatelnost svého jednání a příležitost k nápravě svých postojů a chování. V dalších kapitolách se podíváme na některé konkrétní tresty podrobněji a zhodnotíme jejich pozitiva a negativa.

5. TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Seznamme se s trestem, který má dlouhodobou tradici, je považován za trest univerzální a jeho vlivy za rozporuplné. V této kapitole bych ráda nastínila historický vývoj trestu odnětí svobody, jeho nynější právní úpravu a také jeho působení na odsouzené, srovnala bych názory, ale také přímé prožitky vězňů a celkově se zamyslela nad tímto institutem.

5.1. Historický vývoj

Trest odnětí svobody, jak ho známe dnes, nebyl v dřívějších dobách tak hojně využíván. Převažuje názor, že původně bylo uvěznění používáno jako zajišťovací prostředek, tedy podobně jako vazba, pro pachatele čekající na rozhodnutí o trestu, případně jako nátlak na dlužníky, aby splnili své závazky vůči věřitelům a byli jim k dispozici. Starověk nepoužíval uvěznění jako trest sám o sobě. Pachatelé byli drženi v podzemních kobkách, sklepech či jeskyních, kde čekali na výkon trestu smrti případně na jiný trest.

Trest odnětí svobody se dále rozvíjel za feudalismu, již v roce 1230 je uvěznění uváděno jako samostatný trest v právním předpise zvaném Saské zrcadlo (Sachsenspiegel).

Ve středověku byl trest odnětí svobody vykonáván ve velmi těžkých až nelidských podmínkách. Vězení bylo totiž považováno za mírnou alternativu k jiným trestům, tedy především trestu smrti a zmrzačení. Ač byl vězeň vystaven krutým podmínkám, byl tento trest chápán jako akt milosti.¹⁴³ Mezi hrdelní zločiny patřily vražda, zabití, zabití novorozeně matkou, úmyslné zhárvství, krádež, loupež, bigamie, cizoložství, znásilnění. Méně závažné delikty byly souzeny městským rychtářem a byly trestány zejména pokutami, nebo krátkodobým odnětím svobody v městské šatlavě.¹⁴⁴

Přibližně od 17. století se trest odnětí svobody ukládá za méně závažné trestné činy stále častěji, dokonce se již objevují různě odstupňovaná vězení, co se týče délky trestu a podmínek, ve kterých byl trest vykonáván. Teprve však až v 18. století se pod vlivem humanismu začínají ozývat hlasy vyjadřující odpor ke krutému systému evropského vězeňství. Velkým vlivem přispěl Ital Cesare Beccaria (1737-1794), jenž vydal v roce 1764 proslulé dílo *O zločinech a trestech*. Současně vznikaly pochybnosti o metodách a formách zacházení s vězni. Například pensylvánský systém byl založen na přísné izolaci vězňů, jež si odpykávali trest v oddělených celách (solitery systém), kde měli pouze Bibli a byli ponecháni o samotě, aby mohli zpytovat své svědomí. Odtud

---

¹⁴³ SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010, str. 38

také pochází pojem penitenciární = penitence-lítost, pokání, z lat.¹⁴⁵. Podobně i auburnský systém, zavedený ve státě New York roku 1823 v Auburnské věznici, byl založen na vyžadování absolutního mlčení mezi vězni (tzv. silent system).

Přelom nastává za vlády Marie Terezie v rámci osvícenských reforem a zrušením tortury při výslechu roku 1776 a následně i vydáním trestního zákoníku Josefa II. v roce 1787. V zákoníku byla již explicitně vyjádřena myšlenka, že trest odnětí svobody má sloužit nejen k odplatě, ale i k nápravě. Byly zavedeny tři typy vězení; v nejtěžším žaláři byl vězeň přikován kolem pasu a kolem nohou, musel zachovávat absolutní mlčení, k jídlu dostával pouze chléb a vodu. V těžkém žaláři měl odsouzený pouta jen na nohou, směl promlouvat s dozorcí a měl právo na teplé bezmasé jídlo a vodu. V mírném vězení již vězni poutáni nebyli vůbec a směli hovořit i s jinými vězni.

V 19. století je již jedním z hlavních cílů trestu převýchova a resocializace vězně. V roce 1852 je vydán Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, jenž platil až do roku 1950.

V českých zemích je jedním z nejvýznamnějších novodobých reformátorů penitenciárního systému František Josef Řezáč, kněz, pedagog, spisovatel, jehož penologické dílo z roku 1851 *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců* je dodnes připomínáno jako stěžejní dílo české humanizace vězeňství. Kritizoval systém mlčení, naopak podporoval systém farem, jenž se uplatňoval například v rolnické osadě v loirském údolí Mettray, kde bylo ubytováno 300 trestanců rozdělených do skupin po 40 osobách. Absolvovali školní vyučování, pracovali v dílně i na polích, učili se uznávat a dodržovat morální zásady, rozvíjela se schopnost empatie a spolupráce.

Ideou Řezáče se inspirovalo i československé vězeňství: „*Trestní ústav se svými zařízeními a se všemi lidmi v něm - toť celý nový svět trestancův. Učijme, aby neviděl v něm zla a nepravosti, nýbrž aby tu stále cítil zušlechťující dobrý vliv vážné životní opravdovosti, čestnosti, svědomitosti, lidskosti. Ať pozná v úředníku muže sice přísného, ale dobrého a spravedlivého, ať setká se s učitelem laskavým a pečlivým, ať z každého slova knězova svítí mu očistující a povznášející naděje v možnost lepšího života, ať je mu vězeňský lékař vzorem ušlechtilého lidumila. Dozorce je stejně důležitým činitelem pro výchovu a nápravu trestance jako kdokoli ze jmenovaných úředníků. Kulturní význam dozorce v trestním ústavu lze vystihnout dvěma slovy - dobrý příklad.*“¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ SCHEINOST, M. et al.: *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010, str. 38

¹⁴⁶ Kabinet dokumentace a historie VS ČR (KDH), *Vězeňské předpisy I.*, Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1921, str. 4

5.2. Totální instituce

Ačkoliv se nám může zdát, že věznice vytvářejí specifické prostředí, které se jinde nevyskytuje, není to tak docela pravda. Je mnoho institucí, které se vězení v lecčem velmi podobají. Erving Goffman označil takové instituce jako **totální**.

Totální instituce se vyznačují tím, že ovlivňují v podstatě všechny oblasti života jedinců, kteří se v nich vyskytují. Výsledkem je prostředí, které je diametrálně odlišné od prostředí mimo tuto instituci. Jedinci jsou zde odděleni od okolního světa, podrobeni přísným pravidlům. Goffman¹⁴⁷ rozděluje totální instituce do pěti skupin.

Instituce s účelem péče o ty, kteří o sebe nedokážou sami pečovat, jako jsou senioři, sirotci, postižení, lidé dlouhodobě nemocní, do určité míry i nemocnice. Cílem je pomoci těmto lidem v obstarávání jejich základních životních potřeb, protože z určitého důvodu toho sami nejsou schopni.

Instituce s účelem péče o ty, kteří o sebe nedokážou sami pečovat a mohou být pro společnost nebezpeční, kde jsou umístováni jedinci trpící nakažlivými chorobami či jedinci nebezpečně šílení. Snahou je péče o ně, ale také jejich izolace z důvodu ochrany.

Instituce pro ty, kteří jsou pro společnost nebezpeční, kam se řadí věznice, zařízení pro převýchovu nezletilých, či dřívější internační tábory¹⁴⁸. Tyto instituce jsou zřizovány z důvodu ochrany společnosti, jedinci zde nejsou umístováni primárně ve vlastním zájmu, ačkoliv mnoho z těchto zařízení se snaží i o jejich převýchovu a přípravu na případný budoucí život na svobodě.

Instituce, které sdružují určitou skupinu lidí, jež se zabývají specifickou činností, například kasárna, internátní školy, námořní lodě.

Instituce, jež umožňují odejít z veřejného života a přebývat v ústraní jako jsou kláštery, jiné azyly apod.

Pro všechna tato zařízení je příznačná centralizace životních činností. To, co se v běžném životě většinou odehrává na různých místech, například práce, stravování, trávení volného času, spánek, vzdělávání, komunikace, to vše je kumulováno výhradně do tohoto zařízení. Neexistuje zde soukromí či intimita. Vše se vykonává za přítomnosti ostatních.

---

¹⁴⁷ KELLER, J. *Sociologie, byrokracie a organizace*. Praha: SLON. 1996

¹⁴⁸ V roce 1945 vzniklo na různých místech na 500 „táborů“, kde byli soustředěni jednak Němci, jednak osoby podezřelé nebo obviněné z činů proti republice. Ke konci roku 1945 se ustálily tři typy táborů - internační (pro osoby, které měly být mimořádnými lidovými soudy souzeny pro činy dle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.), sběrné (v těch byli soustřeďováni Němci před odsunem) a pracovní (pro ty, kteří byli přiděleni na práce dle dekretu č. 71/1945 Sb). Dostupné na <http://www.abscr.cz/cs/pruvodce-pofondech-a-sbirkach-j1.ustav-pro-studium-totalitnich-rezimů>

Základem je také podřízení se určité autoritě, která chod v zařízení určuje a organizuje, stanovuje pravidla, dohlíží na jejich plnění a případně určuje a vykonává sankce za jejich porušení. Je stanoven přísný řád či režim, jehož porušení je tvrdě sankcionováno. Kde je řád a povinnost, musí být i dohled. Ten vykonává personál, jenž v instituci získává speciální postavení.

Potlačuje se individualita a vlastní názory či aktivita. Žádoucí je splynout s ostatními, ničím se nelížit. Jedinec ztrácí své sociální role, to, čím se sebeurčuje je postupně odstraňováno. Již při přijímání do instituce je jedinec podroben tzv. mortifikaci, neboli civilní smrti, která má za účel oddělit jedince od vnějšího světa a přizpůsobit ho novému režimu instituce. Jedná o proces, kdy je zevnějšek osoby podřízen stanovenému řádu a vše odlišné je odstraněno, tzv. standardizace. Speciální oblečení, ostříhání vlasů či alespoň jejich specifická úprava, přidělení čísla nebo jiná forma většinou neosobní identifikace. Kontakt s okolním světem, rodinou či přáteli je velmi omezen, často je závislý na dobrém chování jako odměna.

Instituce přebírá moc a zodpovědnost za všechny osoby v ní přebývající. Určuje a kontroluje činnosti, míru péče o tělo, denní režim, stravu, odebírá soukromí, vlastní vůli, rozhodování. Vyžaduje se zde úplný opak toho, co je v běžném životě zapotřebí. Proto při dlouhodobém pobytu nastává často problém a šok při odchodu z instituce a začlenění do společnosti.

5.3. Podmíněný trest odnětí svobody

U podmíněného trestu odnětí svobody se jeví spornou otázka, zda se jedná o samostatný druh trestu, nebo pouze o způsob vyměření a výkonu trestu. Dle většiny odborných názorů se jedná o druh trestní sankce, kterou lze do určité doby přeměnit v jinou trestní sankci, a to za předpokladu, že nejsou dodrženy stanovené podmínky. Tento názor však neodpovídá systematické trestního zákoníku, kdy je stanoveno, že se za trest odnětí svobody považuje i podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem. Dle právního slovníku není podmíněné odsouzení uvedeno v zákoně jako samostatný druh trestu, ale v zásadě tuto povahu má. Podmíněné odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek; pachatel je tedy uznán vinným a je mu stanoven trest odnětí svobody na určitou dobu. Jeho výkon se však odloží na zkušební dobu, ve které se odsouzený může tzv. osvědčit. Tedy musí vést řádný život, zejména nesmí spáchat žádnou trestnou činnost, a případně dodržet stanovené přiměřené povinnosti nebo omezení. Pokud odsouzený stanovené podmínky v dané zkušební době splní, soud vysloví, že se osvědčil. Pokud soud osvědčení bez viny odsouzeného do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nevysloví, má se za to, že se odsouzený osvědčil. V opačném případě soud rozhodne, že se uložený trest odnětí svobody vykoná. V některých odůvodněných případech však místo výkonu trestu odnětí svobody

může být podmíněné odsouzení ponecháno v platnosti a pouze zpřísněno. Například stanovením dohledu, prodloužením zkušební doby, stanovením dalších omezení či povinností.

Podmíněné odsouzení se využívá v případech, kdy vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele má soud důvodně za to, že pro naplnění účelu trestu stačí již samotné trestní stíhání, soudní řízení a vynesení odsuzujícího rozsudku spolu s hrozbou výkonu trestu. Uložení podmíněného trestu se tak často využívá u prvopachatelů, kteří dosud žili bezúhonným životem. Dle judikatury ale tento trest není vyloučen ani v případě recidivisty; v takovém případě však musí být důkladně zváženo.

Podmíněně odložit lze pouze trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta, přičemž tato hranice není určena rozmezím trestní sazby pro konkrétní trestní čin, ale skutečnou délkou uloženého trestu. Délka zkušební doby je zákonem stanovena na jeden rok až pět let a počítá se od právní moci rozsudku. Pokud tedy podmíněně odsouzený spáchá další trestný čin po vyhlášení rozsudku, jenž ještě nenabyl právní moci, nelze to považovat za neosvědčení se ve zkušební době, jelikož ta ještě nepočala běžet. Podmíněně odložit lze pouze trest odnětí svobody, na případné další uložené alternativní tresty nemá podmíněné odložení vliv.

Uložená omezení a povinnosti, jež může soud podmíněně odsouzenému uložit, jsou stanoveny demonstrativně v § 48 odst. 4 trestního zákoníku. Jejich účelem je napomáhat vedení řádného života odsouzeného a omezovat aktivity, jež vedly ke spáchání daného trestného činu. Například povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů je vhodná u pachatele, který spáchal trestný čin pod vlivem této návykové látky, a to zejména v případech, kdy se tato osoba pod vlivem alkoholu stává agresivní nebo má na ni alkohol jiné neblahé účinky.

Přísnější formou podmíněného odsouzení je podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. To se ukládá v případech, kdy pachatel sice splňuje podmínky pro uložení podmíněného odsouzení, ale je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování, případně mu i poskytnout pomoc a podporu při vedení řádného života. Tuto kontrolu vykonává Probační a mediační služba.

V současné době je v České republice podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, případně s dohledem, nejčastěji ukládanou alternativou k trestu odnětí svobody, a nejčastěji ukládaným trestem vůbec. V roce 2015 byl uložen v 47.085 případech, z toho v 5.045 případech s dohledem, zatímco nepodmíněný trest odnětí svobody byl v roce 2015 uložen v 13.732 případech¹⁴⁹.

Smyslem podmíněného trestu je pohružka odsouzenému, že pokud bude nadále provádět trestnou činnost, půjde do vězení. S tímto trestem není spojena žádná specifická aktivita, jako

---

¹⁴⁹ dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>

například u trestu obecně prospěšných prací, není ani omezena svoboda jednotlivce či jeho životní styl jako u trestu domácího vězení či zákazu činnosti, odsouzený není ani povinen se něčeho vzdát jako u peněžitého trestu nebo trestu propadnutí věci. Může si nadále žít po svém, jen se nesmí dopustit další trestné činnosti.

5.4. Nepodmíněný trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody je svou povahou univerzálním trestem, jelikož ho lze uložit za jakýkoliv trestný čin a jakémukoliv pachateli, ať dospělému či mladistvému. Přesto je považován za krajní prostředek, kterého má být užito až v případech, kdy jiné sankce nemohou účelu dosáhnout. Jedná se o nejpřísnější druh trestu, protože je postihována osobní svoboda jednotlivce, která je brána jako jeden z nejdůležitějších lidských statků a současně je omezována celá řada dalších práv (právo shromažďovací, právo svobodného pohybu a pobytu atd.)

Přestože v poslední době je snaha o minimalizaci ukládání tohoto trestu a hojně se využívají alternativní druhy trestů, zůstává stále trest odnětí svobody jedním z nejpřednějších trestů už z toho důvodu, že pro některé pachatele, např. zvláště nebezpečné recidivisty, pachatele s poruchou osobnosti, u kterých je jejich pobyt na svobodě spojen s velkým nebezpečím pro společnost, je tento druh trestu nezastupitelný.

5.4.1. Prameny právní úpravy

Základ pro trest odnětí svobody je stanoven v Ústavě i Listině základních práv a svobod. „*Nikdo nesmí být zbaven svobody jinak, než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon*“ (čl. 8 odst. 2 Listiny). „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit*“ (čl. 39 Listiny). „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*“ (čl. 90 Ústavy).

Úprava trestu odnětí svobody je dále rozvíjena v dalších pramenech, jimiž jsou zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Trestem odnětí svobody je dle § 52 odst. 2 trestního zákoníku nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

5.4.2. Uložení a výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody může být uložen buď jako trest samostatný, nebo společně s jiným trestem. Z povahy věci je však vyloučeno současné uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody s trestem domácího vězení a s trestem obecně prospěšných prací, jelikož tyto tresty jsou svou povahou vzájemně neslučitelné.

Při určování konkrétní výměry trestu vychází soud z obecné horní hranice, která činí 20 let, která však může být v určitých případech i překročena, například pokud je ukládán výjimečný trest, je-li pachateli postupně ukládáno více trestů, jejichž celkový součet převyšuje 20 let, jde-li o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody. Dále soud vychází z rozpětí jednotlivých trestních sazeb, jež jsou stanoveny pro konkrétní trestný čin ve zvláštní části trestního zákoníku. Obecná dolní hranice trestní sazby není stanovena, často není uvedena ani u jednotlivých trestných činů. Za nejnižší možnou délku trvání trestu odnětí svobody se považuje 24 hodin.

5.4.2.1. Typy věznic

Aby trest odnětí svobody byl efektivní a splnil svůj účel, musí být v první řadě zajištěno, aby odsouzený byl zařazen do odpovídajícího typu věznice. Věznice se dělí na čtyři druhy: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a zvýšenou ostrahou. Jednotlivé typy věznic se od sebe liší stavebně technickým zabezpečením (charakterem zdí, plotů, signalizace), ale také mírou dozoru nad vězni a jejich volným pohybem. Nyní si pro představu vymežíme jednotlivé typy věznic trochu blíže.

Věznice s dohledem se také označuje jako typ A. Do této věznice soud zařadí pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Podíl těch, kteří jsou do tohoto typu věznice zařazeni, je nejnižší ze všech umístění. Jedná se o nejmírnější typ věznice. Odsouzení se v něm mohou pohybovat v podstatě bez omezení, pracují často na pracovištích mimo věznici. V mimopracovní době se odsouzení mohou účastnit různých akcí mimo věznici, například kulturních, sportovních a osvětových akcí či bohoslužeb, a to za doprovodu zaměstnance Vězeňské služby ČR, tedy vychovatele nebo jiného odborného pracovníka.

Návštěvy ve věznici se konají bez dohledu pracovníka Vězeňské služby. Pokud odsouzený plní řádně všechny své povinnosti, může požádat ředitele věznice o povolení opuštění věznice až na 24 hodin, a to jedenkrát za 14 dní. Ředitel věznice je oprávněn na základě závěrů komise složené z odborných zaměstnanců odsouzenému tuto návštěvu mimo věznici formou kázeňské odměny povolit.

Do **věznice s dozorem**, neboli věznice typu B, jsou umístěni pachatelé, kterým byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

Vězni se po prostorách věznice mohou organizovaně pohybovat pod dozorem zaměstnance Vězeňské služby. Ti, jejichž pracovní zařazení vyžaduje volný pohyb po věznici, mají dokonce povolen pohyb bez dozoru. I odsouzení zařazení v tomto typu věznice zpravidla pracují mimo věznici, dohled nad jejich činností však vykonává pověřený zaměstnanec, a to minimálně jednou za hodinu.

Návštěvy odsouzených probíhají dvakrát v měsíci ve věznici a ti, kteří si řádně plní všechny povinnosti a mají dobré rodinné zázemí, mohou jako odsouzení zařazení v typu věznice A požádat ředitele o povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou, a to jedenkrát za měsíc. Návštěvy kulturních akcí se organizují podobně jako ve věznici typu A.

Věznice s ostrahou, věznice typu C, je určena pro pachatele, kterým byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, kteří byli odsouzeni pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyli zařazení do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.

Vězni umístění do tohoto typu věznice se mohou pohybovat pouze organizovaně a výhradně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzení pracují na pracovištích uvnitř věznice nebo na vnějších pracovištích, která jsou střežena. Dohled nad pracovní činností je stanoven minimálně jednou za 45 minut.

Akcí mimo věznici se mohou účastnit pouze ti odsouzení, kteří jsou umístěni v předpropouštěcím neboli výstupním oddělení. Návštěvy jsou povoleny jen pod dohledem. I v tomto typu věznice může ředitel povolit odsouzenému opuštění věznice na dobu až 24 hodin. Frekvence je možná jednou za dva měsíce.

Ve **věznici se zvýšenou ostrahou** typu D jsou umístěni ti, kterým byl vyměřen výjimečný trest, nebo kterým byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, ti, jimž byl uložen trest odnětí svobody delší osmi let za zvláště závažný trestný čin, nebo ti, kdo byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech utekli z vazby či z výkonu trestu.

Odsouzení se mohou po věznici pohybovat pouze pod dozorem zaměstnance Vězeňské služby. Jsou na svých celách zamykáni, mohou pracovat jen na střežených pracovištích uvnitř věznice či přímo ve svých celách. Jsou kontrolováni minimálně jednou za 30 minut. Odsouzeným

není povolen žádný pohyb. Vězeň je po celou dobu výkonu trestu neustále pod kontrolou, s výjimkou doby, kdy je zamknut ve své cele.

Z jednotlivých typů věznic se většina odsouzených nachází ve věznici s ostrahou (k 31.12.2013 to bylo 58,47 %) a ve věznici s dozorem (31,21 %). Následuje věznice se zvýšenou ostrahou (7,48 %) a nejméně početní zastoupení má věznice s dohledem (2,27 %).

5.4.3. Výjimečný trest

Za zvláštní typ trestu odnětí svobody je považován **výjimečný trest**, jenž může být uložen pouze za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon výslovně dovoluje. Výjimečný trest je vymezen jako trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, kdy závažnost spáchaného zločinu je velmi vysoká a možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena, nebo jako trest odnětí svobody na doživotí, kdy zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku, a současně uložení trestu na doživotí vyžaduje ochrana společnosti nebo není naděje na napravení pachatele mírnějším trestem.¹⁵⁰

Mimořádná závažnost spáchaného zločinu je nejvyšším stupněm závažnosti a představuje čin obzvláště závažný, který se vymyká obvyklým měřítkům. Zvlášť zavrženíhodný způsob, pohnutka či následek jsou alternativní podmínky, pro uložení výjimečného trestu musí být splněna alespoň jedna z nich. Zatímco zavrženíhodná pohnutka může být naplněna i u činu, který skončil ve stádiu přípravy nebo pokusu, zavrženíhodný způsob provedení činu je možný jen u pokusu či dokonání činu, u něhož pachatel alespoň začal takovým způsobem jednat. Zvlášť těžko a těžko napravitelný následek připadá v úvahu pouze u dokonání činu.¹⁵¹

Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu spočívá v určitém charakteru jednání, kdy je použito vyšší míry surovosti, zvláštní lsti, brutality, zvrhlosti, zákeřnosti, než jaká bývá s tímto trestným činem obvykle spojena, nebo pokud byla oběť vystavena zvláštním fyzickým či psychickým útrapám, případně se jednalo o osobu handicapovanou (těhotnou ženu, dítě, seniora, tělesně či duševně postiženého). Zvlášť zavrženíhodný způsob může také spočívat v určitém místě, čase či situaci pokud byl trestný čin spáchán například v době živelné katastrofy nebo v rámci rozsáhlých teroristických akcí.¹⁵²

---

¹⁵⁰ §54 zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

¹⁵¹ Zhodnocení praxe soudů při rozhodování o trestných činech proti životu a zdraví publikovaný pod č. 16/1986 Sb. rozh.tr., In: usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2012 sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77

¹⁵² Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek TR 41/1976, In: usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2012 sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77

Zvlášť těžký a těžko napravitelný následek je nevratným nebo velmi obtížně napravitelným poškozením nejvýznamnějších zájmů chráněných zákonem, například úmyslné usmrcení více osob, způsobení majetkové škody mimořádně velkého rozsahu, vážné a těžko odstranitelné poruchy v hospodářství s negativním dopadem v mezinárodním měřítku atd.¹⁵³

Zvlášť zavrženíhodná pohnutka je v příkrém nesouladu s obecnou morálkou společnosti, spojená s bezcitností a bezohledným sobectvím, svědčící o pohrdavém postoji k lidskému životu. Například bezohledná snaha o parazitní způsob života, pomstychtivost za předchozí zákonný zákrok orgánů činných v trestním řízení, snaha vyhnout se trestní odpovědnosti za předchozí trestnou činnost i za cenu zmaření lidského života. Za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku se však nepovažuje ta, jež vychází z přirozených lidských citů a reakcí, jako je jednání v afektu, dlouhodobá stresová zátěž, žárlivost, ani pokud je výsledkem biologických či duševních poruch, například různé sexuální úchytky. Pokud však pachatel netrpěl žádnou poruchou a pohnutka vyplynula z jeho zvrácenosti či zvrhlosti, znaky zvlášť zavrženíhodné pohnutky pak mohou být naplněny.¹⁵⁴

Dále jsou pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí stanoveny dva alternativní předpoklady, přičemž postačí splnění alespoň jednoho z nich – požadavek účinné ochrany společnosti (generální prevence), nebo není naděje na napravení pachatele mírnějším trestem (individuální prevence). U generální prevence se předpokládá, že jiné tresty nezajistí dostatečně ochranu společnosti před tím nejnebezpečnějším kriminálním jednáním, tedy například nastane mimořádné ohrožení společnosti častějším výskytem závažných trestných činů, nebo se takové trestné činy budou zaměřovat proti ohroženým osobám (senioři, děti, osoby postižené) nebo dojde k hlubokému znepokojení široké veřejnosti.¹⁵⁵

---

¹⁵³ ŠÁMAL P., a kol. *Trestní zákoník. Komentář 2.* vydání. Praha: C.H.Beck. 2012, str. 259

¹⁵⁴ Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek TR30/1982, In: usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2012 sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77

¹⁵⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19.11.2013 sp.zn. III. US 1974/13 – ve věci ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudů nižší instance o uznání pachatelky vinnou ze spáchání zločinu vraždy podle § 140 odst. 2 a odst. 3 písm. a), c), i) trestního zákoníku, kterého se měla dopustit tím, že násilně usmrtila své čtyři nezletilé děti. Pachatelce byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. *„Pachatelka řešila vlastní, z objektivního pohledu malicherné, problémy surovou vraždou těch, kteří za tyto problémy nebyli žádným způsobem zodpovědní. Tím prokázala svůj pohrdavý postoj k lidskému životu. Oběťmi útoku byly čtyři bezbranné děti s celým životem před sebou, které měly další příbuzné, jež se musí s tragédií tak velkého rozsahu vyrovnat. Kvalifikační znaky tak byly naplněny několikanásobně. Uložení výjimečného trestu je nutné již z toho důvodu, že se jednalo o nejnebezpečnější trestnou činnost spojenou s hlubokým znepokojením široké veřejnosti a vedoucí k nenahraditelnému narušení základních společenských hodnot. Musí být jasně zdůrazněno, že ani tíživé sociální či jiné problémy nemohou vést ke zbavení života kohokoliv, natož pak bezbranných a závislých dětí, jež se na daných poměrech nikterak nepodílely. Chování pachatelky je společensky a lidsky neomluvitelné a je třeba, aby za něj nesla patřičný trest, který především ochrání společnost. Takovým trestem může být dle názoru soudu pouze doživotí. Uložení mírnějšího trestu nelze riskovat dohledný pobyt stěžovatelky na svobodě.*

Formulace podmínky „není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 20 až do 25 let“ vyžaduje rozumnou jistotu vycházející ze znalostí o účinnosti nápravy pachatelů, jimž byl uložen trest odnětí svobody do 25 let, a především ze znaleckých posudků. V případě uloženého trestu odnětí svobody na doživotí se tak již nepředpokládá možnost převýchovy a nápravy pachatele a do popředí se dostává především izolace pachatele od společnosti.¹⁵⁶

Trest na doživotí byl znovu zaveden do našeho trestního řádu v roce 1990, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákona, která zrušila trest smrti. Pachatel, jemuž byl uložen trest na doživotí, je obligatorně zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou a přeřazen do mírnějšího typu věznice může být nejdříve po 10 letech. Dle ustanovení § 54 odst. 4 trestního zákoníku může být tento trest ještě zpřísněn rozhodnutím soudu, že pro účely podmíněného propuštění se do doby výkonu trestu nezapočítává doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou. Účelem je jednak motivace odsouzeného, aby svým řádným chováním mohl dříve dosáhnout přeřazení do mírnějšího typu věznice, a případně také ztížení podmíněného propuštění, pokud by to soud shledal potřebným.¹⁵⁷

---

srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2012 sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77

¹⁵⁶ ŠÁMAL P., a kol. *Trestní zákon. Komentář*. 2.vydání. Praha: C.H.Beck. 2004, str. 259, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26.7.2012 sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77

¹⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.7.2013, sp.zn. 6 Tdo 707/2012-77 – o odmítnutí dovolání proti rozhodnutím soudů nižších instancí o uznání obviněného vinným trestným činem vraždy podle § 219 odst. 1,2 písm h) zák.č. 140/1961 Sb. a pokusem vraždy, a byl mu uložen trest odnětí svobody na doživotí. Obviněný vylákal poškozeného taxikáře na odlehlé místo, kde mu vyhrožoval zabitím, donutil ho pokleknout a prosit o život a následně ho dvakrát zblízka zezadu střelil revolverem do hlavy. Tělo poškozeného poté odhodil do rybníka a jeho auto zapálil. Druhou poškozenou obviněný přepadl uprostřed noci v jejím bytě. Poté, co se násilím vloupal do bytu a svým pohybem poškozenou probudil, tuto udeřil pěstí do hrudníku a opakovaně ji velkou intenzitou síly bodal nožem do oblasti hlavy a hrudníku. Na třetí poškozenou obviněný zaútočil bez varování mačetou o celkové délce 60 cm. Nejprve ji sekl do ruky tak silně, že jí amputoval několik prstů, a když poškozená jeho útoku kladla odpor, udeřil ji zbraní do hlavy, čímž došlo ke zlomení lebeční kosti. „Obviněný tedy vždy útočil na zjevně bezbranné poškozené nečekaně, zákeřně a se značnou brutalitou. Jeho ataky nepochybně vyvolaly u poškozených psychické útrapy spojené se strachem o život. Dva poškození byli senioři, což značně limitovalo jejich schopnost se útoku účinně bránit. Stejně tak osoby vykonávající povolání taxikáře bývají nezřídka cílem násilných deliktů. Ze strany obviněného se nejednalo o žádné zkratkovité činy, realizoval své zistné jednání s plným vědomím jeho následků. Jeho počínání bylo předem promyšlené, plánované i připravované. U obviněného byla dána zvlášť zavrženíhodná pohnutka, jež je sice již znakem kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy podle § 219 odst. 1,2 písm. h) tr.zák. avšak její intenzita podstatně převyšuje míru, která se u trestných činů daného druhu obvykle vyskytuje. Obviněný se vyznačoval bezohlednou snahou o parazitní způsob života, se zistným motivem spáchal tři trestné činy vraždy, byl z toho dva ve stadiu pokusu, nadto ještě sbíhající se zvlášť závažný trestný čin loupeže, přičemž tato motivace byla založena na jeho morální bezcitnosti, zvrhlosti, bezohledném sobectví, jakož i na jeho naprosté neúctě k lidskému životu, což souvisí i s tím, že finanční prostředky, kvůli nimž páchal trestnou činnost nejzávažnějšího charakteru, nepotřeboval na zajištění základních životních potřeb, ale na provozování hazardních her, tedy na svou zábavu. Uložení výjimečného trestu bylo odůvodněno již potřebami generální prevence. Vražděné útoky vedené zistnými pohnutkami, páchané s rozmyslem, zejména na osobách vyššího věku, jsou relativně časté.“

5.4.4. Výchovné cíle trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody má působit především výchovně.¹⁵⁸ Rozlišují se výchovné cíle specifické a individuální. Specifické výchovné cíle se zaměřují na

- odstranění nežádoucích forem chování,
- utváření a přetváření osobnosti ve smyslu pozitivních společenských norem,
- překonání protispolečenských tendencí,
- odstranění nežádoucích návyků,
- umění přizpůsobit se.

Individuální výchovné cíle se zaměřují na

- adaptaci,
- osvojení si dovedností, vědomostí a návyků,
- přípravu odsouzeného na jeho budoucí život po propuštění.

Důkazem, že nepodmíněný trest odnětí svobody přináší i reálné pozitivní výsledky, může být následující úryvek ze znaleckého posudku, jenž byl zpracován pro účely podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Pachatelem byl vysokoškolsky vzdělaný muž středního věku na vysokém manažerském postu, jenž se dopustil trestného činu podvodu „*Na základě komplexního posouzení získaných údajů je možno se domnívat, že z forenzně psychologického hlediska s vysokou pravděpodobností do současné doby vykonaný trest odnětí svobody splnil u posuzovaného účel trestu. Resocializační efekt, který bylo možno pobytem ve vězení navodit, byl již dosažen. Možné pozitivní posuvy ve struktuře psychické variability osobnosti hlavně v oblasti vztahově-postojových vlastností byly ze strany posuzovaného již vyvolány a současná podoba interpersonálního self-konceptu se dalším pobytem ve vězení s vysokou pravděpodobností již zlepšovat nebude. S ohledem na prokázaný psychický stav posuzovaného se lze naopak s vysokou pravděpodobností domnívat, že další pobyt ve vězení může silně destruovat psychické zdraví posuzovaného, což z forenzně psychologického hlediska není smyslem spravedlivého potrestání*

Závěr soudů ohledně trestu byl podpořen i znaleckými posudky zkoumající duševní stav obviněného, podle nichž je obviněný sociálně maladaptovaný, asociální, bezohledný, lhostejný k citům druhých, neschopný aktivní změny, nezodpovědný, primárně zcela preferující subjektivní uspokojování svých vlastních potřeb bez ohledu na společenské normy a pravidla, která vědomě a opakovaně porušuje. Obviněný přijal životní styl a normu subpopulace recidivistů, odolnost vůči frustraci je u něho nízká a má výrazně snížený práh pro uvolnění agrese, přičemž je schopen agresivního jednání. Prognóza resocializace je u obviněného velice špatná, nereálná, téměř nemožná, pravděpodobnost opakování trestné činnosti je vysoká. To koresponduje i s jeho bohatou kriminální minulostí, kdy byl již v osmnáctkrát trestán za trestnou činnost převážně majetkového charakteru, v osmi případech mu byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody a posuzované trestné činnosti se dopustil před uplynutím zkušební doby stanovené při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Závažnost kriminality obviněného měla razantní gradaci. Předpoklady pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí byly proto splněny.

¹⁵⁸ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008, str. 104

viníka. Vysoce nadprůměrně zvýšená depresivnost, velmi silně negativistický postoj ke své budoucnosti, jímž se posuzované v dané chvíli vyznačuje, lze dávat do souvislosti se situací, ve které se posuzovaný díky výkonu trestu nachází. U posuzovaného byly zjištěny charakteristiky, které signalizují, že u odsouzeného během jeho pobytu ve vězení s vysokou pravděpodobností došlo k pozitivní změně jak v jeho postojích, tak i v samotné osobnostní konfiguraci, zvláště pak prokazatelně ve způsobu jeho interpersonálního jednání. Chování odsouzeného se v době spáchaného trestného činu vyznačovalo například silnou arogancí a velkou sociální neakceptovatelností. V současné době se již s vysokou pravděpodobností výskyt těchto sociálně neakceptovatelných projevů výrazně utlumil a lze se domnívat, že jejich případný výskyt je naprosto minimální. Jeho obecná hodnotová struktura signalizuje inklinaci k životní askezi, což lze považovat za stav, který by měl pozitivním způsobem ovlivnit jeho případné podmíněné propuštění spojené s možným úvodním strádáním. Na základě komplexního posouzení získaných údajů se lze s vysokou pravděpodobností domnívat, že dlouhodobý pobyt v institucionalizovaném prostředí s pevným řádem se pozitivně odrazil ve změně jeho způsobů interpersonální prezentace při současném posílení jeho introvertního chování a větší primární izolaci od lidí. Vzhledem k uvedenému se v případě posuzovaného nejeví jako dostatečně účelné setrvávání ve výkonu trestu a s vysokou pravděpodobností se lze domnívat, že další fáze resocializační nápravy lze v jeho případě lépe dosáhnout pobytem mimo výkon trestu při zajištění eventuálního dohledu Probační a mediační služby. “

5.4.5. Průběh výkonu trestu odnětí svobody

5.4.5.1. Šok z izolace

Po nástupu do věznice odsouzený velmi často prožívá silný stres, který se nazývá „šok z izolace“. Odsouzený je nucen se psychicky vyrovnat se zcela odlišnými skutečnostmi, pravidly a normami, než na jaké byl zvyklý na svobodě. Musí se vyrovnat se ztrátou osobní svobody, s tím, že už to není on, kdo si organizuje čas a činnosti, kdo si vybírá, s kým se bude stýkat, co bude jíst. Je nucen konat to, co je mu přikázáno či dovoleno. Průběh dní i nocí je určován jinými. Musí se stýkat s lidmi, o které většinou nestojí a kterým se nedá vyhnout.

Dle rozhovoru s jedním z vězňů je na vězení nejhorší stereotyp, kdy každý den je stejný a nudný. „*Tam je to jako hroznej stereotyp... Ráno vstanete, jdete na “sčíták“ – na snídani - na “sčíták“ - na oběd, - na “sčíták“ - na večeři,- na “sčíták“, před večerkou zase “sčíták“ a pak spát. Pořád dokola. Člověk má prostě v hlavě jen takový jako body, který mu řeknou, že už je tolik a tolik.*“

5.4.5.2. *Adaptace*

Vězni při výkonu trestu odnětí svobody procházejí obvykle třemi fázemi adaptace, jež jsou nejpatrnější při dlouhodobém pobytu ve vězení. První je období „vzdání se minulosti“, kdy se odsouzený vyrovnává s vězeňským prostředím, ztrátou svobody a adaptuje se na nové životní podmínky. Druhou fází je „příprava na svobodu“, kdy se vězeň musí odpoutat od stereotypů a každodenních návyků vězeňského života, které mu umožnily přečkat pobyt ve vězení. Třetí fází je „šok ze svobody“¹⁵⁹ kdy odsouzený po dlouhé době strávené ve vězení ztratí po propuštění schopnosti nutné pro úspěšné zvládnutí pobytu na svobodě, jež byly po dobu výkonu trestu utlumovány. Propuštění z vězení je pak často provázáno ztrátou pocitu bezpečí a jistoty, bezradností.

Každá tato fáze vyžaduje vysokou schopnost přizpůsobení se. Pokud odsouzený není ochoten či schopen projít úspěšně všemi fázemi, žádoucí účinky trestu se nedostaví.¹⁶⁰ Čepelák¹⁶¹ definuje pět možných typů adaptace jedince na výkon trestu odnětí svobody.

Prvním typem je **realistické přizpůsobení**, kdy se odsouzený pokouší přizpůsobit novému prostředí, snaží se plnit své povinnosti, vyhýbá se konfliktům. Většinou se jedná o psychicky a sociálně odolného jedince, který je motivovaný například vyhlídkou na podmíněné propuštění.

Někteří odsouzení používají **agresivně nepřátelskou strategii**, jako reakci na psychický stres. Odsouzený se snaží získat ztracenou rovnováhu za použití agrese vůči personálu či spoluvězňům. Agrese se může projevat například zesměšňováním ostatních vězňů, fyzickými útoky či postavením „proti všem“.

Dalším způsobem adaptace je **přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací**. Jedinec se snaží potlačit pocit porážky a bezmoci tím, že se stylizuje do role již zkušeného zločince, vychloubá se vlastní kriminální minulostí i kriminální budoucností.

Velmi častou reakcí je **nepřiměřená projekce**, která se projevuje obviňováním druhých za situaci, ve které se odsouzený ocitl. Dotyčný si nedokáže přiznat vlastní provinění či chybu, ani přijmout zodpovědnost za své činy. Často se v myšlenkách uchyluje k plánování pomsty, která nezdědka dojde naplnění.

Posledním typem je odsouzený, který se se situací vyrovnává pomocí **úniku do snového**

---

¹⁵⁹ KARABEC, Z., a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2004. str. 6

¹⁶⁰ SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010, str. 44

¹⁶¹ Černíková, V., Makariusová, V. *Úvod do penologie*, Praha: Sociálně-právní institut, 1997

světa. Tento jedinec se uzavírá do sebe, uniká do svých představ, vzpomínek či plánů do budoucnosti. Někteří se dokonce uchylují k plánům na útěk z vězení.

Některé prvky výkonu trestu odnětí svobody, které vězňům pomáhají překonávat nepříjemné účinky izolace, mohou však současně působit i kontraproduktivně a vězně deprimovat. Například většina odsouzených hodnotí kladně návštěvy svých blízkých, které jim pomáhají udržovat kontakt s vnějším světem, představují pro ně vítanou pomoc a podporu. Na druhé straně však tyto návštěvy mohou prohlubovat u odsouzených pocit bezmoci a zoufalství, že se nemohou aktivně účastnit událostí, jež se týkají jejich rodiny a přátel. Naopak totální přerušování styků s vnějším světem sice často usnadňuje adaptaci ve vězení, ale zároveň se tak mnohonásobně ztěžuje pozdější adaptace po propuštění.¹⁶²

5.4.5.3. Prizonizace

Jako první se o pojmu prizonizace zmiňuje ve 30. letech dvacátého století Donald Clemmer, který pracoval jako sociolog ve věznici v Chesteru v Illinois. Prizonizací se rozumí působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl za mřížemi. Člověk se tu střetává s podobou zla v jeho nejhorších podobách, což nikoho nenechá lhostejným. Někteří z vězňů ztrácejí vlastní iniciativu a upřednostňují cestu nejmenšího odporu. Pro vícekrát trestané osoby se stává stále více normálním světem vězení, až nakonec venku žít vůbec neumí.¹⁶³

Ve vězení má člověk jen dvě možnosti, jak se chovat. Buď dodržuje vězeňský režim a řád věznice, snaží se být „vzorným vězněm“, nebo se přizpůsobí normám a hodnotám, jež vyznávají spoluvězni, a které jsou s vězeňským řádem v rozporu. Dle rozhovoru s jedním z vězňů se musí často hledat jistý kompromis, aby se vyhovělo oběma stranám. „*Největší problém ve vězení byl pro mne zapadnout mezi ty lidi. Nějak bejt svůj, ale snažit se mezi ty lidi zapadnout, aby si člověka tak nějak extrémně nevšímali a dali mu pokoj.*“ S touto problematikou úzce souvisí pojmy ideologizace a institucionalizace.

Ideologizace je proces přizpůsobování se normám, hodnotám a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter. Vězni se pak mohou chovat tak, jak by se na svobodě nikdy nechovali (homosexualita, násilí, agrese, intriky atd.) Nutno poznamenat, že tato forma se objevuje spíše u menšiny vězňů a závisí hodně na druhu věznice, délce trestu, pracovním zařazení atd.

---

¹⁶² SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 44

¹⁶³ CLEMMER, D. *The Prison Community*. New York: Rinehart & Company, Inc. 1958

Institucionalizace je výsledkem adaptace na přísně organizovaný život ve vězení. Této formě podlehnou téměř všichni vězni. Projevuje se především ztrátou aktivity, apatií, žití „ze dne na den“. Oslabuje se tím schopnost následného zapojení do běžného života, kdy propuštěný se musí z hodiny na hodinu znovu rozhodovat, převzít za sebe odpovědnost, aktivně si plánovat čas a zařizovat potřebné záležitosti, což je vlastně přesný opak toho, co se po něm vyžaduje ve vězení.

Proti institucionalizaci může část vězňů projevovat i aktivní odpor. Obvykle se ovšem jedná o prvotrestané vězně, pro které je velmi obtížné se této vynucené denní rutině podvolit. Naopak většina recidivistů je již na chod věznice přivyklá a ne zřídka jim i vyhovuje.

Podle Čepeláka¹⁶⁴ se rozlišují různé okolnosti, které ovlivňují hloubku prizonizace u jedince. Rozdělme si je do tří skupin.

Do první skupiny zařadíme osobní vlastnosti, charakter či celkový postoj odsouzeného k výkonu trestu. Jsou jimi například inteligence vězně, jeho psychická stabilita, stupeň desocializace a demoralizace, schopnost a snaha o přizpůsobení se neformálním vězeňským skupinám, ochota zúčastnit se zakázaných činností atd.

V druhé skupině jsou okolnosti výkonu trestu, jako jsou délka uloženého trestu, typ věznice, ve které je trest vykonáván, přiřazení k určité skupině vězňů, metody výchovného působení, pracovní aktivita, přístup vězeňského personálu atd.

Třetí skupinu představuje způsob života před a po výkonu trestu, které do jisté míry také ovlivňují chování odsouzeného. Tedy rodinné, majetkové, osobní poměry, zaměstnání atd.

Lépe se vězeňskému prostředí přizpůsobí recidivista, který mimo vězení nemá milující rodinu, stále zaměstnání a poklidný život, než prvotrestaný, který o tyto věci přišel.

5.4.6. Negativní vlivy uvěznění

Podle řady názorů přináší uvěznění velkou škálu negativních účinků, které přebíjejí pozitivní působení. Mezi hlavní argumenty proti uvěznění patří fakt, že věznice jsou naplněny osobami s větší či menší sociální poruchou chování, které rozhodně nepodporují zdravý vývoj osobnosti. Dle Novotného představuje jedno z největších rizik pro uvězněného skutečnost, že je ve dne v noci vystaven škodlivému působení ostatních spoluvězňů. O tom, co je správné a co nikoliv nyní rozhoduje společenství trestanců.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie 3. díl*. Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2007

¹⁶⁵ NOVOTNÝ, O.: *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia 1969. str. 142

Při delším pobytu ve vězení mají odsouzení tendenci k adaptaci na vězeňskou subkulturu, která vede k potlačení individuality a ztráty pocitu odpovědnosti za své jednání, tedy k prizonizaci. Prostředí nerozvíjí pozitivní motivaci ke změně chování a k přijetí zodpovědného přístupu k životu. Racionalizační systémy mezi vězni způsobují odmítnutí zodpovědnosti za spáchaný trestný čin, rozvíjí se pocit bezprávní, nespravedlnosti, zatvrzelosti a touhy po pomstě. Chceme naučit odsouzeného žít normálním životem, ale podmínky normálního života mu bereme.¹⁶⁶ Dalším negativem je přerušování, nebo alespoň výrazné omezení kontaktu s rodinou. Ne každá rodina je schopná se s takovou situací vyrovnat a odsouzený pak často ztrácí své nejbližší, jejichž podpora bývá velice silným motivem pro nápravu.

Časté jsou i negativní reakce okolí, kdy odsouzení bývají silně stigmatizováni. Nezřídka pak mají tendenci se více sblížovat se stejně stigmatizovanými jedinci, u nichž necítí morální odsouzení, a kde naopak může být podporován v dalším kriminálním jednání či alespoň pocitech nespravedlnosti a touhy po mstě.

Obrovským negativem je ztráta zaměstnání a výrazně snížená možnost zaměstnání získat. U dlouhodobě uvězněných navíc dochází k nežádoucímu účinku, a to upevňování kriminálního zaměření osobnosti. Po propuštění z vězení jsou tyto osoby pro společnost často ještě nebezpečnější. Psychologické a psychiatrické výzkumy opakovaně prokázaly, že důsledkem dlouhodobých uvěznění je častý výskyt různých duševních poruch, neuróz a psychóz.¹⁶⁷

Vězni mají také po propuštění problém si přivyknout na běžný způsob života. Najednou mají za sebe zase odpovědnost, musí se rozhodovat, hledat si práci, případně bydlení, vyřizovat formuláře, komunikovat s úřady. Často právě z této zátěže mají před propuštěním největší strach.

5.4.6.1. Nevýhody dlouhodobého trestu odnětí svobody

Za dlouhodobý trest odnětí svobody se obecně považuje trest v délce 5 let a více.¹⁶⁸ Dle odborných názorů však zde vystupují do popředí penitenciární problémy, spojené s dlouhodobou izolací vězňů v negativním uzavřeném prostoru. Účel trestu je redukován především na eliminaci odsouzených ze společnosti na úkor resocializačních a reedukačních snah. Dle praktických výzkumů přináší dlouhodobé uvěznění často nevratné negativní změny v osobnosti odsouzeného, vyhasínají žádoucí vzorce chování, jež jsou v podmínkách vězení potlačovány, a vznikají nové

---

¹⁶⁶ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008 str. 182

¹⁶⁷ MAREŠOVÁ, A. *Důsledky dlouhodobého uvěznění*. Trestní právo. 2004, roč. 9, č. 4, str. 23

¹⁶⁸ KARABEC, Z., a kol. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2004. str. 6

vzorce, pro život na svobodě nevhodné. Následkem toho dochází ke ztrátě iniciativy, samostatného rozhodování, odpovědnosti, může se rozvinout až závislost na vězeňském personálu a ústavním systému péče.

Dlouhodobé tresty, a zejména výjimečné tresty uložené až na dobu 30 let nebo na doživotí, trvale omezují kapacitu věznic, zatěžují státní rozpočet a kladou zvýšené nároky na péči o přestárlé a nemocné vězně.

5.4.6.2. Nevýhody krátkodobého trestu odnětí svobody

Za krátkodobý trest odnětí svobody se považuje trest v délce do 1 roku. Na Mezinárodních penitenciárních kongresech v Londýně (1872) a v Římě (1885) byla prezentována stanoviska jednoznačně odmítající krátkodobé tresty odnětí svobody a úsilí o jejich omezení postupně získalo mezinárodní rozměr. V tomto směru se velmi angažoval i významný představitel trestního práva a kriminalistiky Franz von Liszt, který kategoricky tvrdil: „*Krátkodobý trest není k ničemu, v podstatě je škodlivý. Neodstrašuje, nenapravuje a odsouzeného nakazí.*“¹⁶⁹

Hlavní nevýhody se spatřují v tom, že trest odnětí svobody krátkého trvání neposkytne dostatek času k převýchově pachatele, přičemž ale je to dost dlouhá doba na to, aby negativní vězeňské prostředí začalo na pachatele škodlivě působit. I krátkodobý trest s sebou přináší stigmatizaci odsouzeného, narušení rodinných vazeb, ztrátu zaměstnání a obtížnost ho znovu získat. Z hlediska individuální i generální prevence nemusí působit krátkodobý trest dostatečně odstrašujícím způsobem a může představovat pro pachatele přijatelné riziko.

Odlišný názor však vyslovil jeden z mých klientů. Jednalo se o muže ve věku 25 let, který byl za opakované drobné krádeže, po několika neúspěšných alternativních trestech, odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce 6 měsíců, po další trestné činnosti na 15 měsíců. Dle jeho vyjádření je pro nápravu prvopachatele, u kterého selhaly alternativní tresty, nejúčinnější trest odnětí svobody v rozmezí 3-6 měsíců. Během této doby je pachatel ve větší míře stále ještě v šoku z uvěznění a je pravděpodobné, že po propuštění bude dělat maximum, aby se zpět do vězení nedostal. Rodinné vztahy a sociální návyky po tuto dobu ještě nestačí vyhasnout. Při výkonu trestu delším než 6 měsíců si již odsouzený začíná na pobyt ve vězení zvykat, nastupuje nuda, a odstrašující i výchovný efekt vězení se již oslabuje. Po propuštění z dlouhodobějšího pobytu ve vězení se odsouzený již cítí ze společnosti vyloučen a má problém se znovu zapojit. Stydí se chodit na veřejná místa, do restaurací, na pracovní pohovory, protože má pocit, že každý na jeho chování musí poznat, že byl ve vězení. Klient například popisoval, jak nepříjemná a nezvyklá pro něj byla návštěva restaurace, kdy měl pocit, že již neumí ani pořádně držet příbor.

---

¹⁶⁹ KARABEC, Z., *Krátkodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2000, str. 8

To vede k tomu, že propuštění instinktivně vyhledávají nižší společnost, která jim rozumí a která neodsuzuje jejich chování či zvyky. Tím se jim ovšem podstatně snižuje možnost úniku ze špatného prostředí, které může opět vést k páchaní trestné činnosti.

5.4.7. Programy zacházení s vězni a jejich zaměstnávání

Všechny aktivity a programy pro vězně mají plnit úlohu resocializační, nápravnou, zajišťující i, mimo jiné, vybití energie, která by jinak mohla být použita negativně. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody §2 odst. 2 stanoví povinnost jednat s odsouzenými ve výkonu trestu tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, podporovat takové postoje a dovednosti odsouzených, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život.

Cílem pracovních aktivit odsouzených je především vytvoření pracovních návyků u těch, kteří je nemají dosud vytvořené a současně zachování pracovních návyků u těch, kteří již před výkonem trestu pracovali.¹⁷⁰ Práce ve vězení musí být považována za pozitivní prvek a musí mít takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na živobytí.¹⁷¹ Vězni mohou pracovat v sekci vnitřní režie a výrobní činnosti v dané věznici nebo v provozovně Střediska hospodářské činnosti, případně být zaměstnaní u podnikatelských subjektů. Vězni mají také možnost vzdělávání denním studiem, což je považováno za výkon práce.

Předmětem studia jsou především obory řemeslné či administrativně technické, např. zednictví, stavební výroba, zpracování dřeva, obrábění kovů atd., dále jsou též k dispozici kurzy k doplnění základního vzdělání, výuka cizích jazyků, atd. V individuálních případech je možno zajistit i vysokoškolské studium. Například v roce 2010 studovalo 14 odsouzených umístěných ve Vazební věznici v Brně na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Podmínkou pro přijetí k takovému studiu je ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, složení přijímacích zkoušek a úhrada školného ve výši 20.000 Kč za jeden semestr. Z osvědčení o absolvování jakékoliv školy v rámci věznice nesmí být patrné, že odsouzený vykonal studium v období výkonu trestu odnětí svobody.¹⁷²

Mimo pracovní a studijní aktivity jsou ve věznicích pořádány i speciální výchovné a terapeutické programy, jenž jsou převážně uplatňovány v odděleních specializovaných pro výkon

---

¹⁷⁰HÁLA J.: *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. 2005

¹⁷¹ BIEDERMANOVÁ E., PETRAS M., *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011. str. 16

¹⁷² BIEDERMANOVÁ E., PETRAS M., *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011. str. 21-23

trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování, osobnosti či odsouzených závislých na psychotropních látkách. Cílem je přizpůsobit každému odsouzenému program dle jeho potřeb tak, aby mohl změnit své chování a eliminovalo se tak nebezpečí recidivy.¹⁷³

Vězni mají také možnost zapojit se do zájmových kroužků, ať už sportovních, vzdělávacích či kulturních. Jedním z hlavních cílů těchto kroužků je rozvíjet u odsouzených schopnosti, sociální dovednosti a vědomosti, které by jim pomohly rozvinout pozitivní stránku osobnosti, udržet si fyzickou i psychickou kondici a naučit se smysluplně trávit volný čas nejen ve vězení, ale především i po propuštění z výkonu trestu. Mnoho odsouzených trávilo čas před zatčením bezcílně v hospodách, požívajíc alkohol, drogy a trápíce se nudou. Navyknutí na zdravější pohybovou či kulturní aktivitu může dát potřebnou motivaci a sebedůvěru pro změnu životního stylu.

Mnoho vězňů, se kterými jsem hovořila, projevovali velký zájem nad možností pracovat ve věznici. Jako důvod uváděli především omezení nudy, která jim velmi vadila, možnost rychlejšího splácení svých dluhů, a také možnost vlastního přilepšení ve vězení ve formě nákupu cigaret, kávy, tabáku atd. Jeden klient projevil překvapivě radost, když jsme mu sdělovali špatnou zprávu, že odvolací soud mu prodloužil nepodmíněný trest odnětí svobody z 6 měsíců na 1 rok. K našemu údivu se radoval z toho důvodu, že teď bude mít alespoň větší šanci k zařazení do pracovního programu, protože odsouzeným ke krátkodobému trestu se práce nepřiděluje. „*Radši budu rok ve vězení pracovat, než abych se tam půl roku nudil.*“ Průměrná zaměstnanost vězňů se pohybuje kolem 60%.¹⁷⁴

průměrná zaměstnanost v roce 2015	55,02 %
průměrná zaměstnanost v roce 2014	60,97 %
průměrná zaměstnanost v roce 2013	66,35 %
průměrná zaměstnanost v roce 2012	58,83 %
průměrná zaměstnanost v roce 2011	59,63 %
průměrná zaměstnanost v roce 2010	62,35 %
průměrná zaměstnanost v roce 2009	57,99 %

¹⁷³ §1 odst. 2 a 3 Nařízení č. 42, kterým se stanoví pravidla pro zřizování a činnost oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve vazebních věznicích a věznicích VS ČR, Sbírka nařízení generálního ředitele VS ČR, ročník 2009

¹⁷⁴ <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice na základě doporučení odborné komise. V tomto okamžiku vzniká odsouzenému pracovní povinnost, jež není oprávněn odmítnout. Pokud by došlo k bezdůvodnému odmítnutí práce, může být odsouzený sankcionován uložením kázeňského trestu. Pokud by však měl být odsouzený zaměstnán v soukromém sektoru, je třeba jeho předchozí písemný souhlas. Odborná komise upřednostňuje projednávání návrhů odsouzených, kteří mají vyživovací povinnost k nezletilým dětem nebo kteří chtějí dobrovolně uhradit škodu obětem trestných činů. Hůře zaměstnatelné jsou osoby s nižší kvalifikací a vzděláním, mladší 25 let a starší 50 let, osoby z nejnižších sociálních vrstev nebo etnických skupin. Dále také osoby závislé na psychotropních a návykových látkách, osoby se sníženou mentální úrovní, násilníci, kteří mají za sebou útoky na zaměstnance či spoluvězně a osoby, které se pokusily o útěk.¹⁷⁵

Jako motivace pro zaměstnavatele slouží fakt, že zaměstnaným odsouzeným náleží podstatně nižší mzda, kterou vypočítává a fakturuje věznice. Zdravotní a sociální pojištění platí místo zaměstnavatele věznice. Odsouzený také nemá zaměstnanecké výhody dle zákoníku práce, nenáleží mu odstupné, nemá nárok na dovolenou atd. Průměrná měsíční odměna odsouzených činila v roce 2015 částku 3.758,-Kč.¹⁷⁶

Věznice se však potýkají s nedostatkem pracovních příležitostí i vhodných vězňů s volným pohybem, kdy mnoho z nich nemá vůbec žádnou kvalifikaci či pracovní zkušenosti. Čím přísnější režim je odsouzenému uložen, tím je obtížnější ho zaměstnat. Osoby odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí mohou vykonávat práci jen ve své cele, nebo na pracovištích uvnitř oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Trvale pracovní zařazení nemohou být osoby starší 65 let.

5.5. Shrnutí

Nepodmíněný trest odnětí svobody představuje specifickou sankci, která hluboce zasahuje do života odsouzeného. Ukládá se v případech, kdy jiné tresty nesplnily svůj účel a pachatele nenapravily, nebo v případě, kdy je spáchaný trestný čin natolik závažný, že pachatele nelze potrestat mírnějším trestem. Těžko si lze představit, že za vraždu bude prvopachateli uložen trest obecně prospěšných prací. V takových případech je využití tohoto druhu trestu zcela na místě a diskutovatelnou oblastí tak zůstává výměra trestu a v obecnější rovině úroveň a podmínky ve věznicích.

---

¹⁷⁵ HALUZOVÁ S., BLANDA R.: Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství, 2009, č. 2, str. 13

¹⁷⁶ statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2015, str. 38, dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>

Obečně panuje představa, hojně podporovaná médii, že vězni ve výkonu trestu odnětí svobody záměrně odmítají pracovat a užívají si téměř hotelový servis za peníze daňových poplatníků. Mají denně teplou stravu, střechu nad hlavou, mohou si vybrat z velkého množství zájmových kroužků, doplnit si vzdělání. Nemusí se o nic starat, nic řešit. Mnoha lidem na svobodě dá spoustu práce, aby dosáhli toho, co mají vězni automaticky. Případá jim velice nespravedlivé, aby měli pachatelé trestných činů zajištěn takový komfort. Po té stačí pár reportáží o potřebě servírovat vězňům alespoň jednou do týdne zvěřinu a ryby, aby tak měli obohacený a vyvážený jídelníček, a důvěra veřejnosti ve spravedlnost ještě více poklesne. Na druhé straně humanizace dále pokročila, a tak již není možné nechat vězně přikované v kobkách jen o chlebu a vodě. Ovšem druhý extrém věznic, například norská věznice Skien, kde si mimo jiné odpykává svůj trest masový vrah Anders Behring Breivik, se vybavením vyrovná luxusnímu hotelu. Trestanci obývají třípokojové byty bez mříží, zasazené do tiché přírody obklopené lesy, k dispozici mají sportoviště, počítače, plasmové televize, knihovny, videohry, mohou si zajezdit na koni, plavat v moři.

Ačkoliv se proti takovým luxusním vězením, kterých stále přibývá i v jiných státech (například Dánsko, Španělsko, Nizozemí, Bolívie, Rakousko) zvedá celosvětová vlna protestů, protiargumentem daných států je, že cílem těchto vězení je sice trestat (a to především izolací od světa), ale také připravit odsouzené na návrat do normálního života. Proto jsou k dispozici společné sportovní i kulturní aktivity a možnost společného setkávání a komunikace.

Dle mého názoru je toto naprosto nepřijatelné. Trest musí být velmi nepříjemný, aby odrazoval. A k tomu samozřejmě patří i snížený komfort. Pokud mají vězni lepší podmínky než většina lidí na svobodě, kde je potom výchovný efekt? Pro to, aby vězni mohli absolvovat společné aktivity podporující jejich socializační postoje, není ještě nutné, aby jejich náprava připomínala rekreaci u moře. Naopak propuštění bude zřejmě představovat velmi tvrdý dopad do reality. Trest musí být pořád trestem a neměl by se zbytečně usnadňovat.

6. ALTERNATIVY K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

„Dosavadní způsob, jehož se užívá k nápravě trestanců, totiž uvěznění, je po mnoha stránkách nedokonalý. Není zcela spravedlivý, ba co víc, není pro společnost ani hospodárný. To nás přivádí na tu myšlenku, aby menší provinilci a nezatrvalí zločinci buď ve svých obcích, nebo podle potřeby v jiných místech, před tváří občanů si svůj trest odbyvali účinnějším a úspornějším způsobem. Jen zatvrzelci, svou přirozeností nepolepšitelní a společnosti vždy škodní, ať se zavírají do tuhých žalářů a třeba na osamělé cely.“¹⁷⁷

Věznice existují po celém světě, v každé zemi. Koncentrují v sobě nejhorší lidské vlastnosti, problematické jedince, kteří se odmítají přizpůsobit normám společnosti. Jejich účelem je tyto osoby alespoň na čas odstranit, optimálně napravit. Přestože se celosvětově zvyšuje využívání věznic, nezdá se, že by to mělo na kriminalitu pozitivnější vliv. Naopak. V současnosti je na světě přes devět miliónů vězňů a tento počet se neustále zvyšuje.¹⁷⁸ Zvyšující se počet vede k přeplněnosti věznic, což s sebou přináší velké problémy a dále znesnadňuje naplnění účelu trestu. V řadě zemí jsou vězni drženi v přeplněných věznicích s nedostatečným oděvem a stravou, jsou náchylní k nemocem, lékařská péče jim však není řádně poskytována. Ve věznicích se také vyskytují závažné nemoci, například tuberkulóza a AIDS, což po propuštění přispívá k šíření těchto chorob. Násilí a šikana mezi vězni je dalším závažným problémem, který je těžko kontrolovatelný či ovlivnitelný.

Vzhledem k výše uvedenému je namístě otázka, zda by alternativní tresty nemohly přinést pozitivnější výsledky. V posledních dvaceti letech se především v evropských státech klade velký důraz na častější využívání alternativ k uvěznění, aby se snížila přeplněnost věznic. Organizace Penal Reform International¹⁷⁹, zabývající se problematikou přeplněnosti věznic, doporučuje zaměřit se především na využívání vězení jako krajní možnosti za současného rozvoje alternativních opatření, včetně častějšího využívání odklonů v méně závažných věcech, snižování počtu vazeb v předsoudním stadiu řízení. Doporučují také klást větší důraz na léčení drogově

---

¹⁷⁷ ŘEZÁČ F.J., *Vězeňství v posavadních způsobech, s návrhem na zdárnější polepšování zločinců*. Praha. 1852

¹⁷⁸ WALMSLEY, R., *World Prison Population List*, International Centre of Prison Studies, King's College, London, 2005. In: *Průručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 6

¹⁷⁹ WALMSLEY, R., *World Prison Population List*, International Centre of Prison Studies, King's College, London, 2005. In: *Průručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010. str. 7
blíže k této organizaci na webové stránce: <http://www.penalreform.org/>

závislých, duševně narušených a nevléčitelně nemocných pachatelů namísto jejich trestání. Současně je doporučeno zvyšování vězeňských kapacit a snižování délky trestů.

Jednou z variant řešení problému přeplněných věznic je také proces tzv. dekriminalizace. Méně závažné jednání, jež bylo trestným činem, nadále trestné nebude (například požívání alkoholu na veřejných místech, potulka, prostituce, homosexualita atd.). Za toto jednání nebude nikdo trestán, sníží se tedy počet pachatelů, ovšem toto nežádoucí chování se bude vyskytovat častěji.

Při posuzování skutečného přínosu alternativních trestů, včetně pokusů o depenalizaci,¹⁸⁰ se však nezjistil výraznější posun. Dle některých názorů orgány justice mají stále celkem rezervovaný přístup k ukládání alternativních trestů. Důvodem bývá nedostatečná důvěra v sankční postih těchto alternativ a rostoucí tendence k represivnějším postupům.¹⁸¹ Mé zkušenosti z praxe jsou však opačné. Soudy naopak ukládají alternativní tresty velmi často, pokud to jen trochu jde vzhledem k osobě pachatele, povaze a závažnosti spáchaného činu a okolnostem, snaží se dát odsouzenému prostor a příležitost k nápravě svého chování mírnějšími prostředky a teprve v případě, kdy odsouzený opakovaně nedodrží podmínky alternativního trestu, volí nepodmíněný trest odnětí svobody.

Na jeden z možných kontraproduktivních efektů alternativních trestů upozorňuje Kalmthout.¹⁸² Koncepce ukládání těchto trestů pachatelům méně závažné trestné činnosti, kteří žijí více méně spořádaným životem, a kriminální jednání pro ně představovalo pouhý exces, bude dle jeho názoru vyvolávat dramatickou změnu složení vězeňské populace. Výkon trestu odnětí svobody tak bude mít stále větší stigmatizující charakter, následkem čehož se na odsouzené bude hledět jako na nebezpečné, nezvládnutelné a nenapravitelné zločince, kteří budou společností tím více odvrhováni, a šance na zapojení se do běžného života po propuštění bude již téměř nemožná.

Kalmthout také poukázal na nebezpečí vyplývající z nekorespondujícího poměru pro výměru náhradního trestu odnětí svobody při přeměně z alternativního trestu. Pokud je například trest odnětí svobody, který by byl uložen ve výměře tří let, nahrazen trestem domácího vězení, je při jeho přeměně možno uložit odsouzenému trest odnětí svobody ve výměře maximálně dvou let. Pro pachatele je tedy výhodnější uložení a následné nevykonání alternativního trestu.

---

¹⁸⁰ *Depenalizace znamená zbavení trestného činu jeho sankce tak, že se dosavadní jeho postih nahrazuje v trestním zákonu mírnější trestní sazbou. Z povahy věci také plyne, že depenalizace je zahrnuta v dekriminalizaci, nikoliv naopak.* In: HENDRYCH D., a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha 2009

¹⁸¹ KALMTHOUT A.M., In: OUŘEDNÍČKOVÁ L., *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*. Právní rozhledy č. 12/1997, str. 620

¹⁸² KALMTHOUT A.M., In: OUŘEDNÍČKOVÁ L., *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*. Právní rozhledy č. 12/1997, str. 620

6.1. Alternativní sankce

Trestněprávní alternativy dělíme dle práva¹⁸³

- a) hmotného na **alternativní tresty**, mezi něž se řadí například domácí vězení, trest obecně prospěšných prací, zákaz činnosti, peněžitý trest atd. a **alternativy k potrestání**, jako jsou upuštění od potrestání, upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, a
- b) procesního (zvláštní způsoby trestního řízení), tzv. odklony, jimiž jsou podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

Alternativní tresty jsou tresty, které nejsou spojené s nepodmíněným odnětím svobody.¹⁸⁴ Předpokladem tedy je, že při jejich výkonu nedochází ke ztrátě osobní svobody. Často se ovšem vedou spory, zda trest domácího vězení není spíše novým způsobem výkonu trestu odnětí svobody, či zda se jedná o jiný druh trestu. Tímto problémem se mimo jiné zabýval Krahl¹⁸⁵, přičemž dospěl k závěru, že domácí vězení je samostatný druh trestu, odlišující se od trestu odnětí svobody především nepoměrně nižším zásahem do osobní svobody odsouzeného a také tím, že výkon trestu není realizován ve státní instituci.

Uložení alternativního trestu je na místě v případě, že vzhledem k osobě pachatele a k okolnostem případu pro naplnění účelu trestu postačí trest mírnější než trest odnětí svobody. Jednou z alternativ k potrestání je upuštění od potrestání, kdy se má za to, že pachateli postačí k nápravě a k ochraně společnosti pouze vyslovení viny před soudem, aniž by bylo nutné uložit trest. To je možné v případech uvedených v § 46 trestního zákoníku, například

- u pachatele, který spáchal přečin, kterého lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě a odůvodňuje-li to dosavadní život pachatele i povaha a závažnost spáchaného přečinu,
- u nezpůsobilého pokusu či nezpůsobilé přípravy (nezpůsobilý pokus/příprava na nezpůsobilém předmětu útoku nebo nezpůsobilými prostředky), pokud tato nezpůsobilost podstatně snižuje závažnost činu,
- pokud pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud má za to, že uložení ochranného léčení či zabezpečovací detence zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest.

---

¹⁸³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 468-469

¹⁸⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, s.r.o., 2009. str. 356

¹⁸⁵ KRAHL M., Elektronicky hlídání domácí vězení. *Právní rozhledy* č. 5, 1998, str. 229

Procesní trestněprávní alternativou je podmíněné zastavení trestního stíhání. Podmíněně zastavit lze pouze trestní stíhání o přečinu, a to na základě rozhodnutí soudu a v přípravném řízení státního zástupce, za podmínky, že se obviněný k činu doznal, nahradil způsobenou škodu, případně vydal bezdůvodné obohacení, s podmíněným zastavením trestního stíhání souhlasí a vzhledem k jeho osobě a k okolnostem lze toto důvodně považovat za dostačující. Souhlas poškozeného se zde na rozdíl od narovnání nevyžaduje. Trestní stíhání se však nezastavuje definitivně. K prokázání, že není třeba v trestním stíhání pokračovat, se stanoví zkušební doba. Po právní moci rozhodnutí o osvědčení ve zkušební době se trestní stíhání zastavuje (§ 307 trestního řádu). Využití tohoto institutu přichází v úvahu především tehdy, jestliže je vzhledem k okolnostem zřejmé, že v případě odsuzujícího rozsudku by byl uložen podmíněný trest odnětí svobody a odsouzený by se ve zkušební době osvědčil. Takto se celý proces zjednoduší.¹⁸⁶

Účelem narovnání je především pachatelovo důsledné odčinění škody a jiných škodlivých následků, které byly způsobeny poškozenému, snaha o potrestání pachatele je v tomto případě druhořadá a je obsažena především v povinnosti pachatele vynaložit další peněžitou částku na pomoc obětem trestných činů.

Je třeba uzavřít dohodu mezi poškozeným a obviněným, která bude schválena soudem a v přípravném řízení státním zástupcem. Obviněný musí prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán, uhradit poškozenému škodu a složit částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Zde je nutno podotknout, že prohlášení obviněného, že spáchal skutek, je použitelné pouze pro řízení o schválení narovnání a v případě, že narovnání schváleno nebude, nelze toto prohlášení použít v dalším řízení jako důkaz, tedy jako doznání.

Nyní se podívejme se na některé alternativní tresty blíže.

---

¹⁸⁶<http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-řízení-v-trestních-a-netrestních-vecech/odklony-v-trestním-řízení>

6.2. Trest domácího vězení

6.2.1. Historie domácího vězení

Trest domácího vězení byl přijat do nového trestního zákoníku novelou č. 40/2009 Sb., ačkoliv v našem trestním zákonodárství není úplně novou sankcí. Již zákon č. 117/1852 o zločinech, přečinech a přestupcích obsahoval v § 262 tento trest, jež bylo možno uložit „*pachateli bezúhonné pověsti, který by v případě uvěznění nemohl vykonávat svůj úřad, spravovat obchod nebo si jinak zajistit výdělek.*“¹⁸⁷ Odsouzený se musel zavázat, že se nebude vzdalovat z domu pod žádnou záminkou; v případě, že byly pochybnosti o dodržování tohoto pravidla, byla před dům odsouzeného postavena stráž. Pokud odsouzený přesto trest nedodržoval, musel si zbytek trestu odsedět ve vězení. V roce 1918 byl tento trest převzat do nového zákonodárství na základě recepční normy a platil až do roku 1950.

6.2.2. Obecné vymezení

Trest domácího vězení je, dle systematiky jeho umístění v trestním zákoníku, považován za nejpřísnější alternativní sankci. Trest spočívá v tom, že pachateli je uložena povinnost zdržovat se v určitém obydlí ve stanovené době. Je určen pro pachatele méně závažné trestné činnosti, kdy je třeba trestem omezit osobní svobodu, ale vzhledem k osobě pachatele, jeho poměrům a spáchanému trestnému činu postačí menší intenzita omezení svobody, než v případě uloženého vězení. Je možné ho uložit až na dvě léta, a to pouze jako trest za spáchaný přečin, nikoliv zločin. Podmínkou pro jeho uložení je, že

- vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu, a že
- pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.

Vyloučeno je uložení trestu domácího vězení společně s trestem odnětí svobody a s trestem obecně prospěšných prací. V úvahu přichází uložení kumulativního trestu zejména majetkového či trestu zákazu činnosti. Pro uložení tohoto trestu je nezbytný souhlas obviněného a jeho písemný slib. Probační a mediační služba by měla před uložení trestu provést tzv. předběžné šetření, zaměřené konkrétně na zjištění bytových, sociálních poměrů obviněného a jiných důležitých okolností. Činnost probační a mediační služby by měla pokračovat i během výkonu trestu, a to především kontrolou odsouzeného, zda dodržuje podmínky stanovené soudem.

Novelou trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. bylo z trestního zákoníku odstraněno přesné časové vymezení povinnosti odsouzeného zdržovat se ve svém obydlí. Na místo toho byla soudu

---

¹⁸⁷ §262 zákona č. 117/1852 ř.z.

dána pravomoc o této době individuálně rozhodnout s ohledem na pracovní dobu odsouzeného, na čas potřebný k dopravě do a ze zaměstnání, na vyřízení osobních záležitostí, na péči o nezletilé děti. Soud může odsouzenému i povolit návštěvu bohoslužeb a jiných náboženských shromáždění. Naproti tomu může soud uložit i omezení a povinnosti, jejichž demonstrativní výčet je uveden v § 48 odst. 4 trestního zákoníku (např. podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, zdržet se požívání alkoholických nápojů, veřejně se osobně omluvit poškozenému atd.)

6.2.3. Model „back door“ a „front door“

Trest domácího vězení se vyskytuje ve dvou variantách, a to

- **front door** jako alternativa k trestu odnětí svobody, která se uplatňuje například ve Švédsku, Německu a České republice a
- **back door** sloužící jako přiměřené omezení při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tato varianta se využívá například ve Velké Británii, Nizozemí a Rakousku. V České republice je tento druh domácího vězení stanoven v rámci podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v ustanovení § 89 odst. 1 a odst. 2 trestního zákoníku, kde je stanoveno, že *„podmínečně propuštěnému může soud uložit, aby se ve zkušební době zdržoval ve stanoveném časovém období ve svém obydlí nebo jeho části.“*

6.2.4. Přeměna trestu domácího vězení

V případě, že odsouzený stanovená omezení a povinnosti nedodrží a trest domácího vězení maří, rozhodne předseda senátu na návrh probačního úředníka nebo i bez návrhu ve veřejném zasedání o přeměně v trest odnětí svobody, přičemž i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody. Lze tedy uložit náhradní trest odnětí svobody až na dva roky.

V původním znění trestního zákoníku do 30.11.2011 měl soud povinnost při uložení trestu domácího vězení stanovit pro případ zmaření tohoto trestu náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. V případě, že by tak neučinil, jednalo by se o neúplný výrok.¹⁸⁸ Nynější úprava je tedy přísnější v tom smyslu, že došlo k prodloužení doby náhradního trestu odnětí svobody až na 2 roky (v případě, že by byl uložen trest domácího vězení na 2 roky, jenž by byl celý přeměněn), ale zároveň je jasně stanoven přepočítání dnů náhradního trestu za nevykonané domácí

---

¹⁸⁸ dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 19.10.2011 sp.zn. 3 Tdo 1339/2011

vězení. Pokud je tedy odsouzenému uložen trest domácího vězení na dva roky, z čehož nevykoná 30 dní, dojde k přeměně na trest odnětí svobody v délce 30 dní. Dle staré úpravy by ale bylo možno za toto zmaření uložit i nadále náhradní trest odnětí svobody v délce 1 roku. Nyní se náhradní trest poměrně krátí o dobu, po kterou obviněný řádně vykonal trest domácího vězení. Již tedy není možné při uložení trestu domácího vězení současně stanovit náhradní trest odnětí svobody v určité délce, jelikož není jisté, zda a kolik dnů trestu domácího vězení bude případně nevykonáno.¹⁸⁹

Nutno podotknout, že zmaření uloženého trestu domácího vězení dle § 61 odst. 1 trestního zákoníku, není možné současně považovat za přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 trestního zákoníku.¹⁹⁰ Pro případ maření výkonu trestu domácího vězení je již přímo v zákoně uvedena sankce spočívající v nařízení náhradního trestu odnětí svobody, jak je tomu například v případě nezaplacení peněžitého trestu. Potrestání pachatele jak za přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 trestního zákoníku, tak i současně za zmaření výkonu trestu domácího vězení dle § 61 odst. 1 trestního zákoníku, by znamenalo dvojnásobné potrestání obviněného.

6.2.5. Kontrola výkonu trestu domácího vězení

Česká republika je jediná země, která zavedla trest domácího vězení a kontrolu jeho výkonu zajišťuje pouhými namátkovými kontrolami pracovníků probační a mediační služby. V ostatních státech je zavedeno elektronické hlídání odsouzeného. V roce 2010 při začlenění domácího

---

¹⁸⁹ dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2012 sp.zn. 7 Tz 25/2012 byl pravomocným rozsudkem Okresního soudu v Šumperku ze dne 29.3.2011 porušen zákon tím, že obviněnému byl uložen dle trestního zákoníku ve znění účinném do 30.11.2011 trest domácího vězení v délce 18 měsíců a pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, byl stanoven náhradní trest odnětí svobody v trvání 18 měsíců. *Tímto rozhodnutím byl porušen zákon v ustanovení § 61 odst. 1 trestního zákoníku ve znění účinném do 30.11.2011. Dle tohoto znění ukládá-li soud trest domácího vězení, stanoví pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Okresní soud tak porušil zákon, když stanovenou hranici překročil o celých 6 měsících. Uvedený výrok by však neobstál ani dle nové právní úpravy ve znění účinném od 1.12.2011, když při stanovení náhradního trestu odnětí svobody by bylo zcela nepodstatné jakou část trestu, resp., kolik dnů trestu domácího vězení obviněný řádně vykonal, protože při jakémkoliv zmaření trestu domácího vězení by musel vykonat celých 18 měsíců náhradního trestu odnětí svobody. Náhradní trest by pak nebyl poměrně zkrácen o dobu, po kterou obviněný řádně vykonal trest domácího vězení, jak to vyžaduje ustanovení § 61 odst. 1 trestního zákoníku ve znění účinném od 1.12.2011.*

¹⁹⁰ dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28.5.2013 sp.zn. 11 Tz 17/2013 byl pravomocným rozsudkem Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 9.8.2011 porušen zákon tím, že obviněný byl uznán vinným přečinem maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. f) trestního zákoníku, jehož se měl dopustit tím, že mařil výkon trestu domácího vězení. *Soud nevezal v úvahu, že uložení náhradního trestu odnětí svobody při uložení trestu domácího vězení je zákonnou sankcí pro případ, že soud dospěje k závěru o maření výkonu nařízeného trestu domácího vězení. Vyvození trestní odpovědnosti za uvedený přečin by znamenalo fakticky dvojnásobné potrestání obviněného.*

vězení do trestního zákoníku byla tato namátková kontrola považována za podpurné řešení, jak i vyplývá z vyhlášky č. 456/2009 Sb. o kontrole výkonu trestu domácího vězení, a již na rok 2011 bylo naplánováno postupně zavádění elektronických náramků, k čemuž do dnešního dne nedošlo. Dle vyjádření tehdejšího ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila ze dne 11.3.2012 by se elektronický systém státu vyplatil až v okamžiku, kdy by ve výkonu trestu domácího vězení bylo více jak pět set osob.¹⁹¹ Na druhé straně dokud nebude zaveden spolehlivý elektronický kontrolní systém, nebude domácí vězení budít u soudů důvěru a bude ukládán spíše zřídka.

Dle záznamů Probační a mediační služby bylo například za první polovinu roku 2012 v České republice 120 uložených trestů domácího vězení a z toho bylo provedeno 53 kontrol odsouzených, což není ani polovina.

Takový způsob výkonu kontroly dle názoru Krále¹⁹² potlačuje represivní působení trestu domácího vězení na odsouzeného. Pro určité odsouzené nebude takový trest představovat významnější omezení, případně mu ani nezabrání v opakování trestné činnosti. Navíc využívání probačních úředníků k tomu, aby po večerech a nocích docházeli a kontrolovali odsouzeného, je plýtváním jejich kvalifikace, navíc za situace, kdy Probační a mediační služba tradičně bojuje s nedostatkem personálu.

6.2.6. Domácí vězení jako trestní opatření pro mladistvé

Do zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže bylo zařazeno domácí vězení jako nový druh trestního opatření, které je možné mladistvému pachateli uložit. Další speciální úpravu tohoto trestního opatření však zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví, použije se proto úprava obecná obsažená v trestním zákoníku a v trestním řádu. Mladistvému pachateli soud pro mládež uloží trestní opatření domácího vězení ve výměře až na dvě léta za spáchané provinění, pokud by bylo dospělým pachatelem spácháno jako přečin.¹⁹³

Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.¹⁹⁴ Uložení trestního

---

¹⁹¹<http://www.parlamentnilisty.cz/politika/poslanecka-snemovna/Tejc-Dejte-veznum-objky-a-zavrete-je-doma-Pospisil-Vyhodime-miliony-225391>

¹⁹² KRÁL V., *Domácí vězení-další alternativní trest?* Trestněprávní revue 8/2007, str. 235

¹⁹³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* Praha: C. H. Beck, 2009. str. 639 – 641

¹⁹⁴ §9 odst. 1 z. č. 218/2009 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

opatření domácího vězení by tak mělo být ukládáno velmi uváženě a po předchozím důkladném šetření rodinných, školních a volnočasových aktivit. Nemělo by vést k omezení účasti v zájmových kroužcích či sportovních klubech, pokud mají na mladistvého pozitivní vliv.¹⁹⁵ Cílem by mělo být nastolení pravidelného režimu, vyloučení kontaktu s nevhodnými vrstevníky, zákaz navštěvování restauračních či jiných zařízení spojených s konzumací alkoholu či jiných návykových látek, plnění uložených povinností. Pro řádný průběh tohoto opatření je však nezbytná funkční rodina, jež by řádně působila na chování mladistvého.

Dle mého názoru však harmonická rodina často chybí a mladistvý, který je nucen v tomto prostředí trávit většinu svého času, se spíše proti rodičům ještě více zatvrdí. Složitě rodinné vztahy nemusí být často ani rozpoznány. Dalším problémem bývá, že pokud se mladistvý dostal do konfliktu se zákonem, znamená to, že rodina a její výchova již určitým způsobem zklamala a ne vždy je následně schopná chování mladistvého zkorigovat žádoucím směrem.

6.2.7. Pilotní projekt Elektronický monitoring odsouzených¹⁹⁶

Dne 1.7.2012 zahájila Probační a mediační služba s podporou Ministerstva spravedlnosti experiment elektronické kontroly odsouzených, kterým byl uložen trest domácího vězení nebo jimž bylo v rámci podmíněného propuštění uloženo opatření shodné s domácím vězením. Do experimentu se dobrovolně přihlásilo 47 osob, z toho 43 odsouzených a 4 probační úředníci, kteří měli především simulovat porušení režimu elektronického monitoringu.

Byla použita radiofrekvenční technologie RF. Odsouzení měli na svém těle nainstalovány elektronické náramky (RF vysílače) a v prostoru obydlí byl nainstalován RF přijímač. Tento přijímač následně prostřednictvím GSM sítě vysílal data monitorovacímu centru. Tato monitorovací technologie je v Evropě nejčastěji využívaná. Druhou možností je technologie GPS, která umožňuje přímou lokalizaci odsouzeného. Je využívána u vysoce rizikových pachatelů a spíše v menším počtu, jelikož její pořizovací cena je velmi vysoká. První kontrolní systém, jenž byl v USA a posléze i některých evropských státech využíván, probíhal prostřednictvím hlasové kontroly přes telefonní linku. Nevýhodou tohoto systému byla nutnost dobré znalosti hlasového projevu odsouzeného, což se neukázalo dosti spolehlivým.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 714 – 715

¹⁹⁶https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf

¹⁹⁷ KRÁL V., *Domácí vězení-další alternativní trest?* Trestněprávní revue č. 8/2007, str. 235

Experiment prokázal vysokou spolehlivost monitorovacího zařízení, kdy byla zaznamenána veškerá porušení režimu. Jediným problematickým bodem byl případ, kdy obydlí odsouzeného bylo rozhledné a členité, tedy například se jednalo o hospodářské stavení, usedlost s více budovami a větším pozemkem. V takovém případě může často docházet k chybovým hlášením, kdy systém hlásí, že odsouzený opustil daný prostor, ačkoliv tomu tak není. Otázkou tedy je, jakým způsobem zabezpečit situaci, kdy odsouzený v rámci svého obydlí musí obstarávat domácí zvířata, musí chodit pro dřevo, pro vodu a vykonávat další činnosti vážící se k danému hospodářství. Jednou z variant je zvětšit dosah RF přijímače, aby byl schopný obsáhnout větší prostor, což by znamenalo ještě vyšší náklady. Další variantou by bylo omezení pobytu odsouzeného pouze do hlavní obytné budovy s tím, že by soud mohl povolit výkon těchto nezbytných hospodářských činností. Tuto aktivitu by však odsouzený musel předem telefonicky ohlašovat Probační službě.

Náklady projektu činily celkem 862.800,- Kč za dobu trvání 122 dnů a obsahovaly pronájem monitorovacích zařízení včetně software a souvisejících servisních služeb, provoz monitorovacího centra a řízení projektu. Cena pronájmu monitorovacího zařízení vyšla na 165,- Kč na jeden den a jednoho odsouzeného.

I v ostatních státech, které elektronický monitoring využívají, se toto řešení ukázalo velmi spolehlivým. Obavy, že by odsouzený mohl elektronický náramek sejmout či poškodit se neprokázaly. Náramek se umísťuje na kotník, nikoliv na zápěstí, aby nemohlo dojít k jeho stáhnutí. Přetržení či rozstřížení náramku poruší elektrický obvod v něm zavedený a toto porušení je okamžitě signalizováno kontrolnímu středisku. Náramek i řídicí jednotka mají vlastní zdroj nabíjení, takže případný výpadek elektrického proudu nemá na zařízení vliv. Řídicí jednotka je opatřena citlivým čidlem, které okamžitě zaregistruje snahu o manipulaci s ním, například pokud by se odsouzený pokusil jednotku přesunout na okno, aby se mohl pohybovat po zahradě. V některých státech je přesto pokus o poškození zařízení či náramku považováno za maření výkonu trestu domácího vězení.¹⁹⁸

6.2.8. Výhody a nevýhody trestu domácího vězení¹⁹⁹

Dá se říci, že trest domácího vězení je značně kontroverzní, má mnoho příznivců, ale i odpůrců. Představme si alespoň některé argumenty pro a proti.

---

¹⁹⁸ KRÁL V., *Domácí vězení-další alternativní trest?* Trestněprávní revue č. 8/2007, str. 235

¹⁹⁹ KRAHL M., *Elektronicky hlídané domácí vězení.* Právní rozhledy č. 5, 1998, str. 229

- ✓ Hlavní výhodou se jeví především ekonomická stránka, kdy denní náklady jsou mnohonásobně nižší než náklady na pobyt odsouzeného ve vězení (náklady na výkon trestu domácího vězení činí částku 50 Kč za den na jednoho odsouzeného²⁰⁰, zatímco náklady na výkon trestu odnětí svobody činí částku 973 Kč za den na jednoho odsouzeného²⁰¹).
- × Zmíněná částka nákladů 50 Kč platí ovšem pouze pro situaci, kdy kontrolu výkonu trestu domácího vězení provádí namátkově probační a mediační služba. V případě zavedení elektronického sledování by se náklady zvýšily.
- ✓ Další nespornou výhodou je vyloučení negativního vlivu vězení na odsouzeného, zachování zaměstnání a rodinných vazeb.
- × Na druhou stranu výkon trestu domácího vězení může mít neblahý dopad právě na rodinu odsouzeného, a to například v případě, že odsouzený má sklon k agresivitě či domácímu násilí. Ovšem násilná povaha nemusí být orgánům rozhodujícím o trestu vždy odhalena. Uložení trestu domácího vězení je podmíněno souhlasem obviněného, nikoliv jeho spolubydlících osob.
- ✓ Tento trest je vhodný jen pro pachatele nenásilné trestné činnosti, těch, kteří nejsou závislí na požívání alkoholu či jiných omamných látkách. Především bude tento trest tedy využitelný pro pachatele majetkové trestné činnosti, případně trestné činnosti, ke které došlo v silničním provozu. Vhodný bude zejména pro těhotné ženy, starší a tělesně či duševně postižené pachatele.²⁰²
- × Možným argumentem proti tomuto trestu je porušování principu rovnosti, kdy domácí vězení lze uložit pouze pachateli, který je sociálně integrovaný a především disponuje vhodným obydlím, což z výkonu tohoto trestu vylučuje například bezdomovce. Také bude rozdíl ve výkonu trestu domácího vězení v luxusní vile a v panelákovém bytě s mnoha rodinnými příslušníky.
- × Konečně dalším a hojným argumentem je přílišná mírnost této sankce. Dle provedeného výzkumu²⁰³ nevnímá většina dotázaných trest domácího vězení jako dostatečné potrestání, nemající dostatečně odstrašující funkci. Často mají také obavu, že odsouzení nebudou

---

²⁰⁰ Vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 458/2009 Sb. byla stanovena sazba, jež vymezila denní náklady na výkon trestu domácího vězení na 50 Kč za každý den, kdy odsouzený alespoň zčásti tento trest vykonal

²⁰¹ statistická ročenka vězeňské služby za rok 2015 dostupné na <http://www.vscr.cz>, str. 31

²⁰² NAVRÁTILOVÁ J., *Trest domácího vězení*. Bulletin advokacie 10/2009, str. 94

²⁰³ Agentura Aspectio a.s.: *Postoj občanů k trestu domácího vězení*. 2010. dostupné na: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>

dodržovat stanovené podmínky a že mohou i nadále ohrožovat okolí. Pouze namátková kontrola se jeví jako nedostatečná.

- × Opačným názorem je dle odborníků naopak velmi silný a citelnější psychologický nátlak na odsouzeného oproti trestu odnětí svobody, kdy dveře bytu představují pro odsouzeného neustálé pokušení trest porušit.²⁰⁴

6.2.9. Shrnutí

Trest domácího vězení je stále poněkud rozporuplným trestem. Na jedné straně se jedná o mírnější formu trestu odnětí svobody, kdy je taktéž postižena osobní svoboda jednotlivce, avšak při zachování rodinných, sociálních a pracovních vztahů a při nižších nákladech. Ovšem je třeba důkladně zvažovat jeho uložení vzhledem k osobě odsouzeného a jeho životnímu stylu. Na paměti by mělo stále zůstat, že se jedná o trest, který by se měl jedince konkrétně dotknout. Pokud je odsouzený zvyklý trávit svůj volný čas doma u televize, nebude mít na něj domácí vězení výraznější vliv.

Počet uložených trestů domácího vězení je stále poměrně nízký, průměrně je uložen 230 krát za rok. Pro srovnání, trest obecně prospěšných prací byl jen v roce 2015 uložen v 8.053 případech. Výraznější změnu v ukládání trestu domácího vězení zřejmě přinese až případné zavedení elektronického monitoring. Přehled uložených trestů domácího vězení:²⁰⁵

rok 2010	117 trestů DV
rok 2011	259 trestů DV
rok 2012	493 trestů DV
rok 2013	195 trestů DV
rok 2014	213 trestů DV
rok 2015	148 trestů DV

Domnívám se, že tento trest má v českém právním řádu své místo a za předpokladu, že se bude ukládat vhodným osobám a zajistí se účinnější forma kontroly, může kvalitně naplňovat účel trestu.

---

²⁰⁴ NAVRÁTILOVÁ J., *Trest domácího vězení*. Bulletin advokacie 10/2009, str. 94

²⁰⁵ dostupné na web stránkách Probační a mediační služby <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>

6.3. Trest obecně prospěšných prací

6.3.1. Historie

Počátky tohoto alternativního trestu se datují do roku 1972, kdy Velká Británie zavedla tzv. Community service. Tento trest byl zprvu určen pro mladistvé pachatele, ale postupně se uplatňoval i pro dospělé.²⁰⁶ V současné době je trest obecně prospěšných prací využíván ve všech členských státech Evropské unie.

Trest obecně prospěšných prací (dále jen „OPP“) byl zaveden do českého právního řádu novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb. s účinností k 1.1.1996. Dle systematického zařazení je považován za mírnější trest než trest domácího vězení a přísnější než peněžitý trest.

6.3.2. Obecné vymezení

Trestní zákoník upravuje trest OPP v § 62 až § 65. Soud může tento trest uložit, pokud odsuzuje pachatele za přečin, tedy za jakýkoliv nedbalostní trestný čin a za úmyslný trestný čin, na nějž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Dřívější úprava zákona umožňovala uložit trest OPP za trestný čin, na který zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšovala pět let.²⁰⁷ Rozdíl tedy spočívá především v tom, že nyní je možné uložit trest OPP za všechny nedbalostní trestné činy bez omezení trestní sazby, zatímco za účinnosti dřívějšího trestního zákona byly i nedbalostní trestné činy omezeny sazbou nepřevyšující pět let.

Podstata OPP spočívá v povinnosti odsouzeného bezplatně odpracovat ve svém volném čase určitý počet hodin práce k obecně prospěšným účelům. Jedná se tedy o určitý druh legálně uložené nucené práce, která se provádí ve prospěch většího okruhu lidí.²⁰⁸ Základní podmínkou je, aby uložená práce byla obecně prospěšná, tedy aby byl vytvořen užitečný výsledek, který by sloužil širšímu okruhu lidí. Tento požadavek je zaručen zákonem i tím, že okruh subjektů, v jejichž prospěch je možno provádět OPP, je vymezen toliko náplní jejich činnosti. Obecně se nepřipouští výkon trestu OPP u soukromých firem, kde není splněn požadavek obecné prospěšnosti.

Dle některých názorů nelze samotný trest spatřovat v uložené povinnosti pracovat, jelikož právo na práci patří mezi sociální práva, nýbrž újmu zde představuje zásah do volného času a

---

²⁰⁶ SUCHÝ, O, VÁLKOVÁ, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, roč. 4, č. 4, str. 151

²⁰⁷ § 45 odst. 1 zák. č. 40/1961 Sb., trestní zákon

²⁰⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 377

skutečnost, že za vykonanou práci nenáleží odměna. Práce představuje především výchovný prvek, který má pomoci odsouzenému k začlenění do společnosti a přinést mu morální užitek.²⁰⁹

6.3.3. Druh práce

Druh práce spočívá zejména v údržbě či úklidu veřejných prostranství, veřejných budov, komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, státních nebo obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností.²¹⁰ Příkladem takových institucí tak mohou být dětské domovy, domovy důchodců, ústavy sociální péče, nemocnice, dílny pro zdravotně postižené, spolky pro ochranu zvířat, charitativní organizace atd. V trestním zákoně č. 140/1961 Sb. byl omezen okruh subjektů, v jejichž prospěch mohl být trest OPP vykonáván. Ustanovení § 45 odst. 3 umožňovalo vykonávat stanovenou práci spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí nebo státních jiných obecně prospěšných institucí. Nový trestní zákoník drobnou změnou rozšířil okruh práce, kterou je možné v rámci OPP vykonávat. Dříve totiž bylo možné vykonávat jen údržbové, úklidové nebo „obdobné“ činnosti. Vypuštěním slova „obdobné“ tak byl otevřen prostor k výkonu i kvalifikovanějších prací, nejen pouze prací úklidových, údržbářských apod., a tedy i k vhodnějšímu využití schopností odsouzených.²¹¹ Tak může být tento trest využitelný i případně pro zdravotně postižené či znevýhodněné osoby, pro které je výkon manuální práce nemožný.

Dle některých názorů²¹² by však druh uložené práce měl odpovídat spíše spáchanému trestnému činu (tedy například sprejerovi bude uloženo čistit posprejované domy), což ovšem bude obtížně realizovatelné například u trestného činu podvodu, krádeže atd. Příklad vhodně zvoleného druhu obecně prospěšné práce pro určitý typ pachatelů se například uplatnil v Thajsku. Thajský odbor probace ve spolupráci se soudy úspěšně realizovali kampaň proti řízení pod vlivem alkoholu. Osobám, které řídily auto pod vlivem alkoholu a kterým by jinak byl uložen trest odnětí svobody, byl uložen trest obecně prospěšných prací, přičemž jeho účelem byla především reálná

---

²⁰⁹ VANDUCHOVÁ, M., *K novému trestu obecně prospěšných prací*. Právní praxe, 1996, roč. 44, č. 7, str.397

²¹⁰ §62 odst. trestního zákoníku

²¹¹ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku

²¹² HÁKOVÁ, L, KOTULAN, P, ROZUM, J. *Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací*. Trestní právo, 2005, roč. 10, č. 4, str. 13

konfrontace odsouzeného s důsledky dopravních nehod. Odsouzení si měli uvědomit, jaké následky, zranění a neštěstí neopatrná jízda autem či řízení pod vlivem alkoholu způsobují. Jejich práce tak spočívala především v asistování u dopravních nehod, práce v nemocnicích a při záchrannářských akcích.

6.3.4. Uložení a výměra trestu OPP

Jako samostatný trest může být OPP uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Dle důvodové zprávy má být trest OPP ukládán především za trestné činy výtržnictví a méně závažné majetkové trestné činy.²¹³ Dle celosvětových výzkumů je trest OPP jako jeden z mála alternativních trestů ukládán ve větší míře. V mnohých státech je třetím nejužívanějším alternativním trestem, hned za podmíněným odsouzením a peněžitým trestem.²¹⁴

Výkon trestu OPP je upraven v ustanovení § 335 a násl. trestního řádu. Nezastupitelnou úlohu zde má Probační a mediační služba, jež úzce spolupracuje s odsouzeným a s obecními úřady a jinými obecně prospěšnými institucemi, jež vytvářejí a pravidelně aktualizují přehledy o potřebě prací, kde specifikují požadavky pro výkon trestu OPP. Na jejich základě probační úředník vybere vhodnou práci pro odsouzeného a tento návrh předloží příslušnému soudu k rozhodnutí.

Soud může uložit trest OPP ve výměře od 50 do 300 hodin, přičemž původní horní hranice byla 400 hodin. Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. změnil také přepočtovou klauzuli, kdy za jednu nevykonanou hodinu trestu OPP se počítá jeden den trestu odnětí svobody. Dřívější trestní zákon počítal jeden den trestu odnětí svobody za každé dvě nevykonané hodiny trestu OPP. Maximální výměra trestu odnětí svobody tak mohla být 200 dní, nyní 300 dní. Podobně došlo i ke změně lhůty, ve které může být trest OPP vykonán z jednoho roku na dobu dvou let, a to konkrétně novelou č. 330/2011 Sb.

Jak dolní, tak i horní hranice byly a jsou často podrobovány kritice. Dle některých odborných názorů jsou obě hranice příliš vysoké, což vede k demotivaci odsouzených, kteří často s výkonem trestu ani nezapočnou.²¹⁵ Dle jiných je horní hranice naopak příliš nízká, a to vzhledem k možné přeměně na trest odnětí svobody, který může činit maximálně 300 dnů, ačkoliv by jinak

---

²¹³ Důvodová zpráva k novele č. 152/1995 Sb. trestního zákona č. 40/1961 Sb.

²¹⁴ OUŘEDNÍČKOVÁ L., *Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí*. Právní rozhledy č. 12/1997, str. 620

²¹⁵ DRAŠTÍK, A, HASCH, K, KABÁTOVÁ, I. *K výkonu trestu obecně prospěšných prací*. Trestní právo, 1999, roč. 4, č. 4, str. 21

pachatelům hrozil trest až na pět let, v případě nedbalostních trestných činů i více. Pachatelům se tak může vyplatet nechat si uložit trest OPP, který nevykonají, a při následné přeměně jim bude uložen již podstatně nižší trest odnětí svobody

6.3.5. Přeměna trestu OPP

V případě, že pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu OPP, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může mu být trest přeměněn, a to i během doby určené pro jeho výkon na

- trest domácího vězení, kdy každá řádně nevykonaná hodina OPP se počítá za jeden den domácího vězení,
- trest odnětí svobody, kdy každá řádně nevykonaná hodina OPP se počítá za jeden den odnětí svobody,
- peněžitý trest.

Důvody pro přeměnu jsou stanoveny alternativně, mohou nastat všechny, nebo i jen jeden z nich. Podstatné je, že tyto okolnosti musí nastat v rozhodné době, tj. od právní moci odsuzujícího rozsudku do skončení vykonávaných prací. Nevedení řádného života může být samo o sobě důvodem přeměny trestu OPP jen do doby, než byl celý trest OPP vykonán, jinak by už nebylo co přeměnit, i kdyby soud dodatečně zjistil, že pachatel řádný život nevedl.²¹⁶

6.3.6. Stanovisko pachatele k uložení trestu OPP

Ustanovení § 64 trestního zákoníku stanoví, že při ukládání trestu OPP soud přihlédne ke stanovisku pachatele. Na rozdíl od trestu domácího vězení tedy není zapotřebí souhlasu pachatele, ačkoliv ve většině evropských zemí (např. Francie, Slovensko, Velká Británie, Švýcarsko, Nizozemí) je souhlas pachatele podmínkou uložení tohoto trestu.²¹⁷ Stanovisko pachatele je důležité z výchovného hlediska. Odsouzený by měl tento trest považovat za přiměřený a spravedlivý a především ho respektovat a dobrovolně vykonat. K jeho výkonu je mimo jiné motivován pohrůžkou možné přeměny na přísnější druh trestu. Soud tedy může uložit tento trest i při negativním stanovisku pachatele, pokud dojde k závěru, že právě tento druh trestu je pro dotyčného nejvhodnější.

---

²¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 863.

²¹⁷ BARBOŘÍK, M., *Trest obecně prospěšných prací - aktuální problémy a jejich řešení*. Trestní právo, 2006, roč. 11, č. 5, str. 9

Přesto se stále zvažuje možnost zavedení povinného souhlasu pachatele s uložením trestu OPP. Často se totiž vyskytují diskuze, zda uložení trestu OPP nepředstavuje porušení zákazu nucené práce, jejíž zákaz je zakotven v mezinárodních úmluvách, jimiž je Česká republika vázána. Na druhou stranu Mezinárodní dokumenty stanoví, že za nucenou práci se nepovažuje práce uložená osobám, které jsou uvězněny na základě zákona, nebo které jsou podmíněně odsouzeny nebo podmíněně propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody (např. čl. 8 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 4 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V České republice tak stanoví Listina základních práv a svobod v čl. 9 – zákaz nucené práce se nevztahuje na práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody. Část odborné veřejnosti považuje souhlas pachatele za dostatečnou záruku, že výkon trestu OPP nebude považován za výkon nucené práce, další část naopak považuje souhlas za irelevantní, jelikož by byl dán pod pohrůzkou uložení přísnějšího trestu, a proto ho nelze považovat za svobodný a dobrovolný souhlas.

Další důvod, jenž hovoří pro požadavek souhlasu pachatele, je skutečnost, že trest OPP se často vykonává veřejně v blízkosti bydliště či pracoviště pachatele a pro některé pachatele by to mohlo znamenat ohrožující znevážení před očima veřejnosti, které neodpovídá závažnosti spáchaného trestného činu. Například známý lékař, pedagog či podnikatel, který spáchal méně závažný trestný čin z nedbalosti, by mohl být citelně poškozen na své pověsti a povolání.

Osobně se domnívám, že stanovisko pachatele je zcela dostačující. V první řadě se pořád jedná o sankci, kterou ukládá po zralé úvaze soud. Pachatel se k ní může vyjádřit, ale pokud se uložení trestů bude vázat na souhlas pachatele, dostaneme se tím do absurdní situace, kdy si pachatelé budou sami určovat trest. Proto mám za to, že je vhodné vzít v úvahu stanovisko pachatele a jeho případné oprávněné důvody pro zvolení jiného vhodnějšího trestu, ale v případě, že i přes nesouhlas pachatele má soud za to, že je tento trest pro něj vhodný a výchovný, je dle mého názoru zcela správné ho uložit.

6.3.7. Výhody a nevýhody trestu OPP

- ✓ Stejně jako u ostatních alternativních trestů je kladem tohoto druhu trestu fakt, že odsouzený není zbaven osobní svobody, rodinného zázemí, zaměstnání, pozitivních návyků atd.,
- ✓ odsouzený má možnost získat či upevnit pracovní návyky,
- ✓ výsledkem trestu je vykonaná práce, která je prospěšná pro společnost,
- × odsouzení však často trest OPP z nejrůznějších důvodů nevykonají buď vůbec, nebo ne zcela. Druh práce je většinou neatraktivní, často se jedná o úklidové práce, které odsouzené

nebaví. Pokud odsouzený není zvyklý pracovat, je pro něj obtížné dodržovat režim a pracovní řád,

- × pro některé odsouzené se může trest OPP rovnat pranýři. Je to jediný trest, který se vykonává neskrytě před očima veřejnosti, což může mít pro některé odsouzené výchovnější účinek, pro některé však naopak silně devastující,
- × nutností je také zajištění dohledu nad odsouzenými a kontroly výsledků jejich práce, a to i například v odpoledních a večerních hodinách, pokud odsouzený vykonává trest OPP po příchodu ze svého zaměstnání, což často představuje pro tyto instituce nepříjemnou zátěž,
- × časté jsou též obavy z kriminálního jednání odsouzeného. Ne pro každého je vědomí o kontaktu s odsouzeným příjemné a podezíravost a nedůvěra mohou způsobit značné problémy,
- × jako další negativum se uvádí i nutnost vybavit odsouzeného pracovními pomůckami, včetně zajištění jejich předání a údržby. To však není specifikum výkonu trestu OPP, takovými pomůckami by měl být vybaven i běžný zaměstnanec.

6.3.8. Shrnutí

Na rozdíl od ostatních trestů, kde odsouzený strpí nějaké omezení, nebo je nucen něco dát, se u trestu OPP od odsouzeného naopak vyžaduje určitá konkrétní aktivita, a to výkon obecně prospěšné práce. Cílem je, především u odsouzených, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní a páchají majetkovou trestnou činnost, vypěstování a podpora pracovních návyků, které si má odsouzený optimálně odnést do dalšího života. Díky následnému zahlazení odsouzení po úspěšném výkonu trestu OPP je větší šance na uplatnění na trhu práce.

Idea tohoto trestu je velmi pozitivní. Odsouzený odčiní spáchaný trestný čin prací, která je prospěšná pro něj, protože získá či si upevní pracovní návyk, je prospěšná pro obce či jiné obdobné instituce, které ušetří na odměnách za zaměstnance, a je prospěšná pro společnost, protože výsledek takové práce přispěje k dobré věci. Trest nespočívá v přežívání dlouhého času v nečinnosti na uzavřeném místě jako v případě trestu odnětí svobody či domácího vězení, ale v aktivním vytváření obecně prospěšných hodnot a výkonu činností, o které často není ze strany uchazečů o zaměstnání zájem. Dle mého názoru je taková koncepce trestu jedna z nejméně výchovných, samozřejmě vhodná jen pro určitý okruh pachatelů. Realita však bohužel bývá poněkud jiná. Odsouzení k trestu OPP často tento trest před uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody vítají, ale ne vždy jejich nadšení vydrží. Potom přichází na řadu různé záminky a výmluvy, a po té často i přeměna trestu na nepodmíněné odnětí svobody, ovšem v již v podstatně snížené výměře.

ZÁVĚR

Tato práce měla pro mne osobně velký význam. Při studiu velkého množství odborných pramenů jsem se dozvěděla mnoho nových a zajímavých informací, které mi dovolily poodhalit tuto velmi složitou problematiku. Mým cílem nebylo vyčerpávajícím způsobem popsat všechny možné účinky trestů na různé typy pachatelů a jejich možné reakce, protože k tomu by byla potřeba několikaleté spolupráce odborníků z řady oborů. Chtěla jsem získat komplexnější náhled na jednotlivé osoby, se kterými se v rámci svého zaměstnání setkávám, abych se tak mohla lépe vžít do jejich situace, pochopit jejich motivaci a problémy, a snad jim i poskytnout lepší pomoc, než jen tu postavenou na znalosti právního řádu.

Každý pachatel je individuální osobnost, mající své individuální problémy a pohnutky. Pro zjednodušení se je snažíme zaškátulkovat do určitého typu, abychom měli pocit, že je tak lépe pochopíme. A možná bychom je i pochopili, kdybychom nebyli odkázáni pouze na to, co nám sami pachatelé na sebe po pravdě prozradí a na dedukce, které si vyvodíme z jejich chování a skutků. Pachatelé jsou často patologičtí lháři, kteří lžou nejen soudcům a policii, ale i svým obhájčům, rodinám, přátelům, často i sami sobě. Proto je ukládání trestů a náprava pachatelů tak těžká. Nenechají nikoho proniknout do své mysli, snaží se pouze vyváznout z nepříjemné situace.

Na začátku této práce jsem chtěla najít odpověď na otázku, jaký je nejvhodnější trest pro kterého pachatele. Srovnávala jsem pozitiva a negativa trestů, studovala prožívání trestů odsouzenými a jejich dopad na ně. Ale odpověď nezáleží v tom, na čem je který trest postavený, v jaké věznici se vykonává, co odsouzení během trestu dělají a jak se s nimi pracuje. Nezáleží na trestu. Záleží jen na člověku. V hlavě mám stále větu, kterou mi řekl jeden odsouzený. „*Pokud se někdo chce změnit, tak se změní, ať je trest jakýkoliv. Pokud nechce, nikdo s ním nic nezmůže.*“ Trest může dát pachateli možnost se nad sebou zamyslet a rozhodnout se, že takový život nadále žít nechce. Ale pokud toto rozhodnutí neučiní, budou tresty představovat pouze odstranění dotyčného ze společnosti. Člověk se může změnit, ale jen pokud sám chce.

Jaké je tedy řešení? Pomůžou přísnější tresty či sazby, pomůže přísnější a častější kontrola ze strany policie, pomůže snižování hranice trestní odpovědnosti? Do určité míry ano. Pachatelé budou muset čelit větším rizikům a spíše se trestnímu jednání vyhnou. Pokud by byl za krádež trest smrti, určitě by to byla větší hrozba, než pouze podmíněný trest odnětí svobody. Ale vzhledem k obecným tendencím v duchu humanismu tresty spíše umírňovat, nejeví se mi budoucnost kriminality příliš pozitivně. Dokud lidé nebudou morální, i když se zrovna nikdo nedívá, všechny snahy o výrazné zlepšení budou pouze náplastmi, a to zřejmě velmi chatrnými.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANDREWS, D.A. - BONTA, J.: The Psychology of Criminal Conduct (2nd Ed). Cincinnati, Ohio: Anderson Publishing Co 1998
- BALCAR, K.: K praxi lidské svobody. Československá psychologie, 1998
- BARBOŘÍK, M., Trest obecně prospěšných prací - aktuální problémy. Trestní právo 2006, roč. 11, č. 5
- BENAVIDES, A.: Career Criminals. In: Encyclopedia of Crime and Punishment. SAGE Publications 2007. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- BIEDERMANOVÁ E., PETRAS M., Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- BLATNÍKOVÁ Š., NETÍK, K., Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti. 2007
- BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K.: Predikce vývoje pachatele. Praha: IKSP 2008
- BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ P., ZEMAN P., Násilná sexuální kriminalita-téma pro experty a veřejnost. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2014
- BLUMSTEIN, A., COHEN, J., ROTH, J., VISHER, C.: Criminal Careers and Career Criminals (sv.2). 1986, In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- BOUKAL, J.: Kriminoinhibitivní funkce vnitřních zábran, Praha, VÚPen SNV CSR, 1969. In: VEČERKA K., a kol. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Institut pro kriminalitu a sociální prevenci. Praha 2004
- BREIER, Š., a kol. Trestní zákon. Komentář. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964
- BURNETT, R: Understanding criminal careers through a series of in-depth interview.
- CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.. Nepřičetný pachatel. Příručky ministerstva spravedlnosti. Svazek 55. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995
- CLEMMER, D. The Prison Community. New York: Rinehart & Company, Inc.1958
- ČERMÁK I., Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta. 1998, In: BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ P., ZEMAN P., Násilná sexuální kriminalita-téma pro experty a veřejnost. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2014
- ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk. 2008

- ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. Úvod do penologie, Praha: Sociálně-právní institut, 1997
- ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2004
- DOBEŠOVÁ a kol., Osobnost pachatele, Díl I. a II. Praha: VÚK 1986
- DRAŠTÍK, A, HASCH, K, KABÁTOVÁ, I. K výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 1999, roč. 4, č. 4
- FARRINGTON et al.: Criminal Careers and Life Success: New Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281, Research Development and Statistics Directorate, London 2006 In: VEČERKA K. a kol., Ohrožená mládež mezi prevencí a represí. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- FARRINGTON, D., WIKSTRÓM, H.: Criminal careers in London and Stockholm: A crossnational comparative study. 1994. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- FARRINGTON, D.P., GALLAGHER, B., MORLEY, L., St. LEDGER, R.J. a WEST, D.J.: Unemployment, school leaving and crime. British Journal of Criminology. 1986
- FARRINGTON, D.P.: Cambridge study in delinquent development: long term follow-up.
- FENYK, J., HÁJEK, R., STŘÍŽ, I. et al. Trestní zákoník a trestní řád – Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. díl – Trestní zákoník. Linde Praha, 2010
- FISHER S., ŠKODA J., Sociální patologie (analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů), Praha: Grada Publishing, 2009
- GILES D., Psychologie médií. Grada Publishing a.s., 2012
- HÁKOVÁ, L, KOTULAN, P, ROZUM, J. Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 2005, roč. 10, č. 4
- HÁLA, J., Prolegomena k penologii
- HÁLA J.: Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. 2005
- HALUZOVÁ S., BLANDA R.: Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství, 2009, č. 2
- HARPER, G., CHITTY, CH. Anderson Publishing Co 1998. In: Dopad nápravných opatření na recidivu, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009
- HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009
- HIRSCHI T.: Causes of Delinquence. Berkeley: University of California Press. 1969. In: VEČERKA K. a kol., Ohrožená mládež mezi prevencí a represí. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- HONCOVÁ J., Mučení jako metoda výslechu. Praha 1997
- JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009

- JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Praha: Nakladatelství Leges, 2009
- Kabinet dokumentace a historie VS ČR (KDH), Vězeňské předpisy I., Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1921
- KALMTHOUT A.M., In: OUŘEDNÍČKOVÁ L., Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Právní rozhledy č. 12/1997
- KALVODOVÁ, V., Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita. 2002
- KARABEC, Z., Krátkodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2000
- KARABEC, Z. a kol. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2004
- KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003
- KELLER, J. Sociologie, byrokracie a organizace. Praha: SLON. 1996
- KERSHAW, C., GOODMAN, J. a WHITE, S.: Reconviction of offenders sentenced or discharged
- KOUKOLÍK F., Mocenská posedlost. Praha. 2010
- KRAHL M., Elektronicky hlídané domácí vězení. Právní rozhledy č. 5, 1998
- KRÁL V., Domácí vězení-další alternativní trest? Trestněprávní revue č. 8/2007
- KRATOCHVÍL, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009
- KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné – Obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2005
- KUCHTA, J. Trestní zákon – komentář. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI. ASPI, 1999
- LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D., Vývojová psychologie. Praha: Grada, 1998
- LATA, J. Účel a smysl trestu. Praha: LexisNexis, 2007
- MADAR Z., a kol., Slovník českého práva. Praha: Linde 1999
- MAREŠOVÁ, A. Důsledky dlouhodobého uvěznění. Trestní právo. 2004, roč. 9, č. 4
- MAREŠOVÁ A., Sociálně patologické jevy. Trestněprávní revue č. 2/2010
- MARUNA, S., KING, A. Public opinion and community penalties. In: Bottoms, A., Rex, S., Robinson, G. (eds.) Alternatives to Prison: Options for Insecure Society. Cullompton : Willan Publishing, 2004, In: TOMÁŠEK J., Roste punitivita českých občanů? Trestněprávní revue č. 9/2012

- MONESTIER, M.: Historie trestu smrti - dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku do současnosti. Praha: Rybka Publishers 1998
- MOTIUK, L.: Using Dynamic Factors to Better Predict Post-Release Outcome. Forum on
- MURRAY, C.: Typologies of Young Resisters and Desisters. Youth Justice, 2009. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- NAVRÁTILOVÁ J., Trest domácího vězení. Bulletin advokacie 10/2009
- NETÍK, K. (2005): Kriminální recidiva. In: Kuchta, J., Válková, H. (Eds.): Základy
- NOVOTNÝ O., a kol. Trestní právo hmotné. obecná část. 6. přepracované vydání. Praha 2010
- NOVOTNÝ, O., O trestu a vězeňství, Praha: Academia. 1969
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007
- NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2001
- OTTO J., Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 1893
- OUŘEDNÍČKOVÁ L., Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Právní rozhledy č. 12/1997
- PAVLOVSKÝ P., Patická opilost. Psychiatrie pro praxi. 2012 č. 13 (2)
- PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J.: Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1995
- PIQUERO, A., FARRINGTON, D., BLUMSTEIN, A.: Key Issues in Criminal Career Research.
- PÚTZ, E.: Jugendarrest. Die Praxis. Forum Strafvollzug, 2011
- ROBERTS J., HOUGH M., Understanding Public Attitudes to Criminal Justice. Maidenhead: Open University Press, 2005
- ŘEZÁČ F.J., Vězeňství v posavadních způsobech, s návrhem na zdárnější polepšování zločinců. Praha. 1852
- SCHEINOST, M. et al.: Kriminalita očima kriminologů. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010
- SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie 3. díl. Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2007
- SOCHŮREK, J. Úvod do penologie. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2007
- SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000
- SUCHÝ, O, VÁLKOVÁ, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1996, roč. 4, č. 4
- SUCHÝ, O.: Příčiny a prevence recidivy (Sv. 1). Praha. 1984. VÚK při GP
- SUCHÝ, O.: Recidiva. Komparativní studie. Praha: VÚK 1971

- SUTHERLAND E., CRESSEY D.: Principles of Criminology. N.Y., Philadelphia, 1960, In: VEČERKA K. a kol., Ohrožená mládež mezi prevencí a represí. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- ŠÁMAL P., a kol. Trestní zákoník. Komentář 2. vydání. Praha: C.H.Beck. 2012
- ŠÁMAL, P., a kol., Trestní právo hmotné. 7. vydání, Wolters Kluwer 2014
- ŠÁMAL, P.: K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku, Trestněprávní revue, 2009, č. 5
- ŠÁMAL P., K problému formálního a materiálního pojetí a pojmu trestného činu v připravované kodifikaci trestního zákoníku. Právní rozhledy 17/2007
- ŠÁMAL, P.: Trestní zákoník a naplňování funkce a základních zásad trestního práva hmotného. Bulletin advokacie 2009, č. 10
- ŠTĚCHOVÁ M., Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2008
- ŠTĚRBA, V., Penologie. Praha: Armex. 2007
- TOMÁŠEK J., Roste punitivita českých občanů? Trestněprávní revue č. 9/2012
- TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie – jak studovat zločin. Praha: Grada, 2010
- VÁLKOVÁ, Helena., SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?. Trestní právo. 2000, č. 1
- VANDUCHOVÁ, M., K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996, roč. 44, č. 7
- VEČERKA K. a kol., Ohrožená mládež mezi prevencí a represí. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- VEČERKA K., a kol. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Institut pro kriminalitu a sociální prevenci. Praha 2004
- VONDRÁČEK V., Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychiatrie. Praha. Nakladatelství Československé akademie věd. 1964
- VOŇKOVÁ, J., K problematice vztahu mezi pachateli některých trestných činů a intervalem recidivy. In: 20 let VÚK při GP (Sv. 3) 1982
- VOŇKOVÁ, J.; HUŇKOVÁ, M. a kol. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. Praha: ProFem, o.p.s., 2004
- WALMSLEY, R., World Prison Population List, International Centre of Prison Studies, King's College, London, 2005. In: Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2010

- YOSHIMASU, S., KOGI, S.: Études criminologiques et psychiatriques au Japon. Acta Criminologica, 1969, str. 152-155. In: BLATNÍKOVÁ Š., MAREŠOVÁ A., a kol. Kriminální recidiva a recidivisté. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2011
- YOUNG, J. The Exclusive Society. London: Sage, 1999. In: TOMÁŠEK J., Roste punitivita českých občanů? Trestněprávní revue č. 9/2012
- ZEHR, H. Úvod do restorativní justice. Přeložili Ludmila Hamanová a Lenka Ouředníková. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003
- ZVOLSKÝ P., Obecná psychiatrie. Praha. 2001

Seznam použitých internetových zdrojů

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>

<http://www.vscr.cz/veznice-pankrac-26/vykon-vezenstvi-652/vykon-trestu-odneti-svobody-5746>

<https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>

<https://www.sweb.cz/penologie.hala>

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>

<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni26ottogoog#page/n693/mode/2up>

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>

<http://www.vscr.cz>

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-rizeni-v-trestnich-a-netrestnich-vecech/odklony-v-trestnim-rizeni>

<https://www.pmscr.cz/aktuality/recidivu-ma-pomoci-vyresit-podpora-zamestnavani-pachatelu>

https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_o_dsouzenych.pdf

<http://www.abscr.cz/cs/pruvodce-po-fondech-a-sbirkach-j1.ustav-pro-studium-totalitnich-rezimů>

<http://www.parlamentnilisty.cz/politika/poslanecka-snemovna/Tejc-Dejte-veznum-objky-a-zavrete-je-doma-Pospisil-Vyhodime-miliony-225391>

<http://www.penalreform.org/>

<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickeho-listu.html>

SHRNUTÍ

Rigorózní práce na téma „Vybrané otázky trestání pachatele“ se zaměřuje na problematiku kriminality a s ní související otázky osobností pachatelů trestného činu a jejich sankcionování. V jednotlivých kapitolách jsou rozpracovány typologie pachatelů, příčiny kriminality a vybrané druhy trestů, s uvedením zákonné úpravy vycházející především ze zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku a zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění platném k 1.10.2016.

První část práce se věnuje pojmu pachatel, podmínkám trestněprávní odpovědnosti a specifikaci jednotlivých typů pachatelů, včetně uvedení příkladů konkrétních osob se zařazením do jednotlivých skupin.

Druhá část práce osvětluje pojem kriminality a zvláště se zaměřuje na příčiny jejího vzniku a trvání. Představuje některé z teorií, které se během let utvářely a snažily se zodpovědět otázku, proč se někteří lidé stanou pachateli trestných činů.

Třetí část pojednává obecně o trestech, jejich systematicce, účelu, způsobu ukládání, o jednotlivých teoriích zabývajících se smyslem trestů a jejich dopadu na pachatele.

Čtvrtá část se zabývá pojmem recidivy jako důležitého faktoru pro posuzování účinnosti trestů. Snaží se rozklíčovat příčiny opakovaného páchaní trestných činů, přestože na pachatele již bylo působeno prostřednictvím některého z trestů.

V páté a šesté části se již konkrétně pojednává o podmíněném a nepodmíněném trestu odnětí svobody a o trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací. Vedle obecné úpravy podmínek ukládání je uveden i krátký historický přehled, průběh výkonu trestů z hlediska působení na odsouzené a jsou rozpracovány výhody a nevýhody jednotlivých trestů.

Rigorózní práce podává přehled o vybraných aspektech týkajících se kriminality, pachatelích trestných činů a působení trestů, a snaží se nacházet příčiny a možná řešení neustále vzrůstajícího počtu trestných činů a eskalujícího násilí.

RESUME

The rigorous thesis about „The chosen questions of perpetrator’s punish“ is focused on criminality issues and some other questions related to questions about crime perpetrators and their sanctions. In particular chapters there are some elaborated typologies of perpetrators, causes crimes and chosen sort of punishment, including especially legal adjustment of the law n. 40/2009 Sb., penal code and the law n. 141/1961 Sb., criminal procedure code, in force since 1st October 2016.

The first part of the thesis deals with the term perpetrator, conditions of criminal responsibility and specifies some kinds of perpetrators including examples of particular people with categorized into some individual groups.

The second part explains the term of crime and is particularly focused on causes of its establishment and duration. It introduces some of the theories which were formed for several years and tried to answer to the question, why some people become criminals.

The third part generally concerns about punishment, its taxonomy, purpose, the way of imposing sentence, about individual theories dealt with the sense of punishment and its impact on the perpetrator.

The fourth part deals with the term relapse into crime as the important factor to judge the impact of the punishment effectiveness. It tries to figure out causes of repetitive crime commitment, even though the perpetrator has been sentenced before.

The fifth and sixth parts already include explanation about suspended and custodial sentence and about home confinement and community service. Apart from the general adjustment of conditions of imposing sentence, there is also included a short historical view, process of imprisonment sentence from the point of the impact on convicted people and they are figured out some advantages and disadvantages of some punishment.

The rigorous thesis gives general knowledge of chosen aspects of criminality, crime perpetrators and the impact of punishment, and also tries to find causes and possible solution of constantly increasing number of crimes and escalation of violence.

ABSTRAKT

Tato rigorózní práce se zabývá vybranými otázkami trestání pachatele, a to se zaměřením na příčiny vzniku a trvání kriminality, na typologii jednotlivých pachatelů a působení vybraných trestů na pachatele. Podrobněji se věnuje trestu odnětí svobody, trestu domácího vězení a trestu obecně prospěšných prací, a to především v souvislosti s jejich možným vlivem na převýchovu pachatelů. Cílem této práce je zanalyzování stavu kriminality, jejích příčin a způsobu jejího řešení.

ABSTRACT

This rigorous thesis is occupied with some chosen questions about perpetrator's punish, focused on causes of establishment and duration of crime, typology of individual perpetrators and the effect of some chosen sort of punish on the perpetrator. It deals with custodial sentence in elaborately, home confinement and community service, and mainly in connexion with their possible impact on re-education of perpetrators. The target of this thesis is analysing of criminality stage, its cause and the way how to deal with it.

KLÍČOVÁ SLOVA

klíčová slova: pachatel, kriminalita, trest,

key words: perpetrator, criminality, punishment